

Lipscomb, William Lowndes

THE ARMENIAN APOCRYPHAL ADAM LITERATURE

Columbia University

PH.D. 1983

University
Microfilms
International 300 N. Zeeb Road, Ann Arbor, MI 48106

Copyright 1983

by

Lipscomb, William Lowndes

All Rights Reserved

THE ARMENIAN APOCRYPHAL ADAM LITERATURE

William Lowndes Lipscomb

Submitted in partial fulfillment of the
requirements for the degree
of Doctor of Philosophy
in the Graduate School of Arts and Sciences

COLUMBIA UNIVERSITY

1983

ABSTRACT

THE ARMENIAN APOCRYPHAL ADAM LITERATURE

WILLIAM LOWNDES LIPSCOMB

Speculation about Adam and other antediluvian figures occupied a prominent position in the literature of post-biblical Judaism and early Christianity. This speculation took the form of aggadah in Jewish apocryphal literature and later rabbinic works, while in Christianity, the New Testament and early church fathers were concerned primarily with the theological significance of Adam's sin. Medieval Christianity maintained an interest in both theology and aggadah, preserving Jewish midrashic materials and creating its own such compositions using Jewish sources. Among these medieval Christian compositions is a collection of Armenian Adam books.

Among these Armenian works, the Armenian Adam Cycle of Four Works is a single literary work which tells in four chapters the biblical story of the creation through the flood in expanded form. The work exists in two recensions. A critical text of recension I, a superior text form, is presented with a translation, and the text of a single manuscript of recension II is given in an appendix with a translation. The work is a Christian monastic composition, written originally in Armenian between the eighth and fourteenth centuries. It is a composite work, drawing on the Armenian text of Genesis and on literary traditions which it inherited either directly or indirectly

from much older Jewish and Christian sources.

The History of the Repentance of Adam and Eve is similar to the Armenian Adam Cycle in scope and content, although it opens after the expulsion from the garden and gives much less attention to Seth and Noah. The work is known from only a single manuscript, the text of which is given with a translation. It is a Christian work, composed in Armenian between the eighth and fourteenth centuries. Repentance has drawn on three literary sources, the Armenian versions of Genesis and Ap. Mos. and an earlier form or source of the Armenian Adam Cycle, and has also inherited elements of tradition known from much older Jewish and Christian texts.

Nothing can be said of the date and provenance of The Words of Adam to Seth, but the story of Enoch's garden it contains bears significant affinities with similar traditions in the Armenian Adam Cycle and the Descendants of Adam.

TABLE OF CONTENTS

	Page
ACKNOWLEDGEMENTS.....	i
 Chapter	
INTRODUCTION.....	1
A. Adam in Judaism and Early Christianity.....	1
B. The Armenian Apocryphal Adam Books.....	6
1. THE BACKGROUND AND CHARACTER OF THE DOCUMENTS.....	13
A. The Armenian Adam Cycle of Four Works.....	13
B. The History of the Repentance of Adam and Eve.....	35
C. The Words of Adam to Seth.....	40
2. LITERARY RELATIONSHIPS.....	42
A. The Seven Punishments of Cain.....	42
B. The Annunciation of the Birth of Seth.....	51
C. The Murder of Abel.....	57
D. Enoch's/Enosh's Garden.....	62
3. SOURCES AND TRADITIONS.....	69
A. The History of the Repentance of Adam and Eve.....	70
B. The Armenian Adam Cycle of Four Works.....	82
C. Selected Traditions.....	86
4. TEXT, APPARATUS, TRANSLATION AND NOTES.....	102
A. The History of the Creation and Transgression of Adam.....	108

	Page
B. The History of the Expulsion of Adam from the Garden.....	128
C. This Is the History of Abel and Cain the Sons of Adam.....	142
D. Concerning the Good Tidings of Seth, to Which We Ought to Give Ear.....	172
E. The Words of Adam to Seth.....	206
F. The History of the Repentance of Adam and Eve, the First Created Ones, and How They Did It.....	221
BIBLIOGRAPHY.....	234
APPENDIX: THE ARMENIAN ADAM CYCLE OF FOUR WORKS, RECENSION II.....	238

ACKNOWLEDGEMENTS

This work would never have come to be without the kind cooperation of many organizations and individuals, only a few of which can be mentioned here. I am most grateful for the generous grants I received from the Whiting Foundation, the National Foundation for Jewish Culture, and Columbia University, which enabled me to travel and to purchase manuscript microfilms. I am also indebted to H. P. Kraus Rare Books and Manuscripts in New York for its kind permission to cite readings from MS B which is in its possession, and to the Anahid Association in London for the use of an Armenian typewriter.

There are many individuals who have given me invaluable advice and encouragement along the way. Most especially, I am indebted to Professor Michael E. Stone of the Hebrew University of Jerusalem for the countless hours he has given to me as my teacher, and for his friendship. Professors Robert A. Kraft of the University of Pennsylvania, James A. Sanders of Claremont Graduate School, and Krikor Maksoudian have also given generously of their time, for which I am grateful. In addition, Professor Robert Somerville of Columbia University helped me through many roadblocks which otherwise could have made this project impossible.

For the determination to see this project through to

to its end, I give special thanks to my friend Elisha A.
Manning III.

W. Lowndes Lipscomb

London, 1982

DEDICATION

To my beloved father

DABNEY LIPSCOMB

1908-1980

And

To my beloved sister

DABNEY SCOTT LIPSCOMB RADER

1941-1976

INTRODUCTION

I. Adam in Judaism and Early Christianity

Outside of the accounts of primordial history in Genesis 1-11, the figure of the first man Adam held little or no importance for the authors of the Hebrew Bible.¹ In the literature of post-biblical Judaism and early Christianity, on the other hand, speculation about Adam and other ante-diluvian figures became widespread and highly elaborate.² The earliest indications of this fascination

¹Adam is mentioned by name only in Genesis and in a genealogy in 1 Chr. 1.1.

²The recent interest in traditions about ante-diluvian figures is reflected in the work of the Society of Biblical Literature's Pseudepigrapha group, which has devoted itself to a study of traditions about Seth and Enoch in 1977-78. For the results of their work on Seth traditions, see P. Achtemeier, ed., Society of Biblical Literature 1977 Seminar Papers (Missoula, Montana: Scholars Press, 1977), vol. 2, pp. 1-43, and for their work on Enoch, see P. Achtemeier, ed., Society of Biblical Literature 1978 Seminar Papers (Missoula, Montana: Scholars Press, 1978), vol. 1. Other important recent studies of Seth traditions include A. F. J. Klijn, Seth in Jewish, Christian, and Gnostic Literature (Leiden: Brill, 1977), and materials relating to the Sethian gnostics in B. Layton, ed., The Rediscovery of Gnosticism (Leiden: Brill, 1980-82), 2 vols., and the works of W. Adler, "Materials Relating to Seth in an Anonymous Chronographer ("Pseudo-Malalas") and in the Chronography of George Syncellus," and D. Berman, "Seth in Rabbinic Literature: Translations and Notes," (Philadelphia: Dept. of Religious Studies, University of Pennsylvania, 1977). These materials should be supplemented by E. C.

with the ante-diluvians are found in Jewish apocryphal works dating from as early as the third pre-Christian century and into the first two centuries of the common era.³ Such works as the Book of Jubilees, Pseudo-Philo, the Life of Adam and Eve, and the Apocalypse of Moses employed the techniques of midrash to expand the legends of Genesis and to provide new insights about Adam and his earliest descendants. Extra-biblical details such as the names of the many sons and daughters of Adam and Eve, their manner of life after their expulsion from the garden, the ways in which they repented of their disobedience to God, and the specifics of the protoplasts' death and burial are recounted at great length to serve purposes of religious instruction.⁴ In the midrashic literature of the rabbis, this growth of interest in Adam continues. Adam is commonly described in grandiose

Quinn, The Quest of Seth for the Oil of Life (Chicago: Univ. of Chicago, 1962), which includes a thorough treatment of medieval sources. V. Aptowitzer, Kain und Abel in der Agada, den Apokryphen, der hellenistischen, christlichen, und muhammedanischer Literatur (Wein und Leipzig: R. Löwit, 1922), remains the definitive study of traditions about Cain and Abel. For an extensive survey of legends about all the ante-diluvian figures in Jewish and early Christian sources, see L. Ginzberg, The Legends of the Jews (Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1909, 1939), vols. 1 and 5.

³For a discussion of apocryphal works relating to Adam, see A. M. Denis, Introduction aux Pseudépigraphes grecs d'Ancien Testament (Leiden: Brill, 1970), pp. 3-14, and M. R. James, The Lost Apocrypha of the Old Testament (London: SPCK, 1913).

⁴For a discussion of the nature and function of midrash and an up-to-date bibliography, see M. P. Miller, "Midrash," The Interpreter's Dictionary of the Bible Supplementary Volume, ed. K. Crim (Nashville: Abingdon, 1976), pp. 593-597.

terms as a man of physical and intellectual perfection, but whose fall brought untold disaster to humanity. Additional non-biblical details are introduced in works which served primarily homiletical purposes.⁵

While the importance of Adam in Jewish apocryphal and rabbinic works is reflected primarily in the growth of extra-biblical legendary materials, the early Christian community found Adam to be the focal point for theological discussions about Christ. In the New Testament, Paul identified Christ as the last Adam who made possible for mankind the salvation which the first Adam had forfeited through disobedience.⁶ These notions of Adam's fall and his relation to Christ are taken up in the Greek and Latin fathers, where they serve as the point of departure for discussions of original sin and the nature of Christ in the christological controversies of the first five centuries.⁷

⁵For a discussion of rabbinic traditions about Adam, see Ginzberg, Legends, vol. 1, pp. 49-102, vol. 5, pp. 63-131. On rabbinic haggadic method and literature, see J. Theodore, "Midrash Haggadah," The Jewish Encyclopedia (New York: Funk and Wagnalls, 1904), vol. 8, pp. 550-569.

⁶On Adam in the New Testament, see esp. W. D. Davies, Paul and Rabbinic Judaism (London: SPCK, 1970, ed³), pp. 36-57, and R. Scroggs, The Last Adam (Philadelphia: Fortress, 1966).

⁷On the role of Adam in the early church, see esp. G. T. Armstrong, Die Genesis in der Alten Kirche (Tübingen: J. B. C. Mohr, 1962) and J. Gross, Entstehungsgeschichte des Erbsündendogmas (München: Ernst Reinhardt, 1960), 2 vols. Adam was also an important figure in gnostic speculation, where his role is quite different from his role in the literature of the church fathers. See E. Peterson, "La liberation d'Adam de l'Αὐτῆς," RB 55 (1948), pp. 199-

Although these theological emphases were central to the early church's understanding of Adam, it is also to the early and medieval church that we are indebted for the preservation of the earliest midrashic materials about the ante-diluvians contained in Jewish apocryphal texts. Much of this material is believed to have been written in Hebrew and Aramaic by Jewish communities, but for reasons which are not entirely clear it was abandoned by on-going rabbinic Judaism. It was the early Christian communities which translated and transmitted these works; thus most of the books of the Apocrypha owe their survival to their appearance in the Old Greek collection of Jewish scriptures, which became the official Christian version (Old Testament), and most of the books of the pseudepigrapha have survived only in Christian translations and in Christian forms. The Life of Adam and Eve, for example, is frequently thought to be a Jewish work originating in a semitic language in about the first century C. E.⁸ The work is known to us, however, in Latin, Slavonic, and Greek recensions, and all the surviving manuscripts contain clear signs of Christian editing.⁹ The same may be said of Jubilees, which was

214, and the references to the myth of creation in the various gnostic systems presented by H. Jonas, The Gnostic Religion (Boston: Beacon Press, 1963, ed²).

⁸See J. H. Charlesworth, The Pseudepigrapha and Modern Research (Missoula, Montana: Scholars Press, 1976), p. 74, and Denis, Introduction, pp. 6-7.

⁹The Greek recension is entitled The Apocalypse of

composed in Hebrew but which survives in full only in Ethiopic,¹⁰ and of Pseudo-Philo, most likely composed in Hebrew, but surviving in full only in Latin translation.¹¹

The early Christians did not act simply as translators and interpolators in preserving Jewish apocryphal traditions about Adam and his progeny. It is also clear that they produced haggadic compositions of their own while drawing heavily on Jewish sources. The Cave of Treasures, composed in Syriac perhaps as early as the fourth century and surviving also in Arabic, Ethiopic, and Georgian, claims to contain mysteries which Jesus committed to his disciples and discusses the typological relationship between Adam and Christ at length. But these materials are accompanied by Adam traditions bearing close affinities with much older Jewish sources.¹² The Ethiopic Book of Adam and Eve attempts to survey the course of human history from the first Adam until the coming of the second Adam Christ and is Christian

Moses, of which there is also an Armenian version. On the recensions, see Denis, Introduction, pp. 3-6. Cf. also the related Penitence of Adam, which survives in Armenian and Georgian.

¹⁰Fragments of Jubilees have been preserved in a number of languages, and most extensively in Latin and Greek. For a discussion of the surviving Jubilees materials, see Denis, Introduction, pp. 150-162.

¹¹The surviving Hebrew portions in the Chronicles of Jerahmeel are most likely retroversions from the Latin. See D. J. Harrington, The Hebrew Fragments of Pseudo-Philo (Missoula, Montana: Scholars Press, 1974), pp. 1-5.

¹²On the date and versions of the Cave of Treasures, see Charlesworth, Pseudepigrapha, pp. 91-92, and Denis, Introduction, pp. 8-9.

throughout, but again draws on traditions known to be of Jewish origin in recounting the earliest history of humanity.¹³ Similar haggadic materials were preserved in the Armenian and Georgian churches and became widespread in Christian medieval literature.¹⁴ Writing in a different genre and with different purposes, Byzantine Christian historians sought to catalogue the annals of human history beginning from the creation, and drew heavily upon Jewish and earlier Christian texts to reconstruct the history of biblical times.¹⁵ Although most of these Christian Adam books are medieval compositions and do not derive directly from earliest Christianity, their great importance lies in the antiquity of some of the traditions they contain, the uniqueness of some of their exegetical points of view, and their larger contribution to the development and understanding of Adam materials and of medieval Christianity.

II. The Armenian Adam Books

The present work is devoted to a collection of short Armenian Adam books¹⁶ which bear significant affinities with

¹³The work exists also in Arabic, and dates from the eleventh century according to Denis, Introduction, p. 9.

¹⁴An exemplary study of the widespread use of Jewish traditions about Seth and the oil of life in medieval times may be found in Quinn, Quest.

¹⁵The texts are found in W. Dindorf, ed., Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae (Bonn: Weber, 1828-1897), 50 vols.

¹⁶These books represent only a portion of the Adam materials preserved by the Armenian church. For other

the broad range of Jewish and early Christian Adam materials surveyed above. The books, entitled The History of the Creation and Transgression of Adam, The History of the Expulsion of Adam from the Garden, The History of Abel and Cain the Sons of Adam, Concerning the Good Tidings of Seth, The History of the Repentance of Adam and Eve, The Words of Adam to Seth, and The Death of Adam,¹⁷ were first published by S. Yovsepeanc',¹⁸ in 1896 in a collection of Old Testament apocryphal texts preserved in the Armenian manuscripts of the Mechitarist monastery in Venice. The Yovsepeanc' edition was based on a single copy of each of those works,¹⁹ and with one exception,²⁰ has remained the sole basis for

works, see H. Anasyan, Haykakan Matenagitut'yun (Erevan: Academy of Sciences, 1956), vol. 1, pp. 236-250 [in Armenian] and M. E. Stone, "Report on Seth Traditions in the Armenian Adam Books," in Layton, Rediscovery, vol. 2, pp. 462-464.

¹⁷The text and translation of The Death of Adam are not included in the present work since a critical edition has been published elsewhere; see note 20. Hereafter, the Adam books will be referred to by the abbreviated titles Transgression, Expulsion, Abel and Cain, Tidings, Repentance, Words, and Death.

¹⁸S. Yovsepeanc', Ankanon Girk Hin Ktakaranac (Venice: Armenian Monastery of St. Lazarus, 1896), pp. 24-26, 307-322 [in Armenian].

¹⁹Transgression, Expulsion, Abel and Cain, and Tidings were found in consecutive order appended to a copy of the Armenian version of the Apocalypse of Moses in Venice MS 729, in which MS Death was also found. Words appeared in a separate Venice MS (57), while Repentance was published from a copy of an Etchmiadzin MS (914=Erevan Matenadaran 1521) presented to the Mechitarists by F. C. Conybeare in 1893.

²⁰An edition of The Death of Adam based on five

all subsequent translations and studies. The books have since been translated into English and German,²¹ and have become the subject of limited scholarly discussion.

Discussion of these Armenian Adam books has centered primarily around their possible gnostic character, an idea first suggested by E. Preuschen.²² Preuschen treated these works, along with the Armenian version of the Apocalypse of Moses, as a product of Sethian gnostic circles. He argued that (1) the exaltation of Seth to the status of Messiah parallels what is known of the Sethians, (2) the ascetic tendencies of the Adam books reflect Epiphanius' report that the Sethians were ascetics and abstained from sex and drinking wine, (3) the view of man's losing the light through Adam and regaining it through Seth/Christ in the Adam books corresponds to the gnostic belief that one must seek to regain the light lost in the material world, and (4) the

manuscripts as well as collations from an additional manuscript of Abel and Cain has been published by M. E. Stone, Armenian Apocrypha Relating to Patriarchs and Prophets (Jerusalem: Israel Academy of Sciences, 1982).

²¹Yovsepeanc' was translated into English in full by Jaques Issaverdens, The Uncanonical Writings of the Old Testament (Venice: Armenian Monastery of St. Lazarus, 1934, ed²). The English translation of Death in Stone, Armenian Apocrypha, supercedes his earlier translation of the Yovsepeanc' text of Death in "The Death of Adam--An Armenian Adam Book," HTR 59 (1966), pp. 283-291. For the German translation, see E. Preuschen, "Die apocryphen gnostischen Adamschriften aus dem armenischen übersetzt und untersucht," Festgruss Bernhard Stade, ed. W. Diehl, et al. (Giessen: J. Richer'sche, 1900), pp. 163-252.

²²Preuschen, "Adamschriften."

identification of Jerusalem as the city of the fallen angels (Transgression 9) is characteristic of the anti-Jewish strain in Sethian gnosticism.

Immediate responses to Preuschen's hypothesis were almost entirely negative.²³ It has been argued that fundamental gnostic views are absent from the Armenian Adam books, and the views the books do contain bear no specifically gnostic character.²⁴ The role of Seth, for example, is no more exalted here than in other Jewish and early Christian writings which are not gnostic,²⁵ and nowhere do we actually find Seth identified with Christ.²⁶ Neither

²³A. Götze, Die Schatzhöhle. Überlieferung und Quellen. Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historisch Klasse 13/4 (Heidelberg: Carl Winter, 1922), pp. 43-44, however, accepted Preuschen's view. He claimed that the parallels between the Armenian Adam books and the Cave of Treasures point to an earlier Sethian Adam book as a common source, of which the Armenian collection is a later redaction.

²⁴J.-B. Frey, "Adam (Livres apocryphes sous son nom)," Supplément au Dictionnaire de la Bible (Paris: Letouzey et Ané, 1928) I, p. 131; E. Schürer, review of Preuschen, "Adamschriften," Theologische Literaturzeitung 26 (1901), p. 173, and Geschichte des Jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi (Hildesheim: Georg Olms, 1964, repr. of Leipzig, 1909, ed³) 3, p. 398; O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1962, repr. of 1913 ed.) I, p. 354; R. Kabisch, "Die Entstehungszeit der Apokalypse Mose," ZNW 6 (1905), pp. 131-132. R. Liechtenhan, "Die pseudepigraphische Litteratur der Gnostiker," ZNW 3 (1902), p. 223, adds, e.g., that the concern with original sin in the Armenian Adam books shows no gnostic coloring.

²⁵Frey, "Adam," p. 131; Liechtenhan, "Pseudepigraphische Litteratur," p. 223; Kabisch, "Entstehungszeit," pp. 115, 120-124. Stone, "Seth Traditions," pp. 465-470, finds this true of the Cycle and Repentance, but not of Words and Death.

²⁶Frey, "Adam," p. 131; Kabisch, "Entstehungszeit,"

does one find anything to distinguish the so-called ascetic tendency of the works from non-gnostic forms of early Christian asceticism.²⁷ The light of which the protoplasts are stripped is also not peculiarly gnostic.²⁸ While the gnostics may have read these works and found some of their views reflected in them, it was held, they are not gnostic compositions.²⁹

More recent research has led to a resurgence of the gnostic hypothesis, although in modified form. G. R. Cardona³⁰ has pointed to features which the Armenian Adam books share with the Coptic Apocalypse of Adam, and suggested a common gnostic origin for the works. Although he finds no clear gnostic elements in the Armenian Adam books in their present form, he suggests these elements may have been stripped away in an attempt to make the texts conform to orthodoxy. In the Apocalypse of Adam, on the other hand, we find these gnostic elements retained and

pp. 120-124.

²⁷Frey, "Adam," p. 131; Liechtenhan, "Pseudepigraphie Litteratur," p. 223.

²⁸Frey, "Adam," p. 131; Liechtenhan, "Pseudepigraphie Litteratur," p. 223.

²⁹Liechtenhan, "Pseudepigraphie Litteratur," p. 223; Kabisch, "Entstehungszeit," pp. 131-132; Schürer, review of Preuschen, p. 173.

³⁰G. R. Cardona, "Sur le gnosticisme in Arménie: les livre d'Adam," Le origini dello gnosticismo: Colloquio di Messina, 13-18 aprile 1966, ed. U. Bianchi (Leiden: Brill, 1967), pp. 645-648.

embellished. An example of one such degnosticized tradition may have been discovered by G. Stroumsa.³¹ Stroumsa has shown that the name of Seth's sister in The Death of Adam, Esterah, may ultimately derive from Sethian gnostic circles where she was first given this name as well as an important role in the transmission of Seth's pure seed. If such initial probings are to continue, they are most likely to bear fruit in the analysis of such works as The Death of Adam and The Words of Adam to Seth where the role of Seth is most prominent.³²

Apart from treatments of the gnostic affinities of the Armenian Adam books, attention to these works has been limited and sporadic. Although additional copies of the works have been discovered in various manuscript collections of the Soviet Union, Europe, the United States and the Middle East³³ and their existence in Georgian translation has been suggested,³⁴ a critical edition remains a desideratum. A thorough examination of the literary relationships

³¹G. G. Stroumsa, Another Seed: Studies in Sethian Gnosticism (Harvard University doctoral thesis, 1978).

³²Stone, "Seth Traditions," p. 469, points to an additional parallel between Apoc. Adam and Death and to Seth's role as a recipient of revelation in Words.

³³For a list of known MSS, see Anasyan, Haykakan Matenagitut'yun I, pp. 236-250, and Stone, "Seth Traditions," pp. 460-462. MSS B and D in the edition below were unknown prior to the present study.

³⁴W. Lüdtke, "Georgische Adam-Bücher," ZAW 38 (1919), pp. 155-168.

between the various texts has not been carried out, although initial probings have indicated the importance of such a study.³⁵ It has been observed that the Armenian Adam books contain traditions which bear significant affinities with a broad spectrum of Jewish and Christian Adam materials, but no comprehensive search for the sources of these texts has been undertaken.³⁶ Finally, questions of the role of this literature in the Armenian church have not been addressed. It is hoped that the present work may make some contribution to our knowledge of these relatively unexplored areas.

³⁵See the preliminary suggestions of M. Stone in "Seth Traditions," pp. 464-465, which are treated below.

³⁶Some of these affinities were observed in passing by Frye, "Adam," pp. 125-132 and Götze, Schatzhöhle, pp. 41-44, 49-50, 59. Stone, "Death of Adam," has pointed to parallel traditions in his commentary on that text, and W. L. Lipscomb, "Foreign Influences on the Armenian Adam Books," Proceedings of the First Dr. H. Markarian Conference on Classical Armenian Culture: Influences and Creativity (Chico, Ca.: Scholars Press, forthcoming), has addressed the question of the origin of a select group of Armenian Adam traditions.

Chapter 1

THE BACKGROUND AND CHARACTER OF THE DOCUMENTS

A. The Armenian Adam Cycle of Four Works

Transgression, Expulsion, Abel and Cain, and Tidings will be shown below to be component parts of a single document, The Armenian Adam Cycle of Four Works. Taken as a unit, they present an expanded version of the biblical account of the primordial history recorded in Genesis 1-11. Rather than reporting details of the lives of the antediluvians known from the Bible, the Adam Cycle is almost totally devoted to relating incidents in the lives of Adam, Eve, and their descendants which are non-biblical and which serve to flesh out the sketchy scenario provided in Genesis. The Adam Cycle tells in great detail the story of Adam and Eve's life in the Garden of Eden, and the sequence of events which led to their fall, their expulsion from the garden, and their consequent captivity to Satan. Thereafter the focus is directed to Adam and Eve's offspring. The reader is told of the birth and early life of Abel and Cain, Cain's murder of Abel, Cain's ensuing punishment and Seth's birth as a replacement for Abel. The generations of Seth and Cain live in separation by divine command. When that command is

finally disobeyed, the scene is set for the story of the flood and the resettlement of Noah's children.

1. The Manuscripts

The manuscript evidence for The Armenian Adam Cycle of Four Works is as follows:¹

Recension I

Y. Venice, Mechitarist Monastery of San Lazzaro, Old MS 729, undated. The MS was not made available for the present work, but a printed copy of the text was published by Yovsepeanc', Ankanon Girk, pp. 307-324 (=Yov.). Yov. is the source of all readings attributed to Y in the present work. Y contains the complete text of the Adam Cycle, and includes extensive homiletical discourses at the end of each of the four works in the Adam Cycle expounding on the preceding work. Yov. omits the homilies, but gives an incipit from each in the footnotes. No title is given for Transgression in Y, but titles are supplied for each of the remaining three works. Issaverdens attributes the MS to the 16th or 17th centuries.²

¹These manuscripts are mentioned in Anasyan, Haykakan Matenagitut'yun I, pp. 239-241, with the exception of MSS B and D, which were unknown prior to the present study.

²Issaverdens, Uncanonical Writings, p. 22.

- A. Erevan, Matenadaran, MS 682, fols. 96v-101r, undated. Contains the complete text of Expulsion, Abel and Cain, and Tidings, but does not include Transgression. Includes homilies at the end of each of the works in the Adam Cycle which are very similar to those found in Y and B. The existence of a homily before Expulsion in the MS which is very similar to that following Transgression in Y and B suggests that Transgression may have been included in the MS originally. Gives titles to each of the three works. Attributed to the 17th century on paleographical grounds.
- B. New York, New York, H. P. Kraus Rare Books and Manuscripts, MS VT915, fols. 4v-23v, dated 1662. Approximately the first one-third of Transgression is missing from the MS, which begins at vs. 16, and the title and opening words of Abel and Cain are also missing. The remainder of the Adam Cycle is preserved in toto, with the addition in Tidings of an extended passage relating to Noah's building the ark (vs. 38a-k). Includes homilies at the end of each work in the Adam Cycle very similar to those found in Y and A with the exception of Expulsion, after which some leaves are missing. Distinct titles are given to Expulsion and Tidings.

- C. Erevan, Matenadaran, MS 2126, fols. 81r-83r, dated 1697. Contains only the final four-fifths of Abel and Cain, beginning at vs. 11 and continuing to the end. The text is not accompanied by a homily.
- D. London, British Museum, MS BM Harl. Or. 5459, fols. 2r-12v, dated 1698. Contains the full text of the Adam Cycle with no accompanying homilies. Includes in Tidings an extended passage on Noah and the ark (vs. 38a-k) also found in B, but in a somewhat different form. Contains a single title (Պատմութիւն Ադամայ ի Դրախտէն Եւանելու) for the full Adam Cycle, but the opening words of Expulsion, Abel and Cain, and Tidings are physically distinguished in the MS.

All the above MSS of recension I have been incorporated into the edition in chapter four below. Additional manuscript evidence unavailable to the author includes the following:³

- F. Venice, Mechitarist Monastery of San Lazzaro, MS 262, fols. 163v-167v. Contains only Abel and Cain.
- G. Erevan, Matenadaran, MS 4618, fols. 138r-141v, dated 16th-18th centuries. Contains only Abel and Cain and Tidings, possibly with intervening commentary.

³The information is taken from Anasyan, Haykakan Matenagitut'yun I, pp. 239-241.

Recension II

In addition to the textual witnesses to what we have called recension I, the Adam Cycle also exists in a quite different form which shows clear signs of rearrangement and editing of an older, more original text.

- Z. The text was first published in a work called Սկիզբն զրոցս որ կոչի ժողովածու, Constantinople, 1717 (fols. 1-42), and was subsequently reprinted three times in Constantinople (1730, fols. 1-39; 1747, fols. 1-36; 1793, fols. 1-35). Presented in an appendix below is the text and translation of the 1730 edition (=Erevan, Matenadaran MS 273). The work contains a complete text of the Adam Cycle with commentary after each work similar to that contained in MSS Y, A, and B of recension I.
- T. Tiflis, Institute of Manuscripts, MS 47, fols. 7r ff. Unavailable to the author, but according to Anasyan, Haykakan Matenagitutyun I, pp. 240-241, this text corresponds to that found in Z above. Does not include Transgression, but contains the remaining three works of the Adam Cycle.

2. A Single Literary Work

Although Transgression, Expulsion, Abel and Cain, and Tidings are presented in all the manuscripts as distinct works, it has been suggested that they are in fact four consecutive portions of a single literary work. M. Stone

has claimed on the basis of a study of MS Y that the four texts follow a single narrative line, each text beginning with a section designed to overlap with the end of the preceding.⁴ He refers to these texts as The Cycle of Four Works. It is necessary to examine his view in some detail.

On the whole, the broader manuscript evidence stands in support of Stone's view. In MSS Y, B, and A of recension I and MS Z (and perhaps T) of recension II, Transgression, Expulsion, Abel and Cain, and Tidings appear consecutively in that order, although each work is given a separate title and the individual works themselves are separated by intervening homiletical materials cast in the form of a commentary on the preceding portion of the story.⁵ In MS D the four works are in consecutive order without separate titles or intervening homilies, but the beginning of each work is physically distinguished in the manuscript.⁶ Abel

⁴Stone, "Seth Traditions," p. 465.

⁵Note that the title for Transgression is missing in Y and the titles for Transgression and Abel and Cain are lost in B. The full text of Transgression is lacking in A, but since the homily preceding Expulsion in A is very similar to that following Transgression in Y and B, it is probable that A originally included Transgression. Recension II MS T was not available to the author, but the description in Anasyan, Haykakan Matenagitut'yun I, pp. 239-241, indicates that T lacks Transgression and contains Expulsion, Abel and Cain, and Tidings in consecutive order with distinct titles for each. It is uncertain if the intervening commentary is present in T.

⁶D gives only one title at the beginning of the four works, which reads Պատմութիւն Ադամայ ի դրախտէն ելանելու (The History of Adam's Expulsion from the Garden). A floral design in the margin marks the beginning of each of the four

and Cain, on the other hand, is known to have had an independent existence. It appears by itself in MSS C and F, and it appears with Tidings alone, which it directly precedes, in MS G.⁷

The order in which these four works are found in the manuscripts is logical from the standpoint of content. Taken together, they present a coherent and expanded account of Genesis 1-11, relating the history of humanity from the creation through the flood. There are no significant contradictions in the development of the story, nor are there repetitions apart from those at the beginning and end of each work or "chapter" in the Adam Cycle, which will be dealt with below. The organization and development of the four chapters of the Adam Cycle may be best presented in the following outline.

I. Transgression

- A. Introduction: Creation and revolt of the evil angels (1-4)
- B. Fall (5-31)
 - 1. Adam and Eve created (5-7)
 - 2. Adam and Eve charged not to eat the fruit (8-9)
 - 3. Satan deceives Adam and Eve, they eat the fruit (10-31)

works, the final line of each work is concluded with a dotted line, and the opening words of each work are written in a different color of ink.

⁷In C, Abel and Cain begins with Abel's prayer which accompanies his sacrifice, and there is no accompanying commentary. No further information about F and G was available to the author, although Anasyan, Haykakan Matenagitut⁴yun I, pp. 240-241, indicates there is no commentary between Abel and Cain and Tidings in G.

- C. Punishment (32-45)
 - 1. God confronts Adam and Eve (30-42)
 - 2. God curses Adam, Eve, and the serpent, expels Adam and Eve from the garden (41-45)
- D. Deliverance (46-49)
 - 1. Adam and Eve mourn in darkness (46)
 - 2. God takes pity and sends an angel who leads them to the light (47-49)

II. Expulsion

- A. Introduction: Adam and Eve grieve when darkness returns (1-2)
- B. Fall (3-21)
 - 1. Satan deceives Adam and Eve, offers them light (3-15)
 - 2. Adam gives promissory note to Satan (16-21)
- C. Punishment: Contained within the promissory note (16-21). Adam and all his offspring are in captivity to Satan.
- D. Deliverance (22-28)
 - 1. Adam and Eve mourn their deception (22)
 - 2. God takes pity and sends an angel who promises deliverance through Christ (23-28)

III. Abel and Cain

- A. Introduction: Adam learns to farm, Abel and Cain are born (1-4)
- B. Fall (5-33)
 - 1. Cain and Abel's offerings (5-13)
 - 2. Cain kills Abel (14-33)
- C. Punishment (34-51)
 - 1. God punishes Cain (34-47)
 - 2. Lamech kills Cain (48-51)
- D. Deliverance (52-59)
 - 1. Adam and Eve mourn their children (52-58)
 - 2. God takes pity and sends the good news of Seth's birth (59)

IV. Tidings

- A. Introduction (1-16)
 - 1. Seth's birth announced (1-9)
 - 2. Enoch's orchard (10-16)
- B. Fall (17-23)
 - 1. Sethites retire to monastic life (17)
 - 2. Cainites seduce Sethites (18-23)
- C. Punishment (24-44)
 - 1. Angel announces the flood to Noah (24-36)
 - 2. Noah builds the ark, the flood comes (37-44)
- D. Deliverance (45-59)
 - 1. Noah and the animals leave the ark (45-50)
 - 2. God makes a covenant of reconciliation with Noah (51-54)
 - 3. Settlements of Noah's descendants (55-59)

As the above outline makes clear, the division of the Adam Cycle into four chapters occurs on the basis of content; each chapter tells its own story of a fall, a resulting divine punishment, and concludes with a divine intervention and deliverance. Thus the first chapter tells how Satan tricks Adam and Eve into eating the forbidden fruit and relates God's curse upon them, but concludes when God takes pity on Adam and Eve and sends an angel who leads them from darkness into light. In the second chapter, Adam and Eve fall again when Satan gives them light in exchange for a promissory note binding their descendants in captivity to Satan. Although no distinct punishment is given here, it is implicit in the servitude to Satan which Adam and Eve promise and over which they mourn on recognizing Satan's deceit. The chapter concludes when God again relents and sends an angel to promise them deliverance through Christ. Similarly in chapter three, the fall occurs when Cain kills Abel, for which he receives seven punishments and is finally killed by Lamech. Again God is moved by Adam and Eve's plight and sends the good news of Seth's birth. Following the same pattern in chapter four, the Sethites fall to the seductive Cainites for which they are punished by a flood, after which God reconciles himself with Noah through a covenant. Thus the story of the ante-diluvians is told in four parts or chapters, each chapter reporting the drama of a fall of mankind followed by a cathartic "happy ending," to which a homily is appended.

If we are to understand Transgression, Expulsion, Abel and Cain, and Tidings as four chapters of a single literary work, the repetition of materials at the beginning of each successive chapter must be explained since these repetitions disrupt the flow of the narrative line. At the conclusion of Transgression (46-49), for example, Adam and Eve are expelled from the garden and go to a dark and gloomy place. After six days God sends an angel who takes them out of the darkness and into the world, and Adam and Eve rejoice over the light even though it is inferior to the light of the garden. In the first verse of Expulsion, this information is repeated in very brief form; we learn that Adam and Eve fell from the garden into this world and rejoiced over the light until evening. The story line is resumed in vs. 2, when the sun sets and Adam and Eve again become afraid, setting the stage for a second deception by Satan. Expulsion 1 may be taken to contradict the conclusion to Transgression, where Adam and Eve leave the garden for an intermediate location before entering this world. But Expulsion 4-5 makes clear that the view of Adam and Eve's descent from the garden in Expulsion is identical with that in Transgression. Speaking to Satan disguised as an angel, Adam says he was expelled from the garden into darkness for an unspecified time until an angel took him to the light of the world, for which he rejoiced. The final verses of Transgression (46-49) must be regarded as the cathartic conclusion to chapter one of the cycle, after which a homily

follows in most manuscripts. The story resumes in Expulsion 1 with a brief summary statement designed to remind the reader of where the story left off, after which the story line resumes. There are no contradictions in the overlapping material, and if Expulsion 1 is excised from the text, vs. 2 continues the narrative uninterrupted from the conclusion of Transgression.

The transition from Expulsion to Abel and Cain may be similarly explained. Expulsion concludes when Adam and Eve recognize they have been deceived again by Satan and observe the fast later called Aradjavor, after which God relents and sends an angel who tells them of their deliverance from Satan through the incarnate Christ. The opening verse of Abel and Cain repeats all the elements of that conclusion in briefer form, but with one apparent contradiction. In Expulsion Adam and Eve are said to fast for seven days, while the length of the fast is five days in Abel and Cain. That information is not consistent in the manuscripts, however, suggesting the possibility of corruption.⁸ Following the short summary of the conclusion to Expulsion in Abel and Cain 1, the story line is resumed in vs. 2; Adam and Eve's life in the world begins and they are taught how to farm. But the excision of Abel and Cain 1

⁸Recension II Expulsion 22 says Adam and Eve fasted five days, and specifies no duration for the fast in Abel and Cain. The confusion of five and seven days may be traced to a 5 / 7 confusion in the manuscripts.

does not result in a smooth flow of the story from the final verse of Expulsion to Abel and Cain 2; Abel and Cain in its present form begins with a necessary and coherent introduction.

In contrast to the above pattern, it is the introduction to Tidings rather than the conclusion to Abel and Cain which contains the more complete and detailed account. In the introduction to Tidings (1-3), an angel visits Adam and tells him to know his wife, but Adam responds with reluctance, fearing the birth of a new child might bring him greater grief than the birth of his first two sons. The angel responds that Seth will be a consolation for Adam's past grief, setting the stage for Seth's birth and the separation of his family from the Cainites. In contrast, following a summary of the preceding portions of Abel and Cain in which Cain's afflictions are described (vs. 57a), Abel and Cain 57b-59 contains the same information found in the introduction to Tidings, but the dialogue between Adam and the angel is reduced to a brief narrative summary. No unique material is found in the conclusion to Abel and Cain. The introduction to Tidings cannot be excised without creating a major disruption, since the angel's speech continues into vs. 4 where allusions to the remainder of the text of Tidings are found.⁹ The conclusion to Abel and Cain,

⁹The theme of the separation of the seed of Seth and Cain is introduced in vs. 4, and is developed in 5-9, 17-23.

on the other hand, appears secondary. Vs. 56 provides a satisfactory conclusion to Abel and Cain when Abel's corpse is finally allowed to enter its grave after Adam's death, a point of departure from which the introduction to Tidings follows naturally. The text of Abel and Cain continues in vs. 57, however, where Cain moans over his affliction and Adam and Eve mourn over seeing Cain wounded with punishments. This verse is not only repetitive, since we were already told of Cain's punishments in vss. 38-47, but it also gives a false picture insofar as Cain has already been killed (i.e. he does not live in bitter affliction). The reason for the addition of vss. 57-59 can be readily explained. It is likely that Abel and Cain and Tidings were part of a single continuous narrative, and that when they were separated into distinct chapters, Abel and Cain required a conclusion which would make it conform to the pattern of fall, punishment, and deliverance characteristic of the other chapters in the Adam Cycle. That was accomplished by appending a narrative summary of the annunciation of Seth's birth found in the introduction to Tidings.

In summary, the manuscript evidence, the development of the story line, and the nature of the overlapping materials at the beginning and end of each work suggest the four texts are four chapters of a single literary work. The original Adam Cycle appears to have read as a continuous narrative, but was later broken up into four chapters, each reflecting a pattern of fall, punishment, and deliverance,

after which a homily was appended. As the text stands now, each chapter begins with a brief section designed to remind the reader of where he left off, after which the story continues. The original form of the continuous narrative cannot be reconstructed since the method used in dividing the work into chapters was more complex than a simple interpolation of summary material.

3. The Setting of the Work

Although the Adam Cycle is a collection of stories about the ante-diluvians, there are a number of explicit Christian elements which make the work identifiably Christian. In Expulsion 17-20, after Satan has deceived Adam a second time, Satan forces Adam to take an oath promising he and his descendants will be servants to Satan. The statement of the duration of that servitude, i.e. "until the unbegotten is born and the immortal dies" (vs. 19), sets the stage for the promise of Christ's coming which Adam receives in vss. 23-26. An angel informs Adam he will be freed from captivity to Satan when God's son takes human form from a perfect virgin. The entire story of this second deception, to which the full text of Expulsion is devoted, is governed by the oath of servitude and the promise of release from it. Hence the Christian elements in Expulsion may not be explained as a product of interpolation or reworking, rather they are intrinsic to this second chapter of the Adam Cycle. In Abel and Cain 1, where the conclusion to Expulsion is summarized, one finds again a reference to

the angel's tidings about the incarnation of God.

In addition to the Christian references in the Adam Cycle, there are points at which the history of the ante-diluvians has received a uniquely Armenian stamp. In both Expulsion 24 and Abel and Cain 1 where the conclusion to Expulsion is summarized, the period during which Adam and Eve fasted after recognizing they had been deceived a second time is identified with the Armenian fast of Aradjavor.¹⁰ This identification appears as a parenthetical intrusion into the text which can be excised without disrupting the flow of the story. One also finds Armenian place names in the conclusion to the Adam Cycle (Tidings 55-59). Following the description of the flood, one reads that Noah went down from the mountain and dwelt in Agori, after which his descendants settled in Naxi Jewan, the site of Noah's tomb. Both are known locations at the foot of Mt. Masis in Armenia.¹¹

Evidence for the background of the Adam Cycle may also be ascertained from the picture it gives of the righteous heroes from ante-diluvian times. Especially in

¹⁰The Fast of the Forerunner, a pre-Lenten preparatory fast observed during the tenth week before Easter.

¹¹Agori, on the north foot of Mt. Masis, is first mentioned in Lazar of Pharpe's History of the Armenians (5th century), and was destroyed by an earthquake in 1840. Although Naxcavan is known from as early as Faustos of Byzantium's History of the Armenians (5th century), the form of the name preserved here is from the tenth century. So H. Hübschmann, Die Altarmenischen Ortsnamen (Amsterdam: Oriental Press, 1969, repr. Strassburg, 1904), pp. 395, 455.

the fourth chapter, Tidings, the heroes of the story are presented as the embodiment of virtues of the monastic life, practicing such forms of abstinence as virginity, fasting, and purity of life in isolation from wicked humanity. The righteous Abel, for example, is said to have died a virgin martyr (կոյս նստակեցաւ , Tidings 7). We learn that the generation of Seth did not intermingle with the wicked Cainites, but rather lived in purity (սրբութիւն , Tidings 9, 19). This generation of Seth consisted of 520 virgins and anchorites (մզնաւոր , Tidings 20). The term մզնաւոր is particularly significant here, since it is the term normally used to designate ascetics living in solitary. The description of Enoch is further illuminating. We read that Enoch did not marry (Tidings 13), and that he planted an orchard in imitation of the Garden of Eden, but abstained from eating its fruit as Adam and Eve had failed to do (Tidings 14-15). For this behavior, Enoch was rewarded by being taken up bodily into paradise (Tidings 17). His exemplary life was in turn emulated by the righteous Sethites, who "practiced abstinence (հրաժարեմ), retired to the mountains, <and> subdued their passions (մզնիմ) through virginity" (Tidings 17). Again the choice of vocabulary is significant; both հրաժարեմ and մզնիմ are commonly used in monastic contexts to refer to abstinence, self-mortification, and devotion to the ascetic life.¹²

¹²հրաժարեմ may also mean "to enter a convent."

The flood comes only after the Sethites relinquish their purity and are corrupted by the Cainites, who lead them into adultery and incest (Tidings 21-24). Noah, the only Sethite to remain a virgin, is spared the fate awaiting the rest of humanity. He even resists God's command to marry and propagate the human race, not wanting to corrupt his virginity on account of a transitory dream. He accedes only when given a pure virgin to marry (Tidings 25-36). This tendency to identify the righteous heroes of antiquity such as Abel, Seth, Enoch, and Noah as embodiments of monastic virtue may provide a clue to the Sitz im Leben of the Adam Cycle.

The language of the Adam Cycle in its present form is classical Armenian. Although classical forms predominate in the manuscripts, there are numerous forms which are incorrect in classical Armenian but which are common in Middle Armenian and Cilician texts. For the reader's convenience, the more common Middle Armenian forms encountered in the Adam Cycle are listed below.

Verbs

տուի՛ն	<u>Transgression</u> 4	3rd pl. aorist for classical տուլ՛ն, Karst, p. 333. ¹³
լսեց	<u>Transgression</u> 31	3rd sg. aorist for classical լուլալ, Karst, p. 319.

¹³Page references are to the grammar of Cilician Armenian by J. Karst, Historische Grammatik des Kilikisch-Armenischen (Strassburg: Karl J. Trübner, 1901).

լսեցեր	<u>Transgression</u> 41	2nd sg. aorist for classical լուար , Karst, p. 319.
տրտմինք	<u>Expulsion</u> 4	1st pl. present for classical տրտմիմք , Karst, p. 309.
էառ	<u>Expulsion</u> 23	3rd sg. aorist for classical առ , Karst, p. 321.
անէր	<u>Abel and Cain</u> 7	3rd sg. impf. for classical առնէր , Karst, p. 267, n. 2.
սպանեց	<u>Tidings</u> 7	3rd sg. aorist for classical սպանեաց , Karst, p. 331.
դրին	<u>Tidings</u> 21	3rd pl. aorist for classical եղին , Karst, p. 317.

3rd pl. impf. ending in էին for classical եին , Karst, p. 312.

օրհնէին	<u>Transgression</u> 2	մխիթարէին	<u>Tidings</u> 8
զովէին	<u>Transgression</u> 2	խառնակէին	<u>Tidings</u> 9
բարեբանէին	<u>Transgression</u> 2	հալածէին	<u>Tidings</u> 9
փառաբանէին	<u>Transgression</u> 2	մզնէին	<u>Tidings</u> 17
շրջէին	<u>Transgression</u> 13 <u>Abel and Cain</u> 15 <u>Tidings</u> 18	խլէին	<u>Tidings</u> 18
զիտէին	<u>Transgression</u> 32 <u>Expulsion</u> 2	կոռւէին	<u>Tidings</u> 18
կարէին	<u>Transgression</u> 32	կարմրացուցանէին	<u>Tidings</u> 21
էին	<u>Transgression</u> 33 (2x), <u>Tidings</u> 23, 48 (2x)	սպիտակացուցանէին	<u>Tidings</u> 21
հայէին	<u>Expulsion</u> 14	լսէին	<u>Tidings</u> 38b
տեսանէին	<u>Expulsion</u> 14 <u>Tidings</u> 38b	ասէին	<u>Tidings</u> 38b, i
ուտէին	<u>Abel and Cain</u> 15	տնազէին	<u>Tidings</u> 38c, i (B)
ըմպէին	<u>Abel and Cain</u> 15	առնէին	<u>Tidings</u> 38c, i (D)
թաղէին	<u>Abel and Cain</u> 53	դառնէին	<u>Tidings</u> 38c (D)
		փոքրէին	<u>Tidings</u> 38f (D)

Infinitives in իլ , Karst, pp. 342-343.

<u>մեռանիլ</u>	<u>Transgression</u> 28	<u>փորձիլ</u>	<u>Abel and Cain</u> 18
<u>բաժանիլ</u>	<u>Transgression</u> 28	<u>գօտամարտիլ</u>	<u>Abel and Cain</u> 18
<u>որոշիլ</u>	<u>Transgression</u> 28	<u>արձակիլ</u>	<u>Abel and Cain</u> 21
<u>ապրիլ</u>	<u>Transgression</u> 30 <u>Tidings</u> 28		

Nouns

Declension: There are numerous examples of the tendency towards laxity in the use of declensional endings, such that nouns of one declension take the endings of another (Karst, pp. 141-142). Only two examples will be given here:

խաղողի Abel and Cain 19, should receive n type endings in classical Armenian.

մատնեաւ Abel and Cain 20, classical instrumental should end in ամբ .

Use of the infix եր to designate the plural (Karst, p. 169).

<u>ծառերոյ</u>	<u>Transgression</u> 8
<u>ծեռներովն</u>	<u>Abel and Cain</u> 23
<u>ծառերոյն</u>	<u>Tidings</u> 15
<u>գէշերուն</u>	<u>Tidings</u> 45

Other

Use of the particle կու before the imperfect of the verb (Karst, p. 301), կու ծնանէր Abel and Cain 4 and before the present as a subjunctive expression of time or to express continuing action in the present (Karst, p. 299).

<u>կու տեսանեմ</u>	<u>Tidings</u> 2
<u>կու գայ</u>	<u>Tidings</u> 37 (A), 38a,b,c,f (B), 38b (D), 39.
<u>կու վարի</u>	<u>Tidings</u> 38i (B) (վարէ D)
<u>կու տնկէ</u>	<u>Tidings</u> 38i (B)

Use of **np** as a subordinate conjunction for **qh** (Karst, p. 257).

Transgression 13, 31
Expulsion 6, 22, 23
Abel and Cain 35
Tidings 38f (B)

Use of **np** as an undeclined relative adverb (Karst, pp. 399-401).

Tidings 11

Use of **utq** for classical **sh** (Karst, p. 217).

Abel and Cain 38
Tidings 39

There is internal evidence which suggests that Armenian is the original language of the Adam Cycle. It will be shown in detail in chapter three below that although the story presented in the Adam Cycle is intended to supplement the biblical account, there are several points in Transgression which coincide with the story in the biblical Genesis. At these points in the description of the creation of woman, God's warning to Adam and Eve not to eat the forbidden fruit, God's confrontation with Adam and Eve after they eat the fruit, and God's curse on Adam, Eve, and the serpent, the text of Transgression is dependent upon the Armenian text of Genesis. In some instances the Armenian text of Genesis is taken verbatim, while in other cases, a modified rendition of the biblical text is used which nevertheless draws heavily on the Armenian vocabulary of the Genesis account. The identification of this Armenian literary source for the Adam Cycle makes it highly likely

that the work itself was composed in Armenian.¹⁴

Little precision can be established in fixing the date of the Adam Cycle. Since the work was composed in Armenian and used the Armenian Bible as a source, it can date from no earlier than the fifth century. Furthermore, although the presence of isolated Middle Armenian forms in the text does not necessarily provide firm evidence for dating, the fact that these forms are widespread in all surviving manuscripts of the Adam Cycle suggests the work was written no earlier than the eighth century, before which time such forms are not known. The fact that Repentance has used an earlier form of the Adam Cycle as a literary source¹⁵ allows us to establish a terminus ad quem of 1404, the date of the only surviving manuscript of Repentance. Pending further manuscript discoveries or the identification of quotations from the Adam Cycle in datable works, the Adam Cycle may be assigned only to the period between the eighth and fourteenth centuries.

The study of sources in chapter three below shows the Adam Cycle to be a composite work. Although the

¹⁴There is limited evidence for a second Armenian source for the Adam Cycle. A detailed study in chapter two below of incidents related in parallel forms in the Adam Cycle and in Repentance shows that either the Adam Cycle and Repentance are dependent upon a common Armenian literary source or that Repentance is dependent upon an earlier form of the Armenian Adam Cycle. The latter possibility is more likely. The Adam Cycle is also shown below to be independent of Ap. Mos.

¹⁵See chapter two below.

Armenian text of Genesis is the only identifiable literary source for the Adam Cycle, the Adam Cycle has inherited a wealth of elements of tradition which were widespread in Jewish and Christian literature from pre-Christian times into the Middle Ages. These elements of tradition are found in such works as Jewish apocryphal texts, early versions of the Bible, rabbinic midrashim, oriental Christian apocryphal works, the church fathers, and Byzantine chronographic writers. The means by which these elements of tradition found their way into Armenia in general or into the Adam Cycle in particular remain obscure. That many or most of these elements of tradition originated in Judaism and occur most consistently in Jewish and eastern Christian sources suggests a flow of traditions from Jewish circles into eastern churches and on to Armenia, perhaps via Syria.¹⁶ More precise identification of the sources for the Adam Cycle and the method of its composition remain subjects for further exploration.

The story of the ante-diluvians preserved in the Armenian Adam Cycle of Four Works, then, must be viewed as a composite work, produced in the monasteries of medieval Armenia, which drew either directly or indirectly on ancient Jewish and Christian sources to provide an edifying recasting of early biblical history.

¹⁶Indeed the bulk of Jewish and Christian literature translated into Armenian came from Greek and Syriac sources.

B. The History of the Repentance of Adam and Eve

Like the Adam Cycle, Repentance is also devoted to the story of the ante-diluvians and serves as a supplement to the primordial history in Genesis 1-11. In structure and content, however, Repentance is quite different from the Adam Cycle. The story of Adam and Eve's sin in the garden is omitted from Repentance, which begins after the expulsion from the garden, and apart from the story of Cain and Abel and Seth's quest for the oil of life, there is little concern in this work for figures other than Adam and Eve. The role of Seth is much less significant in Repentance, the descendants of Seth and Cain are not mentioned, and Noah is mentioned only briefly for his role in the tradition of Adam and Eve's burial. The story of Adam and Eve preserved in Repentance may be divided into four parts. First, the story opens with Adam and Eve longing for the pleasures of the garden from which they have been removed. Adam laments at length over his expulsion from the garden, and converses with Eve over their plight (1-26). After this lament, the text relates the story of Abel and Cain; their birth, Cain's murder of Abel, and his consequent punishment (27-60). The third section contains another lengthy lament in which Adam and Eve bemoan both the fate of their children and their expulsion (61-78). The closing section is concerned with the tradition of Adam and Eve's death and burial (79-104).

1. The Manuscripts

Repentance is known through only a single manuscript,

here designated E, Erevan, Matenadaran, MS 1521, fols. 66r-69r, dated 1404. A copy of the manuscript made by F. C. Conybeare was presented to the Mechitarists at San Lazarro in Venice in 1893 for inclusion in Yovsepeanc', Ankanon Girk. A comparison of this published edition with the original manuscript reveals two significant omissions in the text published by Yovsepeanc'. First, at the point where a lacuna is indicated in Yovsepeanc', p. 326, an entire folio of the original manuscript has been left out. The missing folio has been restored in the edition below, corresponding to vs. 7 Վասն որոյ -- vs. 30 եկն. A second lacuna is indicated in Yovsepeanc', p. 330, where a full line of text has been left out. The line omitted, corresponding to vs. 99 անեալ -- զի, is also restored below.

2. Background of the Work

Like the Adam Cycle, Repentance is a composite Christian work written originally in Armenian. The specifically Christian portions of the text are found only in its closing verses (102-104). In reporting the story of Adam and Eve's death and burial, Repentance preserves the tradition that Eve's bones were buried at Bethlehem under the spot where Christ was born of the Virgin Mary, while Adam's were buried at Golgotha under the site of Christ's crucifixion.

In chapters two and three below, Repentance is shown to have drawn directly on three identifiable Armenian sources, as well as on pre-existing elements of tradition

known from a variety of Jewish and Christian sources. First, Repentance has used Ap. Mos. as a literary source. The story of the quest for the oil from the tree of life, the account of Eve's dream about the murder of Abel, and the report of the conversation between Adam and Eve while Adam is on his deathbed are taken from Ap. Mos. An examination of the language used in the latter two of these stories shows Repentance used the Armenian version of Ap. Mos.; since at points where the Greek and Armenian versions of Ap. Mos. differ, Repentance consistently follows the Armenian.

Second, Repentance has drawn materials from an earlier form or source of the Armenian Adam Cycle of Four Works. In reporting the seven punishments of Cain, Repentance has inherited a known list of these punishments which it modified and supplemented with additional material from an earlier form or source of the Adam Cycle written in Armenian. The story of the annunciation of Seth's birth appears to be an expanded version of material taken from the Adam Cycle, while the story of Abel's murder may be an abbreviated version of material taken from the Adam Cycle and inserted into a more lengthy story about Cain and Abel taken from Ap. Mos.

Third, Repentance has used the Armenian text of Genesis as a source. The similarity of Armenian vocabulary employed in Repentance and Armenian Genesis to describe the confrontation between God and Cain after Abel's murder and Cain's consequent punishment make it apparent that the

Armenian text of Genesis was used by the author of Repentance, either directly or through an Armenian intermediary.

The identification of three Armenian literary sources for Repentance allows us to conclude that Armenian was the original language of composition.¹⁷ In date Repentance must be considered later than the Adam Cycle, which it uses as a source, and prior to 1404, the date of the only surviving manuscript. Hence like the Adam Cycle, it must be placed sometime between the eighth and fourteenth centuries.

In addition to materials inherited from the three sources identified above, there are elements of tradition in Repentance the source of which cannot be named, but which are known to have originated in Jewish and early Christian circles and which are widespread in Jewish and Christian literature dating from pre-Christian times and into the Middle Ages. At present, there is no precise means of ascertaining how these materials came into Armenia or into the text of Repentance. The work remains a testimony to the popularity and wide diffusion of ancient haggadic traditions in medieval Christianity.

¹⁷ Another indigenous element in the text may be found in the reference to Samadun in vs. 101 as the land of Adam and Eve's burial. Syria in its historic sense is called Sam/Samadun in Armenian manuscript colophons dating from the early fifteenth century. See A. K. Sanjian, Colophons of Armenian Manuscripts, 1301-1480 (Cambridge: Harvard, 1969), p. 420.

As in the Adam Cycle, one finds a number of Middle Armenian forms and grammatical usages in a text in which classical forms predominate. These forms are less frequent in Repentance than in the Adam Cycle. A list of the more common Middle Armenian forms is given below:

Verbs

եսպան	vs. 36	3rd sg. aorist for classical սպան (Karst, p. 321). ¹⁸
էած	vs. 50	3rd sg. aorist for classical ած (Karst, p. 321).
գիտենալը	vs. 57	3rd sg. impf. for classical գիտեր (Karst, pp. 284-285)

Imperfect endings in էի / էիր / էիք / էին for classical եի / եիր / եիք / եին (Karst, p. 312).

տառապէին	vs. 1	քաղէին	vs. 81
էին	vss. 3, 79	էիր	vs. 89
տազնապէին	vs. 3	էիք	vs. 90
յիշէին	vs. 6	պահէիք	vs. 90
թագաւորէի	vs. 15	աղօթէին	vs. 92
էի	vss. 20, 90	պատուէին	vs. 98

Infinitives in իլ , Karst, pp. 342-343.

մերժաւորիլ	vs. 28
------------	--------

Other

Loss of ւ in declined nouns whose stems end in ի (Karst, p. 152).

որդովք	vs. 80 for classical որդւովք
որդոց	vs. 98 for classical որդւոց

¹⁸Karst, Grammatik.

Use of **np** as a subordinate conjunction for **qh** (Karst, p. 257), vss. 31, 32, 47, 57, 73.

C. The Words of Adam to Seth

The Words of Adam to Seth is a very brief text which contains no title in the manuscript. In the opening portion of the text, Adam tells Seth the story of his sin in the garden, for which Seth fasts and prays and is consequently rewarded with a life giving branch from the garden and the promise of Christ (1-11). Seth then tells the same story of Adam's fall to his son, called Enosh in vs. 12 and Enoch in vs. 14. Like Seth, Enoch responds with a penitent act, fasting and planting a garden, for which he is rewarded with translation (12-16). The reference to Christ, the giver of life, makes the story Christian in its present form.

Of primary interest in this text is the story of Enoch's garden it shares in common with the Adam Cycle and another Armenian work, The Descendants of Adam. A comparison of the three versions of the story in chapter two below shows the three works are independent of one another, and inherited the story of Enoch's garden from a common oral tradition which took quite distinct forms when committed to writing. The story is known only in Armenian, but can be understood as a reflection upon a composite of traditions about Enoch known from biblical and apocryphal sources.

Nothing can be said with any certainty about the date or Sitz im Leben of the work.

The work is known only from a single manuscript,

here called Y₁, found in the Mechitarist Monastery at San Lazzaro in Venice, Old MS 57=New MS 240, fols. 183v-185r, and no information is available on its date. The manuscript was not made available for the present work, but a copy of the text was published by Yovsepeanc', Ankanon Girk, pp. 331-332, and is reprinted here.

Chapter 2

LITERARY RELATIONSHIPS

Some of the stories about the ante-diluvians in the Armenian Adam books examined here are related in parallel forms in two or more of the documents. Three of these stories or traditions, the seven punishments of Cain, the annunciation of the birth of Seth, and the murder of Abel, occur in very similar form in both the Armenian Adam Cycle of Four Works and The History of the Repentance of Adam and Eve. A fourth story, that of Enoch's or Enosh's garden, occurs in both the Adam Cycle and The Words of Adam to Seth. A comparison of the language and form of parallel versions of the same story may shed some light on whether any of these works draws upon another as a literary source, or whether these works draw upon common written or oral source materials. Such discoveries may in turn provide further insights into the date or original language of the Adam books.

A. The Seven Punishments of Cain

There are two lists of the seven punishments of Cain in the Armenian Adam books. One version of the list (henceforth A) occurs in Repentance 43-60. After its description

of the murder of Abel, this work deals first with the fate of Adam and Eve after they discover Abel's body, i.e. they attempt to bury him and learn of the birth of Seth, and then deals with the fate of the murderer Cain, who is apportioned seven punishments. The list of punishments is followed by a list of ten reasons why the mourning of Adam and Eve became more intense, all of which are concerned with their expulsion from paradise or Abel's murder.

A second list of the seven punishments of Cain (henceforth B) occurs in Abel and Cain 34-47. This work describes the sacrifices of Cain and Abel, Cain's enmity toward Abel, the murder, the seven punishments of Cain, and the death of Cain. Thus in both texts the lists fit logically into the narrative sequence.

The texts and translations of the two lists of the seven punishments of Cain are given in parallel columns below.

A	B
<p>43. Եւ ի սպանանելն Կայենի զՀաբել, եկն Գաբրիէլ առ Ադամ եւ ասաց նմա. Դուք մի հարցանէք զԿային վասն Հաբելի. այլ Աստուած հարցանէ զնա եւ պատժէ: 44. Որպէս եւ արարն իսկ: 45. Վասն զի եհարց Աստուած զԿային, թէ ո՛ր է Աբէլ եղբայրն քո: 46. Եւ նա ստեաց Աստուծոյ եւ ասաց. Ոչ զիտեմ: 47. Եւ Աստուած վասն այն եհարց զԿային, որ զոչնայր եւ մեղայ ասէր: 48. Իսկ նա լրբութեամբ ասաց. Ոչ զիտեմ. մի թէ պահապան իցեմ եղբաւրն իմոյ: 49. Եւ ասաց նմա Աստուած.</p>	<p>34. Իբրեւ սպանեաց զեղբայրն ուրախութեամբ երթայր. երեւեցաւ Տէրն ի մանապարհին յիսուն կանգնաչափ բարձր, ասաց Կայենի. Ո՛ր է եղբայր քո: 35. Եւ նա լրբութեամբ ասաց. Ով ետ ինձ պահ որ խնդրես յինէն: 36. Վասն այն հարցանէր Աստուած թերեւս մեղայ ասիցէ: 37. Իբրեւ ետես Տէրն որ այնպէս ասաց Կայէն, բարկացաւ ի վերայ Կայենի եւ եօթն պատուհաս ետ Կայենի: 38. ա. Մէկ պատուհասն այն է, որ երկու կոտոր բուսաւ ի վերայ զԼիտյն:</p>

A

Պահպան չես, սպանաւոյ ընդէր
եղեր: 50. Եւ եաւթն պատիժ էա՞ծ
ի վերայ նորա: 51. Նախ զի
ասաց թէ Անիծեալ լիջի: 52. Երկրորդ
ի վերայ երկրի
ուր հեղեր զարիւն եղբաւր քոյ: 53. Երրորդ
Գործել զերկիր
վաստակաւք եւ աշխատանաւք: 54. Զորրորդ
եւ երկիր ոչ տայ
քեզ զպտուղ իւր, զի արեամբ
արդարոյ ներկեր զնա: 55. Զինգերորդ
երերեալ լիցիս
որպէս զծառ ի հողմոց: 56. Վեցերորդ
աստանեալ լիցիս
իբրեւ զծով որ ծփի յալեաց: 57. Եաւթներորդ
զի նշան եղ ի
վերայ նորա Աստուած որ ամենայն
ոք գիտենայր զնա, եւ նշանն
պիսակն էր: 58. Այլ եւ եղջեր
բուսաւ ի մակառն. զի ընդ որ
զնայր, եղջերն զոչէր եւ
աղաղակէր, թէ զայն Աստուծոյ
եղբայրասպանն: 59. Եւ այնպէս
եկեաց մնաց
ամս ութ ֆարիւր: 60. Դողղոջէր
միշտ, եւ երերաւի շրջէր ի
վերայ երկրի անդադար զցայգ
եւ զցերեկ:

43. And when Cain had
killed Abel, Gabriel came to
Adam and said to him, "Do not
ask Cain about Abel; rather
God will ask him and punish
him," 44. as indeed he did.
45. Because God asked Cain,
"Where is Abel your brother?"
46. And he lied to God and
said, "I don't know." 47. And
because of this God asked
Cain, so that he might be
sorry and repent. 48. But he
said impudently, "I don't
know. Should I be my
brother's keeper?" 49. And
God said to him, "You are not

B

39. ք. Երկրորդ պատուհան
այն էր, որ կօտոշն ծայներ եւ
ասէր բարձր բարբառով. թէ,
Աստուծոյ եղբայրասպան է: 40. Սար
եւ քար եւ ծոր ծայներ եւ ասէր.
Աստուծոյ եղբայրասպան է:

41. գ. Երրորդ պատուհան
այն է, որ ոտիւք եւ ծեփօքն եւ
ամենայն բոլոր անդամօքն
<դողայր> իբրեւ զուռ:

42. դ. Զորրորդ պատուհան
այն էր, <որ քանի> ուտէր ոչ
լիանայր:

43. ե. Զինգերորդն
պատուհան այն էր, որ ինչ
սիրտն ուզէր եւ ուտել չկարէր,
եւ իբր թէ ուտէր, ի վայր
հեղոյր:

44. զ. Վեցերորդն պատուհան
այն էր, որ բուս չուներ ոչ
զիշերն եւ ոչ ցերեկն:

45. է. Եոթներորդն
պատուհան այն էր, որ Աստուծոյ
նմա մահ ոչ հրամայեաց, այլ
ասաց Տէրն. Ով որ սպանիցէ
զԱստուծոյ, նա նորա պատուհանն ի
վերայ սպանողին անկանիցի:

46. Եւ այնպէս մնաց մինչեւ
ուր ֆարիւր եւ վաթսուս տարի.
յետ անմար մնաց, մահուն փափաք
ունէր, եւ ոչ մեռանէր:

47. Իսկ <մորթ> մի <վայրենի>
էա՞ծ եւ ծածկեաց զինքն:

34. When he killed his
brother, he went away cheer-
fully. The Lord appeared on the
way, fifty cubits above, <and>
said to Cain, "Where is your
brother?"

35. And he said impudently,
"Who made me his guardian, that
you should ask it of me?"

36. Because of this God asked
him; perhaps he might repent.

37. When the Lord saw that Cain
spoke thus, he became angry at
Cain and gave Cain seven
punishments.

38. (1) The first punishment
was this; that two horns

A

his keeper; why did you become his murderer?" 50. And he brought seven punishments upon him. 51. First, he said, "May you be cursed."

52. Second, "Upon the ground where you shed your brother's blood." 53. Third, "To till the ground in toil and fatigue." 54. Fourth, "And the earth will not give you its fruit, for with the blood of the righteous you have colored it." 55. Fifth, "May you shake like a tree in the winds." 56. Sixth, "May you be tossed like the sea which is agitated by the waves." 57. Seventh, God put a sign upon him so that everyone recognized him, and the sign was a mark. 58. Moreover, a horn sprouted on his forehead, such that wherever he went, the horn cried out and exclaimed, "Cain the brother-murderer is coming."

59. And thus he remained for eight hundred years. 60. He shuddered continually, and he walked upon the earth shaking incessantly, night and day.

B

sprouted upon his head.

39. (2) The second punishment was this; that the one horn cried out and said in a loud voice, "Cain is a brother-murderer." 40. <Then > mountain and rock and valley cried out and said, "Cain is a brother-murderer."

41. (3) The third punishment was this; that with his feet and hands and every single limb he shuddered like a yew-tree.

42. (4) The fourth punishment was this; that no matter how much he ate, he was not satisfied.

43. (5) The fifth punishment was this; that his heart would desire something, but he could not eat it, and when he tried to eat it, it would fall to the ground.

44. (6) The sixth punishment was this; that he could not sleep, either at night or during the day.

45. (7) The seventh punishment was this; that God did not allow him to die, rather the Lord said, "Whoever kills Cain, his punishment will fall upon the murderer."

46. And thus he remained for eight hundred and sixty years. Afterwards he remained incurable, and he wished to die, but he did not die.

47. Then he brought a skin of a wild animal and covered himself.

For the purpose of comparing the two versions, it is convenient to divide the account of the seven punishments of Cain into three parts; (1) the confrontation between God and Cain, (2) the list of seven punishments, and (3) the epilogue.

1. The confrontation between God and Cain

a. Some of the similarities between A and B may be explained by the fact that both draw on the story of Cain and Abel in Genesis 4. Both versions follow Gn 4:9 in noting that God asks Cain where his brother is and that Cain responds by asking if he is his brother's keeper. However, the wording in A is very close to Arm. Gn 4:9 whereas the wording in B is quite different from any biblical version.

b. Other similarities cannot be explained on the basis of the biblical account. First, Cain's response ("am I my brother's keeper") is delivered impudently. Note the similarity in wording:

A (48) **իսկ նա լրբութեամբ ասաց**

But he said impudently

B (35) **եւ նա լրբութեամբ ասաց**

And he said impudently

Secondly, it is stated in both texts that God asks Cain where his brother is in order to give him an opportunity to repent. Again the similarity of wording is noteworthy:

A (47) **եւ Աստուած վասն այն եհարց զԿային որ**

զղջանայր եւ մեղայ ատէր

And because of this God asked Cain,
so that he might be sorry and repent.

B (36) **վասն այն հարցանէր Աստուած թերեւս**

մեղայ ասիցէ

Because of this God asked him;
perhaps he might repent.

Finally, it must be noted that all this non-biblical material

common to A and B occurs in an inclusio in A. Thus in A God asks Cain where his brother is, Cain responds "I don't know," the above cited material appears, and then "I don't know" is repeated. The significance of this phenomenon will be discussed below.

c. There are no contradictions between A and B, but both contain unique materials. Gabriel's announcement to Adam that God will punish Cain, the statement that Cain lied to God, and repetition of Cain's remark "I don't know," and God's statement "You are not his guardian, why did you become his murderer?" are all unique to A. The notions that Cain went away cheerfully after killing his brother, that God appeared fifty cubits above Cain, and that God became angry at Cain are unique to B.

2. The list of seven punishments

a. Both A and B reflect a tradition that God apportioned Cain seven punishments.

b. One of Cain's punishments recorded in both texts is that Cain was made to shake like a tree. But the texts may be distinguished on several points. First, this punishment is fifth in A's list but third in B's list. Second, in A Cain is made to shake like a tree in the wind, whereas in B he is made to shake like a yew-tree and there is no mention of the wind. Third, B further specifies that Cain's shuddering is in his feet, hands, and every limb.

c. A and B agree that a horn sprouted from Cain's head which announced that Cain was a brother-murderer

(**הִקְרָא**),¹ but again the accounts may be distinguished on several points. First, this punishment is appended to the seventh punishment in A's list but comprises the first two punishments in B's list. Second, in A, the horn cries "Cain the brother-murderer is coming," whereas in B, the horn cries "Cain is a brother-murderer," and the cry is repeated by mountain, rock, and valley. Third, A contradicts B in that A reports that one horn sprang from Cain's head while B mentions two horns.

d. In addition to the distinctions noted above, A and B contain divergent understandings of the text of Gn 4:15, which reads:

וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לֵכֵן כָּל הָרֹג קַיִן שְׁבַעֲתַיִם יָקָם וַיִּשֶׁם יְהוָה

לְקַיֵּן אֹת לְבַלְתִּי הַכּוֹת אוֹתוֹ כָּל מִצָּאוֹ

In A, God puts a sign on Cain (following Gn 4:15) so that everyone would recognize him, whereas in B, we read that God did not allow Cain to die, but said that Cain's murderer would receive Cain's punishment. Thus in A we are given a different reason for the sign than that of Gn 4:15, and there is no mention of God's protecting Cain from murder or of his promise to punish Cain's murderer. B, on the other hand, does not mention the sign, and God's promise to punish Cain's murderer is not intended to protect Cain but to ensure that Cain will not die.

¹Note the verbal hendiadys in A and B:
 A: the horn "called out and shouted"
 B: the horn "cried out and said in a loud voice"

e. Punishments one, two, three, four, and six in A are not found in B, while punishments four, five, and six in B's list are not found in A. This difference is due to the fact that A and B derive the list of punishments by different means. Having inherited the tradition that Cain received seven punishments, A lists these punishments by simply dividing the biblical account of Cain's punishment (Gn 4:11-15) into seven parts. The text of A follows closely and is dependent on the Armenian version of Gn 4:11-15 which it expands with additional material. Only the horn which grows from Cain's head is non-biblical, and this is suspect since it is appended to the seventh punishment with which it has no intrinsic relation. By contrast, only two of the punishments in B may be derived from Gn 4; the other five show no relationship to the biblical text.

3. Epilogue

a. A and B agree that Cain remained plagued with his punishments for a length of time. They contradict each other insofar as A specifies a period of eight hundred years, while B says eight hundred and sixty years.

b. Both accounts contain unique materials. A, repeating the idea of punishments four and five, notes that Cain shuddered continually and walked the earth shaking incessantly, night and day. The word for shudder (ղողղոջամ) is not found in A's discussion of this punishment, but is virtually identical with the word used in B's punishment three (ղողամ /in MSS AY, ղողղողամ). B adds that Cain

remained incurable and wished to die, but did not, and that Cain covered himself with an animal skin.

Before discussing the precise relationship of A and B, it is necessary to note that some of the more obvious similarities between them may be better explained by their dependence on the biblical text and widespread subsequent interpretation of the text rather than by dependence upon one another or a common source. As will be shown in detail below, the notion that Cain received seven punishments is found in early translations of Gn 4:15 and may be derived from both the Hebrew text and versions of Gn 4:24. That view is also commonplace in post-biblical Jewish, Christian, and Gnostic literature.² The idea that Cain was punished by being made to shake is also found in MT, the versions, and Jewish and Christian interpretation of Gn 4:12.³ These ideas common to A and B, therefore, may not be used to establish a relationship between A and B. When this observation is coupled with the observations discussed above that 1) A's list closely follows the Armenian biblical account of Cain's punishment in Gn 4 while B shows a marked independence from the biblical story, and 2) A and B contain more unique material than common material, it becomes manifest that A and B are independent lists of the seven punishments of Cain. It can be demonstrated on several grounds that the remaining

²See below, pp. 86-88.

³See below, p. 90.

material common to A and B was inserted into A by a compiler or redactor who used an Armenian text of an earlier form or source of B. First, the non-biblical material common to A and B in the account of the confrontation between God and Cain is found in an inclusio in A. The Armenian wording of this material in A is very similar to that in B. Second, the mention of the horn which grew from Cain's head in A is not listed as one of the seven punishments, but is appended to the seventh punishment, with which it has no intrinsic connection. Third, A's epilogue contains an unnecessary repetition of the idea that Cain was made to shudder, and the word used (**դողողջամ**) is distinct from those used earlier in the text of A to describe this punishment, but is virtually identical to the word found in B (**դողամ**).⁴ On the other hand, 1) the differences in wording in the material in A borrowed from B, 2) the fact that the number of horns and the words spoken by the horn differ in A and B, and 3) the fact that much of the material in B was not inserted into A, make it probable that the borrowed material in A came from an earlier form or source of B. The similarity in the Armenian wording of the borrowed material implies that A's source was an Armenian written work.

B. The Annunciation of the Birth of Seth

The Armenian Adam books under discussion contain four versions of the annunciation of the birth of Seth. The

⁴There is no such repetition in the epilogue of B.

longest version (henceforth A) is found in Tidings 1-4a, where it serves as the introduction to the fourth chapter in the Adam Cycle, and is followed by the story of the separation of the seed of Seth and Cain. A second version of intermediate length (henceforth B) is found in Abel and Cain 57b-59. It has already been shown in chapter one that B is a secondary narrative summary of A which was composed when the Adam Cycle was divided into chapters. Two shorter versions of the annunciation appear in Repentance. The first version (30b-31, henceforth C₁) occurs after a brief reference to the birth of Abel and Cain and to Abel's murder. Following the annunciation, Repentance gives a full account of Abel's murder followed by a second account of the annunciation (40-42, henceforth C₂). The texts and translations of the four annunciation accounts are presented in parallel columns below.

A

1. Եւ քաղցրացաւ Տէրն ի վերայ Ադամայ, եւ առաքեաց զհրեշտակ իւր առ Ադամ, եւ ասէ. Մերժեցիր ի կին քո, զի լինի քեզ որդի փոխանակ Արեւի:
2. Ասաց Ադամ. Չկարեմ մերժենալ կնոջս. զի երկու անգամ մերժեցայ ի կինս, այն մեծ պատուհաւ էր ինձ, քան զղրախտէն ի դուրս ելանելն իմ զի զԱրեւ արեամբ տեսանեմ սիրտս այրէ եւ կսկծայ. զայն թողի եւ զկայենի պատուհասն կու տեսանեմ, արտասուք կու թափեմ. զի թէ այլ մերժենամ ի կինս, լինի ինձ կրկին նեղութիւն եւ տրամուրդիւն:
3. Ասէ հրեշտակն. Մի երկնչիր Ադամ. քանզի տալոց է

B

57բ. Իսկ ծնողքն Ադամ եւ Եւայ, տեսանէին զԱրեւ արեամբ շաղախեալ եւ կայէն պատուհասիւ վիրաւորեալ. Իսկ Ադամ եւ Եւայ լային եւ ողբային վասն զաւակացն իւրեանց: 58. Մինչեւ երկերիւր տարի Ադամ ոչ մերժեցաւ ի կինն, ասէր թէ վախեմ թէ այլ չարագոյն զաւակ <ծնցի> իւրեանց կոծօք: 59. Իսկ ողորմեցաւ Տէր, եւ առաքեաց <աւետիս> վասն Սեթայ <ծննդեանն, եւ Սէթ> մխիթարեաց զԱդամ եւ զկինն իւր զԵւայ:

A

քեզ Աստուած որդի, եւ կոչեսցես
զանուն նորա Աբել, որ թարգմանի
մխիթարանք. նա եղիցի զաւակ
օրհնեալ եւ զլուի նահապետաց,
եւ մխիթարիս ի նմանէ. զի
որչափ տրտմեցար վասն չարութեան
Կայենին, նոյնչափ մխիթարիս ի
Սեթայ: 4. եւ քաղմանայ զաւակ
քո եւ զաւակ Աբելայ, եւ նոքօք
լցցին աշխարհս.

C₁

30բ. եւ դարձեալ սուգ առին
Ադամ եւ Եւայ ի վերայ մահուն
Հաբելի զամս հարիւր եւ քսան.
եւ ապա հրամանաւն Աստուծոյ
եկն առ Ադամ հրեշտակապետն
Գաբրիէլ, եւ ասաց նմա մերձենալ
յեւա վասն որդեծնութեան:
31. եւ ետ Ադամայ մեղ մի ի
ծառոց դրախտին, եւ ասաց. Այդ
քեզ նշան, որ ծնանի քեզ Եւայ
որդի մխիթարութեան. եւ
կոչեսցես զանուն նորա Աբել,
փոխանակ Հաբելի զոր սպան
Կային:

A

1. Now the Lord relented
toward Adam, and sent his
angel to Adam and said, "Know
your wife so that you may
have a son in place of Abel."
2. Adam said, "I cannot know
my wife, for I knew my wife
twice, <and> that was a
punishment greater to me than
my expulsion from the garden.
Because I see Abel bloody, my
heart burns and grieves. I
left him, and whenever I see
Cain's punishment, I shed
tears. For if I know my wife
again, I will have double
grief and sorrow."

C₂

40. Յայնժամ կալաւ անհնարին
եւ սաստիկ տրտմութիւն զԱդամ եւ
զԵւայ, վասն Հաբելի որդւոյն
իւրեանց: 41. եւ յերկար սգով
կացին ի տրտմութեան ամս հարիւր
եւ քսան: 42. Մինչ որ
հրամանաւն Աստուծոյ ծնան զԱբել
որդի մխիթարութեան:

B

57b. Now <Cain's> parents,
Adam and Eve, saw Abel smeared
with blood and Cain wounded
with punishment. So Adam and
Eve wept and groaned on
account of their sons. 58. For
two hundred years Adam did not
know his wife; he said he
feared lest another more
wicked son might be born
through their mourning.
59. But the Lord had compas-
sion and sent good news
concerning Seth's <birth, and
Seth> comforted Adam and his
wife Eve.

A

3. The angel said, "Do not fear, Adam, because God will give you a son, and you shall call his name Seth, which is translated 'consolations.' He will be a blessed seed and the head of patriarchs, and you will be consoled by him. Because in the same measure that you were grieved on account of Cain's wickedness, you will be consoled by Seth. 4. And your seed and Seth's seed will multiply, and the lands will be filled with them."

C₁

30b. And Adam and Eve lamented again over the death of Abel, for a hundred and twenty years. And then, by the command of God, the archangel Gabriel came to Adam and told him to know Eve for the sake of procreation. 31. And he gave Adam a branch from the trees of the garden and said, "This is a sign to you that Eve will bear to you a son of consolation. And you shall call his name Seth, in place of Abel, whom Cain killed."

C₂

40. Then a terrible and grievous sorrow siezed Adam and Eve on account of Abel their son. 41. And for a long time they mourned sorrowfully, a hundred and twenty years, 42. until by the command of God they begat Seth, son of consolation.

In addition to the relationship already established between A and B, it can similarly be shown that C₂ is a narrative summary of C₁ and is entirely dependent upon it. The first portion of C₂ (40-42a) is identical in content with the opening words of C₁ (30b); both observe that Adam and Eve mourned over their son Abel for one hundred and twenty years until they received a command from God. Whereas C₁ continues by describing Gabriel's visit to Adam in which the angel tells

Adam to know Eve and gives him a sign she will bear a son of consolation, C_2 reports in brief narrative summary form that Seth, the son of consolation, was born. There are no unique or contradictory materials in C_2 . The appearance of this tradition in two loci in Repentance can be explained with reference to the structure of the document. Repentance opens with a brief mention of Adam and Eve's expulsion from the garden (1a) followed by a lengthy description of their longing for the garden and their fast (1b-26). The angel Gabriel brings them comfort and tells them to marry (27-28a), after which the birth of Cain and Abel and the fact of Abel's murder are related in two brief sentences (28b-30a). Then the more detailed account of the annunciation occurs (C_1). The story continues in disjointed fashion in vs. 32, however, where we revert back suddenly to the time before Abel's death. One reads of Eve's vision of Abel's death, followed by the text's first actual description of the murder. Again finding an appropriate setting for the annunciation, the author apparently chose to report it a second time in abbreviated form. The disjointed character of the story may suggest that the author was working from two or more sources which related the story of Abel's death in different ways, or that the work was redacted.

The relationship between the full forms of the annunciation in the Adam Cycle (A) and Repentance (C_1) is more complex. A and C_1 are in basic agreement as regards their general content. Both agree that Adam and Eve were

grief-stricken following Abel's death; this idea serves as a foil to enhance the comfort which follows when Adam and Eve are told they will have another son. Both texts agree that God sends an angel who commands Adam to know Eve, and both record the dialogue between Adam and the angel in which the angel promises Adam and Eve a son as a replacement for Abel and commands that he be named Seth. A states that Seth is translated "consolations," while C₁ agrees in calling Seth a "son of consolation."

Beyond this similarity in general outline, however, both texts contain unique materials. Only in A do we find Adam's objection to fulfilling God's command; seeing Abel bloody and Cain punished are reminders to him of what another son might bring. This extended reason for Adam and Eve's mourning is not present in C₁, where we learn only that they mourned "over the death of Abel."⁵ The notion that Adam and Eve's mourning was accompanied by sexual restraint is explicit only in A. In addition, the exalted promises about Seth delivered by the angel are present only in A; Seth is described as a blessed seed, as the head of patriarchs, and as one whose seed will fill the lands. In

⁵The reason for this discrepancy is a difference between the accounts of the fate of Abel's body in Repentance and Abel and Cain. In Repentance 39, Adam and Eve are unable to find Abel's body because the angels have buried it and its blood has been absorbed into the ground, whereas according to Abel and Cain 52-53, whenever Adam and Eve tried to bury Abel, his body came out upon the face of the ground and his blood never dried.

C_1 , the command to know Eve is given by Gabriel the archangel (Գրեշտակապետ), while in A God sends an unnamed angel (Գրեշտակ). The angel's giving Adam a branch from the trees of the garden is also unique to C_1 . In addition to these unique materials in both accounts, the Adam Cycle and Repentance contain one contradiction. In B, the duration of Adam and Eve's mourning is two hundred years, while in C_1 and C_2 , that period is one hundred and twenty years. Since we have shown that B is a secondary addition to the original text of the Adam Cycle, that contradiction does not preclude a relationship between the accounts of the annunciation in Repentance and the Adam Cycle.

The elements of distinction and unique traditions in A and C_1 outlined above make it unlikely that either of these accounts served as a source for the other. Similarities in structure and detail, however, suggest the possibility of a common source for A and C_1 . Taking into account our study of the seven punishments of Cain in which it was determined that Repentance is dependent upon an earlier form or source of the Adam Cycle, it is highly likely that C_1 drew upon that same source, in addition to other unidentified source materials, in composing its account of the annunciation.

C. The Murder of Abel

The story of Abel's murder occurs in two versions in the Armenian Adam books. A very short version (henceforth A) occurs in Repentance 36. Following a brief reference to

Cain's murder of Abel and the first account of the annunciation of the birth of Seth (C_1 above), Eve relates a dream to Adam in which Cain kills Abel. After Adam investigates Eve's dream and discovers Abel's body follows the account of the murder, Adam's burial of Abel, and the second account of the annunciation of Seth's birth (C_2 above). The account of Abel's murder appears to be an awkward insertion into the narrative sequence, perhaps a product of either compilation or redaction, for two reasons. First, the account of the murder is a parenthetical explanation of what is mentioned but not described in the preceding narrative and is out of place. Thus after Adam finds that Abel has been slain and Cain has left the scene, the text reads abruptly, "And how he killed him, and in what way, I shall explain." If the account of the murder is removed, the text flows more logically. Second, if the account of the murder is removed, the resulting sequence a) Eve's dream, b) Adam's investigation, and c) the annunciation of the birth of Seth, is identical to the sequence found in Ap. Mos. 2:1-3:3.⁶

Abel and Cain 16-33 contains perhaps the lengthiest description of the murder of Abel extant in Jewish and Christian literature. This story of the murder (henceforth B) is incorporated into a much more coherent and continuous narrative which describes in logical sequence the sacrifices

⁶For a discussion of the relationship between Repentance and Ap. Mos., see chapter three below.

of Cain and Abel, Cain's animosity towards his brother, the murder, and the resulting punishment of Cain.

The text and translation of the two versions of the murder of Abel are presented in parallel columns below.

A

36. Եւ թէ որպէս եսպան, եւ կամ զինչ աւրինակաւ, այս է զոր ասեմա. Տարեալ Կային զՀաբէլ յիւրառունկ դրախտն, եւ կալեալ կապեաց զնա ծեռս յետս ընդ ծառով միոյ. եւ առեալ քար մի զայլախազ, եւ այնքան քարագոյ արար զանմեղ պատանին, մինչ որ աւանդեաց զհոգին:

B

16. Իսկ ի միում աւուր ասէ Կայէն ցեղբայր իւր. Գնասցուք ի դաշտն շրջեսցուք: 17. Եւ ելեալ զնացին ի դաշտն, եւ կամէր Կայէն կապել զեղբայրն իւր. բայց Աբէլ ժիր էր աւելի բան զԿայէն, վասն այնորիկ ոչ յայտնել կարէր Կայէն զխորհուրդն իւր: 18. Ակիզբն արար խաղալ ընդ եղբօրն իւր եւ արար զօտամարտիլ, եւ կշտի բռնել փորձիլ, զի տեսցէ յուծն իւր յաղթել կարէ զնա.

բանզի որ կշտի <բռնեաց> վայր անկաւ եւ ոչ կարաց յաղթել զԱբէլ: 19. Եւ ելեալ Կայէն հայեցաւ աստ եւ անդ, եւ ետես մատն խաղողի բազում երկայն. իսկ Կայէն ասէր. Եկ եղբայր մատնաւ <խաղասցուք> :

20. Ասէ Աբէլ. Որպէս <խաղասցուք> մատնեալ:

21. Ասէ Կայէն. Դու <զրկեա> զծառս, եւ ես երեք մատնովս պատեմ զքեզ, տեսանեմ թէ կարես կտրել զնա եւ արծակիլ. ապա ես զրկեմ զծառդ, եւ դու պատեա մատներաւդ ի վերայ իմ, տեսցուք զի ով կարէ կտրել զնա:

22. Եւ նա ուժով էր, այնու փորձեաց թէ ում ուժն աւելի <է> : 23. Իբրեւ զնաց Աբէլ ի ծառն Կայէն առեալ զուռն որթի եւ պատէր երեք պատ ծեռներովն եւ քամակովն, եւ ապա իմացաւ Աբէլ զչարութիւն եղբօրն. աղաչէր եւ ասէր. Եղբայր, արծակեա զիս ի կապէն: 24. Եւ Կայէն ոչ արծակէր, այլ պնդագոյն կապէր այնչափ ուռով որթիւ պատեաց զնա ծառովն ոտից մինչեւ ցզլուխն: 25. Լայր Աբէլ եւ ասէր. Եղբայր, արծակեա զիս. այս անցաւոր աշխարհիս համար մի հեղուր զարիւնն իմ. ես քեզ ինչ չարութիւն <արարի> , ընդէր բարկանաս ինձ աշխարհս ամէն քեզ լինի:

26. Իսկ Կայէն աստ եւ անդ շրջէր թէ իրք մի գտցէ եւ այնով սպանանիցէ զեղբայրն, եւ ոչ զիտէր թէ որոյ տեղ է սպանելոյ: 27. Իսկ չարն Աստանայ իբրեւ եղեւ երեկոյն, սեւ զայլաքարաւ եւ քարածեծութար մի կայր, սուր իբրեւ անիւի, այնով սպանին մինն զմիւսն, եւ զսուր քարն ի վայր ձգեաց: 28. Եւ Կայէն ուսեալ ի նմանէ եւ առեալ զսուր քարն, եւ եկեալ առ Աբել. իսկ Աբէլ լայր, եւ ասէր. Ո՞ր ողորմիս մեր ծնողացն: 29. Իսկ Կայէն ոչ ողորմեցաւ նմա: 30. Իբրեւ եկն ի սպանումն լալով ասաց Աբէլ. Եղբայր, քեր գերեսդ համբուրեմ <զի> կարօտ չմնայ ի սրտիս. դու գիտես դատաստանն Աստուծոյ: 31. Իբրեւ բարիւն կտրէր <զխոչակն> եղբօրն, յայնժամ եղբայրն ասաց. Իմ մօրս ասես զի զկաթն իւր հալալ արասցէ ինձ: 32. Բանզի քարն փոքր էր,

B

<դժուարին մորթեաց մինչ ի ժամ մի բռանց> մորթեաց:
 33. Դարձեալ ի ժամ մորթելոյ ասէր եղբայրն. ես գնացին
 յաշխարհէս եւ դու շահեա զսիրտ ծնողաց մերոց:

A

36. And how he killed him, and in what way, I shall explain. Cain led Abel into the garden which he himself had planted, and he seized him and tied him to a tree with his hands behind him. And he took a stone--a flint--and in such a way he stoned the innocent lad until he gave up the ghost.

B

16. But one day Cain said to his brother, "Let us go take a walk in the field." 17. So they arose and went into the field, and Cain wished to bind his brother. But Abel was stronger than Cain; because of this Cain could not reveal his plan. 18. He began to play with his brother and to wrestle, and he tried to grab him from the side to see if by his strength he could overcome him. <But>

because he grabbed him from the side, he fell down and could not overcome Abel. 19. And Cain got up and looked here and there, and he saw a very long grapevine. Then Cain said, "Come, brother, <let us play> with a vine."

20. Abel said, "How <shall we play> with a vine?"

21. Cain said, "You <embrace> this tree, and I will bind you three times around with this vine and see if you can break it and become untied. Then I will embrace the tree, and you tie me up with the vines, <and> we will see who can break it.

22. And he was strong, <but> by this he tried <to find out> who was stronger. 23. When Abel went to the tree, Cain took the vine branch and tied three times around his hands and body. And then Abel perceived his brother's wickedness. He implored and said, "Brother, untie me from the bond." 24. And Cain did not untie him, but bound him more firmly. In such a way he bound him to the tree with a vine branch from his feet to his head. 25. Abel wept and said, "Brother, untie me. Do not shed my blood on account of this perishable world. What evil have I done to you; why are you angry at me? All this world is yours."

26. Now Cain was walking here and there in order to find something and kill his brother with it, but he did not know which is the place of killing. 27. But Satan the wicked, when the evening came, with a black flintstone...and there was a grinding stone, sharp as a razor, with which the one killed the other, and he threw down the sharp stone. 28. And Cain learned from him and took the sharp stone and came toward Abel. Then Abel wept and said, "Do you not have

compassion on our parents?" 29. But Cain did not pity him. 30. When he came for the kill, Abel said weeping, "Come, brother, let me kiss your face, <lest> want remain in my heart. You know the judgment of God." 31. While he was cutting his brother's wind-pipe with the stone, his brother said, "Tell my mother that she should make her milk as nourishment for me." 32. Because the stone was small he killed him with difficulty; for one hour he slaughtered him violently. 33. Again while he was slaughtering <him>, his brother said, "I have gone out of this world, but you gain the heart of our parents."

A comparison of the two accounts of the murder reveals three common details which are not found in the biblical story of Cain and Abel: 1) Cain binds Abel to a tree, 2) Abel's hands are tied, and 3) the instrument of murder is a flintstone. The two accounts are distinguished by two contradictions. First, in A, Cain holds Abel and binds him to a tree, whereas in B, since Cain cannot overcome Abel physically, he tricks Abel into allowing himself to be tied as part of a game. Second, the murder takes place in Cain's garden in A (*դրախտ*), but according to B they are in a field (*դաշտ*). B contains unique materials; the wrestling between Cain and Abel, Abel's superior strength, and the extensive dialogue between Cain and Abel are not reflected in A. The similarities in the contents of A and B, the two contradictions between them, and the unique elements in B suggest that while neither account in its present form serves as a source for the other, A and B may draw upon a common source. Although the lack of more explicit parallels in language and detail and the brevity of A prohibit a more precise definition of the source, it is possible to view A as a brief summary of the source used by

B. Since we have determined that A is an awkward and perhaps later insertion into the narrative of Repentance, it is reasonable to assume that Repentance was either written by a compiler of sources or was redacted by a scribe who abbreviated and inserted B's source. That is entirely consistent with our view of the seven punishments of Cain, where an independent list of the punishments in Repentance was modified by material which served as a source for the Adam Cycle.

D. Enoch's/Enosh's Garden

Two parallel accounts of the planting of a garden attributed to Enoch or Enosh occur in the Armenian Adam books treated here. The account of Enoch's garden (henceforth A) in Tidings 10-16 is preceded by the story of the seed of Seth and their life in separation from the seed of Cain in accordance with the command of an angel to Adam. The virtue of the seed of Seth is described, the story of Enoch's garden is inserted abruptly, and then the impiety of the seed of Cain is contrasted with the virtue of the seed of Seth. Immediately following the story of Enoch's garden, but preceding the discussion of the impiety of Cain's seed, is a paragraph which ties the Enoch insert to the main theme; Enoch's pious life in the garden was a motivation for Seth's seed to retire and devote itself to purity and mortification. The placement of the insertion in the text is dependent upon the identification of Enoch as the son of Seth and the brief dialogue between Seth and Enoch which it contains.

In The Words of Adam to Seth, the protagonist of the garden story is Enosh in vs. 12 and Enoch in vs. 14.⁷

According to this brief text, Adam explains to Seth why he was cast out of paradise, and Seth brings him a branch from the forbidden tree given him by an angel. Seth explains this branch to be a sign of both death and life, and Adam dies. The account of the garden (henceforth B, vss. 12-16) is appended to this story because of its similar content; both stories describe an act of one of Adam's living descendents evoked by the story of the expulsion from the garden.

The texts and translations of the two accounts of Enoch's/Enosh's garden are presented in parallel columns below.

A	B
<p>10. Իսկ Սեթայ որդին բարի պտուղն ննովք, եհարց ի հօրէն թէ պապն մեր Ադամ ընդէր տրտում <է>:</p> <p>11. Ասէ Սէթ. Վասն մաշակելոյ պտղոյն, որ ելաւ ի դրախտէն, վասն այն տրտում է:</p> <p>12. Իսկ ննովք ասէ ցհայրն. Հօր պարտքն պիտի որդին <վճարել>:</p> <p>13. Վասն այն ոչ ամուսնացաւ</p>	<p>12. Եւ յետ ժամանակաց անցելոց, Սէթ զբանն ընդ ննովս խօսեցաւ եւ ասէ. Այսպէս ասէր հայրն իմ Ադամ, թէ ոչ էր այս բնակութիւնս մեր, այլ այս բնակութիւնս զազանաց էր եւ այլ ստեղծուածոցն, եւ մեր բնակութիւնն յեղեմ ընդ արեւելս էր: 13. Եւ յորժամ ստեղծ Աստուած զհայրն մեր եւ եղ զնա ի դրախտին, եւ պատուէր ետ նմա</p>

⁷ Thus Enosh is told the story of the expulsion, but Enoch makes the response. Note that in A, Enoch is incorrectly called the son of Seth. In B, the author knows that Seth should be speaking to his son Enosh (although the word **որդի** is not found in B), but associates the garden story with Enoch. Thus the appearance of Enosh in B may imply that B inherited and corrected the tradition contained in A, but may also be the product of a scribal error.

A

Ենովք: 14. Տնկեաց այգի մեծ լի
ամենայն քարութեամբ.
վաթսունելչորս տարի
սպասաւորեաց այգւոյն:
15. Ամենայն մարդ մաշակէր ի
պտղոյն. իսկ ինքն Ենովք ոչ
մաշակեաց ամենեւին. այլ երկաթի
սաղաւարտ ի գլուխն եղեալ, զի
մի բարձր հայեացի ի պտուղն
ծառերոյն. քանզի վաթսունելչորս
տարի այգեզործ եղել եւ ոչ
մաշակեաց ի նմանէ: 16. Իսկ
Աստուած հրամայեաց հրեշտակին
իւրոյ զի զնա մարմնով
վերացուցին եւ եղին ի մէջ
դրախտին, եւ է մինչեւ ցայսօր:

10. And Seth's son Enoch,
the good fruit, asked his
father, "Why <is> Adam, our
grandfather, sad?"

11. Seth said, "He is sad
because he tasted of the
fruit, for which he went out
of the garden."

12. Then Enoch said to his
father, "The son must <pay>
the debts of the father."

13. Because of this Enoch
did not marry. 14. He planted
a large orchard filled with
every good thing. For sixty-
four years he tended the
orchard. 15. Every man tasted
of the fruit, but Enoch
himself did not taste at all.
Rather he put an iron helmet
on his head so that he would
not look up at the fruit of
the trees. Although he was an
orchard worker for sixty-four
years, he did not taste of
it. 16. Then God commanded
his angel so that he took him
up bodily and placed him in

B

յորոյ ուտել ի պտղոյն եւ յորոյ
չուտել. իսկ նորա ոչ պահեալ
զպատուիրանն, մերկացեալ
յաստուածային լուսոյն եւ
արտաքս անկեալ ի դրախտէն եւ
հաւասար եղեալ անասաոց
անբանից:

14. Եւ Ենովք զքանս զայս ի
միտ էտո, եւ զքառասուն տիւ եւ
զքառասուն գիշեր ամենեւին ոչ
մաշակեաց: 15. Եւ յետ այնորիկ
տնկեաց դրախտ վայելուչ, եւ
զամենայն պտղաբեր տնկեաց ի
նմա: 16. Եւ կացեալ ի դրախտին
այնմիկ հինգհարիւր եւ
քառասունեւերկու ամ, եւ (յ)ետ
այնորիկ մարմնով յերկինս
համբարձաւ, եւ աստուածային
փառացն եւ լուսոյն
արժանաւորեցաւ:

12. And after some time had
passed, Seth spoke that
discourse to Enosh and said,
"Thus my father Adam said,
'This was not our home, rather
this was the home of wild
beasts and the other creatures,
but our home was in Eden
towards the east.' 13. And when
God created our father, he also
put him in the garden, and he
commanded him from which fruit
to eat and from which fruit not
to eat. But he did not keep the
commandment, stripped himself
of the divine light, and was
expelled from the garden and
became equal to the irrational
animals."

14. And Enoch considered
this thing, and for forty days
and forty nights he tasted
nothing at all. 15. And after
that he planted a comely
garden, and he planted in it
every fruit-bearing tree. 16. And he lived in that
garden 542 years, and (af)ter

A	B
the midst of Paradise, and he is there until today.	that he ascended bodily into heaven, and became worthy of the divine glory and light.

1. In both versions, Seth tells Enoch/Enosh that Adam was expelled from the garden for having tasted of the forbidden fruit, but the two accounts differ significantly in their particulars. The identification of Enoch as the son of Seth and as "the good fruit" in A is not found in B. In A, Seth's explanation of the expulsion is a response to Enoch's inquiry about Adam's grief,⁸ whereas the question is absent in B. B contains a much fuller account of the expulsion than A and includes unique materials.

2. In both versions, Enoch/Enosh responds to the story of the expulsion by planting a garden of fruits where he remains until he is translated, but again the accounts differ in their particulars. In A, Enoch plants a garden but does not eat its fruit, whereas in B, Enoch/Enosh fasts for forty days and then plants a garden. A reports that angels took Enoch to paradise, but in B we read only that Enoch ascended bodily into heaven. There are also unique materials in A and B as well as a contradiction between them. A contains a fuller account of Enoch's activity in the garden; although other men tasted of the fruit of the garden, Enoch dressed its vines, but wore an iron helmet to prevent him

⁸Cf. Life of Adam and Eve 31:3, where Adam's explanation of the expulsion to Seth is similarly motivated.

from looking at the fruits. A adds that Enoch still remains in paradise where he was translated. In B, Enoch/Enosh receives the divine glory and light after being translated. A and B contradict each other in reporting the duration of Enoch's/Enosh's stay in the garden.⁹

⁹An additional fragmentary text, The Descendants of Adam, lines 12-16, 19-22 (in Stone, Armenian Apocrypha) shows interesting affinities with the story of Enoch's/Enosh's garden. A text and translation of the relevant lines is given below.

<p>Եւ համոյ եղեւ Ենովք Աստուծոյ. եւ ապրեցաւ հինգհարիւրելքսան տարի. եւ ծառոյ [...] միս ոչ կերաւ: Եւ կտաւ քաշեաց ի վերայ երեսացն. եւ յերկինքն ոչ հայեցաւ վասն Ադամայ մեղացն ոչ յիշխեմ նայել յերկինս. որ ողորմի Ա[ստուած] Ենովքայ եւ յանմահութիւն փոխեաց զնայ:</p>	<p>And Enoch was pleasing to God, and he lived 520 years. And of the tree...meat he did not eat. And he drew linen over his face, and did not look at the heavens, on account of the sin of Adam...And I, on account of the sin of Adam, I dare not look at the heavens, that G[od] may have mercy upon Adam. And God had mercy upon Enoch and transferred him to immortality.</p>
--	--

A comparison of the text of The Descendants of Adam (henceforth C) with A and B yields the following results.

1) Both A and C occur in the context of a discussion of the relation of the seed of Seth and Cain. However, in A, the story of Enoch's garden follows a discussion of the life of the seed of Seth and Cain in separation and is followed by a description of the impiety of the seed of Cain, the virtue of the seed of Seth, and the seduction of the latter by the former. In C, the Enoch material follows the seduction scene.

2) In A, B, and C, the protagonist refrains from eating. We have noted that in A, Enoch abstains from eating the fruit of his garden while in B Enosh fasts before planting the garden. Although the text of C is fragmentary, lines 13-14 suggest that Enoch's abstinence was connected both with the fruit of a tree and with meat. But there is no mention of Enoch's planting or tending a garden in C.

3) In both A and C, Enoch covers himself and does not look up. This action is directly related to Adam's sin in both texts. However, in A, Enoch covers his head with an iron helmet in order to avoid looking at the fruit of the trees, whereas in C, Enoch draws linen over his face in order to avoid looking at the heavens.

Our comparison of the texts yields the following results. First, although A and B are similar in structure and general content, there is little agreement between them in their details, and one contradiction is present. Second, there are no compelling linguistic parallels between A and B. Third, a comparison of A, B, and a third Armenian account of the story in The Descendants of Adam (C) indicates that common ideas or motifs are used quite differently in the three texts. Fourth, a common tradition about the planting of a garden has been associated with two distinct figures; Enoch and Enosh. These observations indicate that there is no literary relationship between A and B. The fluidity of the protagonist of the story and of the specific details related to common motifs in A, B, and C suggest that the three texts have drawn from a common oral tradition which was widely differentiated when committed to writing.

In summary, two conclusions may be drawn about the literary relationships between the Armenian Adam books. First, The History of the Repentance of Adam and Eve appears

4) After the preceding events, A and B note that Enoch was translated, and in C we learn that God transferred Enoch to immortality.

These correspondences of detail between A, B, and C, and especially between A and C, indicate some relationship between the texts. In addition to the striking differences noted above, it must be observed that the general content of C is quite different from that of A and B. In A and B, Enoch/Enosh responds to Seth's explanation of Adam's expulsion from the garden by planting a garden and fasting. But C contains no explanation of Adam's expulsion and there is no mention of Enoch's planting a garden. The vocabulary of C also shows no affinities with that of A and B.

to have used an earlier form or source of the Armenian Adam Cycle of Four Works. In reporting the seven punishments of Cain, Repentance has supplemented an independent list of punishments with additional material from an earlier form or source of the Adam Cycle. Repentance may also have drawn material from that same source in reporting the annunciation of Seth's birth and the murder of Abel. Second, The Words of Adam to Seth and the Armenian Adam Cycle of Four Works appear to be independent of one another and to have drawn upon a common oral tradition about Enoch's garden.

Chapter 3

SOURCES AND TRADITIONS

It has been shown in chapter two that The History of the Repentance of Adam and Eve drew upon an earlier form or source of the Armenian Adam Cycle of Four Works as a literary source. Comparison of the Armenian Adam books with other works containing stories about the ante-diluvians allows us to identify additional literary sources for some of these books, and to point to elements of tradition shared by the Adam books and a variety of ancient Jewish and Christian works although no precise literary source for the Armenian materials may be identified. The first part of this chapter will investigate the possibility that the Apocalypse of Moses and the Armenian text of Genesis may have served as sources for both Repentance and the Adam Cycle. The second part will examine the history of selected traditions from the Armenian Adam books. The search for affinities between the stories of the seven punishments of Cain, the annunciation of the birth of Seth, the murder of Abel, and Enoch's garden treated in chapter two and parallel Jewish and Christian texts will provide further insight into the background of the Adam books and the means by which these materials came into

Armenia.

A. The History of the Repentance of Adam and Eve

In addition to the isolated elements of tradition common to Repentance and Ap. Mos. which will be treated below, there are several more extended parallels between the two works which must be explained. The stories of the quest for the oil from the tree of life, Eve's vision of Abel's murder, and Eve's dialogue with Adam at his deathbed in Repentance and Ap. Mos. are similar not only in general outline, but also in the details of the stories and in the actual wording. One narrative sequence common to the two works will also be discussed.

The story of the quest for the oil from the tree of life is found in Repentance 86-93. Following the story of Abel's murder and Cain's punishment (36-60), Adam and Eve mourn at length over their expulsion from the garden and long to return there (61-78a). Adam becomes severely ill and his wife and children gather at his bedside (78b-85), but Adam seeks a reprieve. He sends Eve and Seth to the garden of Eden to procure some healing oil from its trees. The mission fails, and Eve and Seth return to find Adam dead. The work concludes with Eve's death and a description of the burial of the protoplasts (94-104). A similar story of the quest for the oil appears in Ap. Mos. 9:3-14:1 surrounded by two similar accounts of the fall from the garden. After the birth of Seth, Adam becomes ill and gathers his children at his deathbed (4:1-5:2). Adam

discusses his illness with Seth and recounts his fall (5:3-9:2), after which he sends Eve and Seth on their quest for the oil. When they return unsuccessful, Eve recounts the fall to her children at great length (14:2-30:1), and only then does Adam die (31:1-32:4).

The texts and translations of the parallel stories are given below.

Repentance 86-93

86. Բայց դու այժմ երթ
աղաչեա զՏէր, զի թերեւս տացէ
ի ծառոյն աւծմանէ, որ այնու
աւծանէք զանձն իմ, զի
դիւրանամ ի ցաւոցս:
87. Եւ յարուցեալ Եւայ առ
զՍէթ, եւ զնաց աղաչել զՏէր,
առաջ պտուղ իւղընծիւղ ի ծառոց
դրախտին, վասն առողջութեանն
Ադամայ: 88. Եւ հանդիպեալ
նոցա ահագին զազանն Բեհմովթ.
յարձակեցաւ ի վերայ Սեթայ եւ
կամէր ուտել զնա: 89. Թայնժամ
միջ բարձեալ Եւայ, աղաղակեաց
ընդդէմ զազանին եւ ասաց.
Սանձեա զբերան քո եւ մի
իշխեսցես մերձեանալ ի ծառայդ
Աստուծոյ. յիշեա զի ընդ մերով
իշխանութեամբ էիր, եւ մի
համարձակիր վնասել զորդիդ իմ:
90. Թայնժամ եթող զազանն զՍէթ
զոր կալեալ ուտէր եւ ասաց
Եւայի. Չեզ հնազանդ յայնժամ
էր, որքան դուք հնազանդ
Աստուծոյ էիք, եւ զպատուիրանս
նորա պահէիք. իսկ ի յանցանելն

Ap. Mos. 9:3-14:1¹

9:3 εἶπεν δὲ Ἀδὰμ τῇ Εὐᾶ
ἀνάστα καὶ πορεύου μετὰ τοῦ
υἱοῦ ἡμῶν Σήθ πλησίον τοῦ
παραδείσου, καὶ ἐπίθετε γῆν
ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ὑμῶν καὶ
κλαύσατε δεόμενοι τοῦ θεοῦ
ὅπως σπλαγχνισθῇ ἐπ' ἐμέ, καὶ
ἀποστείλῃ τὸν ἄγγελον αὐτοῦ
εἰς τὸν παράδεισον καὶ δώσῃ
μοι ἐκ τοῦ δένδρου ἐν ᾧ ῥέει
τὸ ἔλαιον ἐξ αὐτοῦ, καὶ
ἐνέγκῃς μοι, καὶ ἀλείψομαι
καὶ ἀναπαύσομαι, καὶ δηλώσω
σοι τὸν τρόπον ἐν ᾧ ἡπατήθημεν
τὸ πρότερον.

10:1 Ἐπορεύθη δὲ Σήθ καὶ ἡ
Εὐᾶ εἰς τὰ μέρη τοῦ παραδείσου.
καὶ πορευομένων αὐτῶν εἶδεν
Εὐᾶ τὸν υἱὸν αὐτῆς καὶ θηρίον
πολεμοῦντα αὐτόν...3 ἐβόησεν
δὲ ἡ Εὐᾶ πρὸς τὸ θηρίον λέγουσα
ὦ σὺ θηρίον πονηρόν, οὐ φοβήσῃ
τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ πολεμῆσαι;
πῶς ἡνοίγη τὸ στόμα σου; πῶς
ἐνίσχυσαν οἱ ὀδόντες σου; πῶς
οὐκ ἐμνήσθης τῆς ὑποταγῆς σου,

¹The Greek text is taken from K. von Tischendorf, "Apocalypsis Mosis," Apocalypses Apocryphae Mosis, Esdrae, Pauli, Ioannis, item Mariae dormitio: Additis Evangeliorum et actuum apocryphorum supplementis (Leipzig: Herm. Mendelssohn, 1866), pp. 4-7. Portions of the text not paralleled in Repentance are omitted from the Greek and are summarized in brackets in the translation.

Repentance 86-93

ծերունի գհրաման արարչին,
յարձակիմք ի վերայ ձեր եւ
խստանամք, եւ ընդդէմ դառնամք
ձեզ: 91. Զայս հրամանաւն
Աստուծոյ խաւսեցաւ զազանն եւ
ասաց ընդ եւայ մարդկային
բարբառով, խոժոռ խոլոր եւ
ահարկու դիմաւք. եւ ապա
թողեալ զնոսա զանց արար եւ
զնաց:

92. Եւ մինչ դեռ մայրն եւ
որդին, եւայ եւ Սէթ, աղօթէին
յանդիման դրախտին, եկն առ
նոսա հրեշտակապետն Գարրիէլ
եւ ասաց. Արիք եւ զնացէք զի
մեռաւ Ադամ յերեկոյին ժամուն
ընդ մտանել արեւուն: 93. Եւ
նորա ելեալ զնացին լալով եւ
հառաչանաւք, եւ տեսին զԱդամ
մեռեալ, եւ արարին կոծ մեծ ի
վերայ նորա:

86. "But go now and beg the Lord, for perhaps he will give you some of the oil from the tree with which you will anoint me, so that I will be relieved of these pains."

87. And Eve rose up and took Seth, and she went to beg the Lord to give her the

Ap. Mos. 9:3-14:1

ժտի քօտերօն օքեւդդիս տիլ էւկօնւ
տօյ ծեօյ: 11:1 Դօտէ տօ ծիւրօն
էբօնիսէ լէյօն օւ Էւօ, օյ քօծս
իմօս ի քլէօնէսիօ սօյ օյտէ ծ
կլօսծմօս սօյ, ձլլօ քօծս սէ
էքլէծի ի ձրքի տօն ծիւրօն էկ սօյ
էյէնէտօ. 2 քօս ինօլիյի տօ ստօմօ
սօյ քօյէյն ձքօ տօյ Էյլօյ քերի
օյ էնէտէլօտօ սօյ ծ ծեօս մի
քօյէյն էս ձտօյ: ծիօ տօյտօ կօլ
իմյն ի քօսիս մէտիլլօլիյ. նյն օյն
օյ ծոնիսէ օքնէյնէյն, էօն
ձքօքսօմօլ էլէյքիէն սէ...12:2...
կօլ էքօրէյծի էլս տիլն սկիլնիլ
ձտօյ.

13:1 Էքօրէյծի ծէ Տիծ մէտօ տիլս
միտրօս ձտօյ Էւօս քլիսօն տօյ
քօրօժէլսօյ կօլ էկլօսսօն էկէլ,
ծեօմէնօյ տօյ ծեօյ ծքօս
ձքօստէլիլ տօն ձյյլէլօն ձտօյ կօլ
ծօսէլ ձտօյս տօ Էլօյօն տօյ
էլէյս. 2 կօլ ձքէստէլէն ծ ծեօս
քօծս ձտօյս Միքօիլ տօն
ձրքօյլէլօն, կօլ էլքէն ձտօյս
տօյս լօյլօս տօյտօյս Տիծ,
ձնծրօքէ տօյ ծեօյ, մի կօմիլս
էյքօմէնօս էքլ տիլ իկէսիօ տօյտի
քերի տօյ Էյլօյ էն օւ րէէլ տօ
Էլօյօն, ձլէլքօլ տօն քօտէրօ սօյ
ձծօմ օյ ցօր յէնիսէտօլ սօյ նյն
...6 սյ քօլլին քօրէյսօյ քօծս տօն
քօտէրօ սօյ, էքլէծի էքլիւրօլիլ տօ
մէտրօն տիլս Տիծ ձտօյ, էսօն
տրիւն իմէրօն. էսէրքօմէնիլս ծէ
տիլս քսիլիլս ձտօյ մէլլէլս
ծեօսսօլիլ տիլն ձնօժօն ձտիլս
քօբէրօն.

14:1 Էլքօն ծէ տօյտօ ծ
ձյյլէլօս ձքիլլէն ձք ձտօն.
իլլէն Տիծ կօլ ի Էւօ էլս տիլն
սկիլնիլ ծքօլ էկէլտօ ծ Էծօմ.

9:3 But Adam said to Eve, "Rise up and go with our son Seth near to paradise, and put earth upon your heads and weep, asking God to have compassion on me and send his angel into paradise, and give to me of the tree from which the oil flows, and bring it to me, and I will

Repentance 86-93

oil-producing fruit from the trees of the garden for the sake of curing Adam. 88. And the hideous beast Behemoth met them; he pounced upon Seth and wished to eat him. 89. Then Eve shrieked, shouted at the beast and said, "Bridle your mouth, and do not dare to approach the servant of God. Remember that you were under our dominion, and do not dare to harm my son." 90. Then the beast released Seth whom he had seized and was about to eat, and he said to Eve, "I was obedient to you as long as you were obedient to God and kept his commandments. But because you have transgressed against the command of the creator, we fall upon you, treat you mercilessly, and turn against you." 91. The beast spoke this by the command of God, and he talked to Eve in a human voice, with a stern, harsh, and frightful countenance. Then he left them, passed by and went away.

92. And while the mother and son, Eve and Seth, were praying before the garden, the archangel Gabriel came to them and said, "Arise and go, for Adam died in the evening at sunset." 93. And they left and went back weeping and groaning, and they saw Adam dead, and made a great lamentation over him.

Ap. Mos. 9:3-14:1

annoint myself and have rest, and I will show you the way in which we were deceived earlier.

10:1 Then Seth and Eve went toward the regions of paradise. And while they were going, Eve saw her son, and a beast fighting him...[Eve bemoans her transgressions] 3 And Eve shouted at the beast saying, "You wicked beast, are you not afraid to fight the image of God? How was your mouth opened? How were your teeth made strong? How did you not remember your subjection, because formerly you were made subject to the image of God?" 11:1 Then the beast cried out saying, "O Eve, neither your greed nor your weeping are toward us, but toward yourself, because the rule of the beasts came from you. 2 How was your mouth opened to eat from the tree concerning which God commanded you not to eat of it? Because of that our nature also was transformed. 3 Therefore now you cannot endure it if I reprove you."...[Seth commands the beast to be silent]...and he went to his dwelling.

13:1 And Seth went with his mother Eve near to paradise, and they wept there, asking God to send his angel and give them the oil of mercy. 2 And God sent Michael the archangel to them, and he said these words to them, "Seth, man of God, do not distress yourself longing in this prayer for the tree in which the oil flows, to annoint your father Adam, for it will not be yours now...[The resurrection of humanity is promised] 6 You go back to your father, because the measure of his life has been fulfilled, after three days. But when his spirit leaves,

Ap. Mos. 9:3-14:1

you will see its frightful passing."

14:1 After the angel spoke these things, he departed from them. Seth and Eve went to the tent where Adam lay...

It is apparent that the two versions of the quest agree not only in general outline, but also in some details. In both texts, Adam tells Eve to go and ask God for oil from the tree in the garden with which he can be annointed and relieved. Eve and Seth go together and encounter a beast which attacks Seth. Eve chides the beast, warns it not to attack God's servant/image, and reminds the beast of its initial subjection. The beast replies that Eve's disobedience to God freed him from that subjection, and then withdraws. Eve and Seth pray near the garden and are visited by an archangel who informs them of Adam's death and tells them to depart, after which they return to Adam. This extended parallel suggests that Repentance may be dependent upon Ap. Mos. The differences between the two versions are also noteworthy. Adam's command to Eve and Seth to mourn outside the garden, Eve's bemoaning her transgression, Seth's silencing of the beast, and the promise of the resurrection by Michael are all unique to Ap. Mos., while the specific mention of Behemoth, his intention to eat Seth, and the description of his countenance are unique to Repentance. The two texts disagree insofar as in Repentance, Eve and Seth are met by Gabriel, not Michael, and they return to Adam who

is already dead, whereas in Ap. Mos. Adam has three days of life remaining. The two accounts are also distinct in their wording of common materials. Repentance contains a shorter form of the story, and appears to be a free and abbreviated adaptation of the material in Ap. Mos. Although the story of the quest in Repentance shows no clearer affinities with the Armenian version of Ap. Mos. than with the Greek, the same cannot be said of two other extended parallels between the two works.

The first of those parallels is the account of Eve's dream about the murder of Abel. In Repentance, Eve's dream (32-33) is placed between two accounts of the annunciation of the birth of Seth. Following the death of Abel which is only briefly reported (30a), Adam and Eve are comforted with the promise of Seth's birth (30b-31). The story then reverts back to the time before Abel's death and Eve relates her dream to Adam. The murder is recounted a second time (36) and Adam discovers the body (37-39), after which the second annunciation of Seth's birth takes place (40-42). Ap. Mos. opens with the story of the birth of Abel and Cain (1:1-3), after which the story of Eve's dream follows directly (2:1-3). In a sequence which may be related to that in Repentance, Adam and Eve discover Abel's body (2:4-3:1), after which Seth's birth is announced.

The texts and translations of the two accounts of

Eve's dream are given below. Ap. Mos. 2:2-3² is taken from the Armenian version³ for reasons which will be shown below.

Repentance 32-33, 35

32...յաւուր միում տեսիլս
պատմեաց եւայ Ադամայ եւ ասաց
թէ Տեսի գիշերս յերագի, որ
գարիւնն Աբելի Կային ի բերանն
առեալ ըմպէր: 33. Եւ Հաբէլ
աղաչէր զնա թէ թող յարենէդ եւ
նա ոչ լսէր, եւ ոչ մնայր ի
փորն, այլ փսխէր ի դուրս
գարիւնն Հաբելի...35. Եւ
զնացեալ Ադամ փութանակի եւ
ետես զի սպանեալ էր Կային
զԱբէլ գեղբայր իւր...

32...on a certain day, Eve related this vision to Adam and said, "I saw in a dream last night that Cain took Abel's blood into his mouth and drank it. 33 And Abel begged him, 'Leave some of that blood!', but he did not listen, and it did not remain in his belly, rather he vomited out Abel's blood."...35 Therefore Adam went quickly and saw that Cain had killed Abel his brother...

Ap. Mos. 2:2-3, 3:1

2:2 ետես եւա տեսիլ. յայնժամ
զարթոյց զԱդամ եւ զտեսիլն
պատմէր նմա, եւ ասէր այսպէս.
Տէր իմ, տեսանէի ի տեսիլեան
գիշերիս, զի արիւն որդւոյն
մերում Հաբելի լցեալ լինէր ի
բերան Կայնի եղբոր իւրում.
Եւ նա ըմբէր գարիւն եղբոր
իւրում. իսկ Հաբէլ աղաչէր զնա
թողուլ նմա սակաւիկ մի յարենէ
անտի, 2:3 եւ նա ոչ լինէր նմա
ուսկնողիւր այլ վաղվաղակի ըմպէր
զամենայն, եւ ոչ մնայր արիւն
ի փորի նորա այլ արտաքս փսխէր
զամենայն...3:1 եւ զնացին
զտին զի սպանեալ էր Հաբէլ ի
ձեռաց եղբոր իւրոյ Կայնի.

2:2...Eve saw a vision. Then she awoke Adam, and she related the vision to him and said thus, "My lord, I saw in a vision tonight that the blood of our son Abel had filled the mouth of Cain his brother, and he was drinking his brother's blood. But Abel begged him to leave a little of the blood for him. 2:3 But he did not pay attention to him, rather he drank it all quickly; and the blood did not remain in his belly, rather he vomited out all of it...3:1 And they went and found that Abel had been killed by the hands of his brother Cain.

²2:1 and 4 are omitted here because they are not paralleled in Repentance.

³A published Armenian text of Ap. Mos. based on three Venice manuscripts, is found in Yovsepeanc', Ankanon Girk, pp. 1-23.

These two accounts tell the same story, and report it in similar detail using similar language. In both texts, Eve relates a dream to Adam in which she sees Cain take Abel's blood into his mouth and drink it. Abel begs Cain to leave some of the blood, but Cain ignores him. Both texts report that the blood did not stay in Cain's stomach, but he vomited it out. There are no contradictions between the two accounts, and although the account in Ap. Mos. is longer, all of its essential elements are recounted in Repentance. There are no unique materials in Repentance. As the underlining in the Armenian texts shows, the Armenian vocabulary employed is notably similar in the two accounts, an observation which suggests that Repentance is dependent upon the Armenian version of Ap. Mos. This suggestion is verified by the fact that at points where the Greek and Armenian versions of Ap. Mos. differ, Repentance follows the Armenian.⁴

A third parallel story yields results similar to

⁴There are four instances where Repentance follows Armenian Ap. Mos. as opposed to the Greek version. 1) In Repentance 32, we read that Eve related her vision to Adam (տեսիլս պատմեաց Նւայ Ադամայ եւ ասաց). These words are not present in the Greek, but are found in Armenian Ap. Mos. 2:2 (զտեսիլն պատմէր նմա եւ ասէր). 2) Greek Ap. Mos. 2:2 refers to the blood τοῦ υἱοῦ μου Ἀβελ, whereas both the Armenian and Repentance 32 refer simply to the blood of Abel. 3) When Abel asks Cain to leave some of the blood, Greek does not use the word for blood, but simply the pronoun (ἐξ αὐτοῦ, "some of it"). Armenian and Repentance both use the word for blood (յարեմ). 4) To describe Cain's ejecting Abel's blood, Greek uses the word ἐξήλαθεν, while Armenian and Repentance 33 both use the more specific term փսխէր . There are no points at which Repentance agrees with Greek against Armenian.

those derived above. Both Repentance and Ap. Mos. report that while Adam is on his deathbed, he and Eve discuss the time of her death and their place of burial. In Repentance, the story (82-85) follows an extended lament by Adam and Eve over their expulsion (61-78a), after which Adam becomes ill and his wife and children gather around him (78b-81). The discussion between Adam and Eve appears, and then follows the story of the quest for the oil of life examined above. In Ap. Mos., the discussion between Adam and Eve (31:1-3) follows Eve's lengthy account of her fall (15:1-30:1), and is in the same context of Adam's being sick on his deathbed. Then follows Eve's repentance (32:1-4) and her vision of Adam's resurrection (33:1ff.).

The texts and translations of the two accounts in Repentance and the Armenian version of Ap. Mos. are presented below.

Repentance 82-85

82. Իսկ եւայ եւ ամենայն
ծնունդք նորա լային եւ
ողբային զԱդամ. եւ Ադամ կայր
առաջի նոցա չարաչար տանջեալ
ի հիւանդութենէ իւրմէ:
83. Յայնժամ ասէ եւայ ցԱդամ.
Տէր իմ, ասա զժամանակ իմ թէ
յամեմ ես յաշխարհիս, թէ
շուտով մեռանիմ: 84. Զինչ
առնեմ զկնիքո, զի ես ոչ ինչ
իմանամ: 85. Ասէ Ադամ, Ոչ
յամես, այլ ի միասին
մեռանիմք եւ դիցեն զիս եւ
քեզ ի միմ տեղի.

82. Now Eve and all her
children wept and lamented

Ap. Mos. 31:1-3

31:1...եւ Ադամ կայր առաջի
նոցա, եղեալ ի ցաւս
հիւանդութեան իւրում. Իսկ եւա
եւ որդիք իւր սկսան լալ եւ
ողբալ. եւ յորժամ լոնցին,
զարթեալ Ադամ ի քնոյ իւրմէ եւ
ասէ ցնա եւա: 2. Ընդէր մեռանիս
դու եւ ես կամ կենդանի, Թէր
իմ. եւ կամ քանի ժամանակ զամ
զհետ վախճանելոյդ քում ծանո
ինձ զճշմարիտն: 3. Ասէ Ադամ
ցեւա. Ոչ ինչ փոյթ է քեզ
հարցանել վասն այնդոցիկ, վասն
զի մի յապաղեսցես դու զալ զկնի
իմ, այլ հաւասար մեռանիցիմք ի
միասին, եւ դիցեն զքեզ մերձ
առ իս ի նմին տեղւոյ:

31:1...and Adam lay before
them in the pains of his

Repentance 82-85

over Adam, and Adam lay before them, greatly tormented by his illness. 83. Then Eve said to Adam, "My lord, tell me the time of my death; shall I tarry on this earth, or shall I die quickly? 84. What shall I do after you, for I perceive nothing?" 85. Adam said, "You shall not tarry, rather we shall die together, and they will put me and you in the same place."

Ap. Mos. 31:1-3

illness. Now Eve and her children began to weep and lament. And when they became silent, Adam awoke from his sleep, and Eve said to him, 2 "Why do you die, but I remain living, my lord? And how long after your death will I come; tell me the truth?" 3 Adam said to Eve, "Do not be anxious to ask about this, for you shall not delay in coming after me, rather we shall both die together, and they will put you near me in the same place."

Both of these brief accounts report that while Adam lies very ill surrounded by Eve and his children, Eve asks him how long she will live after he dies. To this query Adam responds that they will die and be buried together. Ap. Mos. contains the longer account and some unique material,⁵ while there is nothing unique in Repentance, and the two accounts at no point contradict each other. Although the wording of the two accounts is distinct, there are again noticeable similarities in the Armenian vocabulary employed at points where the two accounts correspond. In addition, Repentance consistently agrees with Armenian Ap. Mos. against the Greek where the two accounts coincide. Thus in Repentance 82 Adam's children weep and lament over him before Eve speaks. This view is not present in Greek Ap. Mos., but it is found in the

⁵Ap. Mos. reports that Adam awoke from his sleep, that Eve questions why Adam should die and she live, and that Adam tries to calm Eve from her anxiety.

Armenian, where the same vocabulary is employed (լամ, ողբամ). Also in Repentance 82, we learn that Adam lay before his children tormented by his illness. The phrase used is similar to that found in Armenian Ap. Mos., whereas the Greek reports only that Adam lay ill. Only in Repentance 83 and Armenian Ap. Mos. does Eve address Adam as "my lord." Finally, Repentance 85 and Armenian Ap. Mos. read "they will put" (դիցեն) where Greek is corrupt (αὐτὴ τεθήσει), and the two Armenian accounts read "in the same place" against Greek εἰς τὸν τόπον τὸν ἐμόν.⁶

The evidence presented above shows that Repentance drew upon the Armenian version of Ap. Mos. as one of its sources. Apart from the materials presented, however, the two works coincide only on brief and isolated occasions.

⁶ Another interesting parallel between Repentance and Ap. Mos. involves a shared sequence of events surrounding the murder of Abel reported in the two works. In Ap. Mos., 1) Eve's dream about Abel's death (2:1-3) is followed by 2) the story of Adam and Eve's investigation of the dream and their discovery of Abel's body (2:4-31), after which 3) the birth of Seth is announced by an angel (3:2-3). The same sequence is also found in Repentance: 1) Eve's dream (32-34), 2) Adam investigates (35, 37-39), 3) annunciation of the birth of Seth (40-42). Although that sequence in Repentance is disrupted by the account of Abel's murder in vs. 36, we have already shown (see p.) that verse to be an intrusion into the text which disrupts its continuity; the manner of Abel's murder is described after his death is reported. Furthermore, the annunciation of the birth of Seth which appears in 40-42 has already been reported at greater length in 30b-31. It is possible that the motivation for repeating the annunciation story in 40-42 may have been a desire to conform to the sequence of events related in Ap. Mos. Apart from the parallels in the story of Eve's dream discussed above, there are no additional significant parallels beyond the agreement in sequence.

Ap. Mos. can be used to account for only a relatively small portion of the material found in Repentance.

It can also be shown that Repentance is dependent upon the Armenian version of Genesis. Although Repentance is a free elaboration of the Genesis story of the ante-diluvians and diverges widely from the biblical account, there are points at which Repentance and the biblical text closely coincide. An analysis of those coincidences allows us to identify another source used by Repentance.

The only significant coincidences between Repentance and Genesis occur in the story of Cain and Abel.⁷ After Abel is murdered and the birth of Seth is announced (Repentance 32-42), God confronts the murderer Cain and asks, "Where is Abel your brother?" Note the virtual identity with Arm Gn 4:9.

Repentance 45 ո՛ր է Աբել եղբայրն քո

Gn 4:9 ո՛ր է Հաբել եղբայր քո

The identical wording continues in Cain's response, "I don't know. Should I be my brother's keeper?"

⁷There are two minor points at which Repentance and Genesis coincide, but little can be ascertained from them. The first occurs at Repentance 5, where God threatens Adam and Eve with death if they eat the forbidden fruit. The text reads մահու մեռանիցիք, which is identical to Arm Gn 2:17. LXX reads θανάτω ἀποθανεῖσθε. A second coincidence occurs at Repentance 28 where Eve, after bearing Cain, says "I have brought forth a man through God." The text reads ծնայ մարդ Աստուծով, cf. Arm Gn 4:1 ստացայ մարդ Աստուծով corresponding to LXX ἐκτεσάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ. Some LXX minuscules read ἐκτισάμην.

Repentance 48: Ոչ գիտեմ մի թէ պահապան իցեմ
 եղբաւրն իմոյ

Gn 4:9: Զգիտեմ մի թէ պահապան իցեմ
 եղբաւրն իմոյ

After God confronts Cain, he lays seven punishments upon him. Although no such list is found in Arm Genesis, it is evident that the list in Repentance is derived by dividing the biblical account of Cain's punishment into seven parts. Again the similarity in wording to Arm Genesis is noteworthy.

1. <u>Rep.</u> 51: <u>անիծեալ լիջիր...</u>	Gn 4:11: <u>անիծեալ լիջիր դու</u>
2. <u>Rep.</u> 52: <u>ի վերայ երկրի...</u>	Gn 4:11: <u>ի վերայ երկրի, որ
երաց զբերան իւր
ընդունել զարիւն եղբոր
քո ի ձեռաց քոց</u>
3. <u>Rep.</u> 53: <u>գործել զերկիր...</u>	Gn 4:12: <u>Ձի գործեսցես զերկիր</u>
4. <u>Rep.</u> 54: <u>եւ երկիր ոչ տայ
քեզ զպտուղ իւր...</u>	Gn 4:12: <u>եւ ոչ յաւելցէ տալ
քեզ զգորհուծիւն իւր</u>
5. <u>Rep.</u> 55: <u>երերեալ</u>	Gn 4:12: <u>երերեալ եւ</u>
6. <u>Rep.</u> 56: <u>տատանեալ...</u>	Gn 4:12: <u>տատանեալ եղիցիս ի
վերայ երկրի</u>
7. <u>Rep.</u> 57: <u>նշան եղ ի վերայ
նորա Աստուած...
ամենայն ոք
գիտենայր զնա</u>	Gn 4:15: <u>եղ Տէր Աստուած նշան
ի կային շապանանել
զնա ամենայն ոք
գտանիցէ զնա</u>

Since it is highly unlikely that two independent translations of the biblical text would coincide to this degree in choice of Armenian vocabulary, it must be concluded that Repentance is dependent on the Armenian text of Genesis, either directly or through an Armenian intermediary.

B. The Armenian Adam Cycle of Four Works

Although it can be shown that isolated elements of

tradition found in Ap. Mos. appear also in the Armenian Adam Cycle of Four Works,⁸ there are no extended parallels between the two works which give any evidence that the Adam Cycle is directly dependent upon Ap. Mos. The same cannot be said of the relationship between the Adam Cycle and the text of Genesis. While the final three chapters of the Adam Cycle coincide with the biblical text only in general outline and share no verbal parallels, the parallels between the first chapter (Transgression) and Gn 2-3 are frequent and on occasion precise. Parallels between the Adam Cycle and Genesis in reporting the creation of woman (Transgression 6-7 // Gn 2:21, 23), God's warning to the protoplasts not to eat the forbidden fruit (Transgression 8b // Gn 2:16-17), God's confrontation with Adam and Eve after they eat the fruit (Transgression 33b-40 // Gn 3:9b-13), and God's curse on Adam, Eve, and the serpent (Transgression 41-43 // Gn 3:14-20) demonstrate clearly that the Adam Cycle has drawn upon the Armenian text of Genesis.

At some points the Adam Cycle is identical in wording to the Armenian biblical text. Compare, for example, the two accounts of the creation of Eve.

<u>Transgression 6</u>	Gn 2:21
եւ արկ Տէր Աստուած Թմբրութիւն ի վերայ Ադամայ, եւ առ զմի ի կողիցն նորա եւ ելից ընդ այնր մարմին	եւ արկ Տէր Աստուած Թմբրութիւն ի վերայ Ադամայ եւ ննջեաց. եւ առ մի ի կողից նորա եւ ելից ընդ այնր մարմին

⁸Selected examples are treated in part C below.

Transgression 6

Gn 2:21

And the Lord brought a deep sleep upon Adam, and he took one of his ribs, and he filled in flesh in place of it.

And the Lord brought a deep sleep upon Adam, and he slept. And he took one of his ribs, and he filled in flesh in place of it.

At other points the Adam Cycle provides a free and modified version of the biblical text. In the account of God's curse on Adam, Eve, and the serpent, Transgression not only abbreviates and paraphrases the biblical text, but also reverses the order of the curses.⁹

Transgression 41-43

Gn 3:17-19, 16, 14-15

41...փոխանակ զի արարեր զայդ, ոչ լուար խրատոյ իմոյ, այլ փութապէս լսեցեր զխրատոյ կնոջ քո. փոխանակ անմահ տնկոյս փուշ բուսանի քեզ. քրտամբ երեսաց քոց կերիցես զհաց քո. զի հող էիր եւ ի հող դարձցիս:

3:17 փոխանակ զի լուար ծայնի կնոջ քո, եւ կերար ի ծառոյ անտի յորմէ պատուիրեցի քեզ անտի միայն չուտել, եւ կերար ի նմանէ, անիծեալ լիցի երկիր ի գործս քո. արտաբերեամբ կերիցես զնա զամենայն աւուրս կենաց քոց: 18. փուշ եւ տատակ բուսուցէ քեզ, եւ կերիցես զբանջար վայրի: 19. Քրտամբ երեսաց քոց կերիցես զհաց քո, մինչեւ դարձցիս յերկիր ուստի առար. զի հող էիր եւ ի հող դարձցիս:

42...փոխանակ զի արարեր զայդ, բազմացուցանելով բազմացուցից գորտմութիւն քո, ծնունդ քո մահու չափ եղիցի, եւ ցաւօք կերիցես զաշխարհս, եւ եղիցի քեզ տրտմութիւն զամենայն աւուրս կենաց քոց.

3:16 Բազմացուցանելով բազմացուցից գորտմութիւն քո եւ նեծութիւն քո. արտաբերեամբ ծնցես որդիս, եւ առ այր քո դարձ քո, եւ նա տիրեսցէ քեզ.

43...Անիծեալ լիցիս յամենայն կենդանեաց մէջ, ի վերայ լանջաց եւ որովայնի քում սողասցիս, եւ հող կերիցես

3:14...անիծեալ լիջիր դու յամենայն զազանաց երկրի. ի վերայ լանջաց եւ որովայնի քո գնասցես, եւ հող կերիցես

⁹In the biblical text, God curses the serpent first, then Eve and then Adam. Transgression reverses the order so that Adam is cursed first, followed by Eve and the serpent. In the parallel given below, the order of the curses in Genesis has been rearranged to facilitate comparison.

Transgression 41-43

գամենայն աւուրս կենաց քոց.
եղից զթշամութիւն ի մէջ քո եւ
ի մէջ կնոջ եւ ի մէջ գաւակի քո
եւ ի մէջ գաւակի դորա, նա
սպասեցէ քում գլխոյ եւ դու
սպասեցես նորա զարշապարի.

41..."Because you have done this, and you did not listen to my counsel, but hastily listened to your wife's counsel, thorns will spring forth to you in place of this immortal plant. By the sweat of your brow shall you eat your bread, for you were dust, and you shall return to dust."

42..."Because you have done this, I will greatly multiply your affliction; childbearing will be the measure of your death, in suffering shall you eat the fruit of this earth, and you shall have sorrow all the days of your life."

43..."Cursed are you among all beasts; upon your breast and belly shall you crawl, and you shall eat dust all the days of your life. I shall put enmity between you and the woman and between your seed and her seed. She shall watch for your head, and you shall watch for her heel."

Gn 3:17-19, 16, 14-15

գամենայն աւուրս կենաց քոց:
15. եւ եղից թշամութիւն ի մէջ
քո եւ ի մէջ կնոջ, եւ ի մէջ
գաւակի քո եւ ի մէջ գաւակի
դորա. նա սպասեցէ քում գլխոյ
եւ դու սպասեցես նորա
զարշապարի

3:17 "Because you listened to the voice of your wife and you ate from the tree from which alone I commanded you not to eat, but you ate of it, cursed shall be the ground in your labors. In toil shall you eat it all the days of your life. 18. Thorns and thistles will spring forth to you, and you shall eat the herbs of the field. 19. By the sweat of your brow shall you eat your bread until you return to the ground from which you were taken. For you were dust, and you shall return to dust."

3:16 "I will greatly multiply your affliction and your lamentation. In sorrow shall you bear children, and to your husband shall you return, and he will rule over you."

3:14 "Cursed are you among all animals and wild beasts of the earth. Upon your breast and belly shall you go, and you shall eat dust all the days of your life. 15. And I shall put enmity between you and the woman, and between your seed and her seed. She shall watch for your head, and you shall watch for her heel."

In spite of the freedom which the author of Transgression has used in reporting the biblical story,¹⁰

¹⁰Transgression shows no affinities with the other biblical versions at points where it departs from Armenian.

the close agreement in the Armenian wording of the two accounts is unlikely to have been derived by independent translations from another biblical version or versions. This observation allows us to identify an Armenian literary source for the Adam Cycle.

C. Selected Traditions

While literary sources for much of the material contained in the Armenian Adam books cannot be identified, it may be shown that these Armenian materials bear significant affinities with a broad range of Jewish and Christian literary traditions dating from as early as pre-Christian times and extending into the Middle Ages. This point will be illustrated through a study of four selected traditions taken from the Armenian Adam books. The reader is referred to chapter two for texts and translations of the Armenian materials.

1. The Seven Punishments of Cain

Both Repentance 43-60 and Abel and Cain 34-47 report that Cain received seven punishments from God for murdering Abel and supply a list of those punishments. The notion that Cain received seven punishments is found in early translations of Gn 4:15 and may be derived from both the Hebrew text and versions of Gn 4:24. MT Gn 4:15 reads כל הרג קין שבעתים יקם, stating unambiguously that Cain's murderer will be avenged seven-fold. LXX, however, reads ὁ ἀποκτείνων καὶν ἑπτὰ ἐκδούμενα παραλύσει, which may be translated a) "he who kills Cain will pay seven penalties" or b) "he who kills

Cain will loose seven penalties."¹¹ The ambiguity of LXX is lost in Arm, which reads Եօթն վրէժս լուծցէ ("he will loose seven punishments").¹²

The meaning of the Hebrew text of Gn 4:24 is unclear:

כִּי שִׁנְעֵתִים יִקֶּם קַיִן וְלִמָּךְ שִׁנְעִים וְשִׁנְעָה

MT treats ִקֶּם as a Pual, rendering the translation "Cain will be avenged seven-fold," but if the verb is taken to be active, we may read "he will avenge Cain seven-fold." The ambiguity is retained in LXX: ὅτι ἐπτάκις ἐκδεδίκηται ἐκ Καὶν. Ἐκ may be rendered either "on behalf of" or "from"; the latter translation gives the meaning "seven times vengeance has been exacted from Cain." The latter meaning is retained in Arm, which reads զի թէ Եօթն անգամ վրէժք խնդրիցին ի Կայենէ .¹³

The idea that Cain received seven punishments is widespread in subsequent biblical interpretation and appears in Jewish, Christian, and Gnostic sources.¹⁴ Of particular

¹¹Παραλύω may mean either "to pay a penalty" or "to loose, take off, put an end to."

¹²Tgs. Onkelos, Ps.-J. and Neofiti give a different interpretation, noting that he who kills Cain will be avenged for seven generations. Other versions follow MT.

¹³Other versions are either irrelevant to this problem or follow MT.

¹⁴See, e.g. Philo, Quaes. Gen. I.77; Ethiopic Book of Adam and Eve I.79; Arabic (fol. 104a) and Syriac (fol. 10a.2-10b.1) Cave of Treasures; Hypostasis of the Archons II:4.91,30, James M. Robinson, ed., The Nag Hammadi Library (San Francisco: Harper and Row, 1977); Victorinus, De fabrica mundi 8; Cosmas Indopleustes, Cosmographia V.

interest is T. Ben. 7:3-5, where Cain is allotted one of the seven punishments every hundred years for seven hundred years.¹⁵

At least four other lists of the seven punishments of Cain grew out of the mention of seven punishments in the biblical texts of Gn 4:15 and 24. Three of the lists are in Greek and are closely related to one another. The earliest list is found in Ephraem Syrus' In Sanctam Parasceven¹⁶ (fourth century) amidst a list of questions and answers about disparate biblical texts, the second is found in Procopius of Gaza's Commentary on Genesis¹⁷ (fifth century), and the third in Pseudo-Malalas' Anonymous

¹⁵ An alternative interpretation noted that Cain's punishment was suspended for seven generations. This idea is found in Jos. Ant. 1.58; Ethiopic Book of Adam and Eve I.79; BR 23:4; Midr. Tan. (Wilna) Bereshit 11; MHG on Gn 4:23 (Schechter, 1902); Yal. Shimoni to Gn 4:23; Theodoretus, Questions in Genesis 43; Ephraem Syrus, In Genesim I43E (P. Benedictus and S. Assemanus, eds., Ephraem Syri Opera Omnia Opera Syriace-Latine, Rome, 1737-43). Procopius of Gaza, In Genesim (Migne, vol. 87¹, col. 239) reads ἐν ἑπτὰ γενεαῖς δίκην δώσει, which may signify either that Cain will pay the penalty in seven generations (as above) or that he will pay it throughout seven generations (cf. T. Ben. above). The notions that Lamech was responsible for killing a man (Gn 4:23) and that Cain's punishment was suspended for seven generations are responsible for the widespread tradition that Lamech killed Cain. Lamech is the seventh generation after Cain according to Gn 5:1-25; Lk 3:36-38. This tradition will be discussed below.

A useful discussion of the subsequent interpretation of Gn 4:15 and 24 is found in Aptowitz, Kain und Abel.

¹⁶ Benedictus, Ephraem Syri, Opera Graeci-Latine, III, p. 477F. The text contains two lacunae.

¹⁷ Migne, vol. 87¹, col. 248.

Chronicle¹⁸ (ninth century?). Ephraem, in a manner similar to Repentance, derives his list by dividing the biblical account of the punishment of Cain into seven parts.

Procopius draws his text directly from Ephraem, but expands it using a different LXX text.¹⁹ Ps. Malalas has in turn copied from and abbreviated Procopius.²⁰ The Greek lists bear no relationship to the Armenian lists. Although the Greek is closer to the list in Repentance insofar as both divide the text of Gn 4:11-15 into seven parts, the differences between them indicate the lists were derived independently.²¹ A fourth list which occurs in a late Georgian text appears to be related to the Armenian lists and not to the Greek.²²

¹⁸W. L. Dindorf, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, vol. 8, p. 5.

¹⁹The content and order of the seven punishments is identical to that of Ephraem, the Greek wording in the two texts is similar, and most of the differences in wording can be explained with reference to LXX variants.

²⁰The order and content of the seven punishments is identical. The Greek wording is very similar when the texts do not follow LXX, and when they do follow LXX, they generally reflect the same variant readings. Both contain one variation on LXX elsewhere unattested.

²¹Punishments four and six in Greek are not found in Repentance, Greek punishment one is divided into two parts (punishments one and two) in Repentance, and the repetition in punishments five and six in Repentance is not found in the Greek list. There are no striking similarities in the wording of the shared punishments.

²²Lüdtke, "Adam-Bücher," p. 156, cites only one of the punishments in the list, according to which one horn sprouted from Cain's head which cried "Cain is a brother murderer." The Georgian agrees with Repentance in saying

The idea that Cain was made to shake (Repentance 55, Abel and Cain 41) is also found in MT, the versions, and subsequent interpretation of Gn 4:12. MT Gn 4:12 reads $\gamma\alpha\rho\iota\ \tau\eta\iota\alpha\ \nu\alpha\rho\iota$; $\nu\epsilon\ \nu\omega\epsilon$ means "to quiver, shake, tremble," and $\nu\omega$ may mean either "to wander" or "to shake, waver, totter." LXX reads $\sigma\tau\acute{\epsilon}\nu\omega\nu\ \kappa\alpha\iota\ \tau\rho\acute{\epsilon}\mu\omega\nu$, although some MSS read $\sigma\alpha\lambda\epsilon\upsilon\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ for $\sigma\tau\acute{\epsilon}\nu\omega\nu$. Syriac $z'w'd$ retains the ambiguity of MT. Tgs. Onkelos, Ps.-Jon., Neofiti, and Frag. Targ. use the word טלטל , which may mean either "exile" or "trembler." Arm ܠܬܬܠܬܠ and ܬܬܬܠܬܠܬܠ are identical to the words found in Repentance. In subsequent interpretation, Ps. Philo 2:1, Philo, Det. 119, Ethiopic Book of Adam and Eve I.79, and Chrysostom, Homilies on 1Cor 7:9, 30:9 note that this was Cain's punishment, and Philo Det. 140 adds that "worthless men of whose company Cain is a member" will live trembling ($\tau\rho\acute{\epsilon}\mu\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$) and shuddering ($\phi\rho\acute{\iota}\tau\tau\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$). Hypostasis of the Archons II:4.91,30²³ states that Cain's murderer will exist "trembling upon the earth," and Recognitions of Pseudo-Clement VIII.47 notes that trembling sickness has been the punishment of parricide from the beginning. Midr. Tan. (Wilna, 1885) Bereshit 9 notes that the earth shook under Cain wherever he went, cf. Syncellus,

that Cain had only one horn, but agrees with the Adam Cycle in reporting the words of the horn. This may suggest that the Georgian is also from the earlier form or source of the Adam Cycle, although the data is insufficient to judge.

²³Robinson, Nag Hammadi.

Chronography, p. 16, which states that Cain dwelt in the low land which quakes (τρέμουσα).

Additional elements of tradition recorded in the two Armenian lists are found in earlier Jewish and Christian sources. We have noted that the widespread interpretation of Gn 4:15 that Cain's punishment was suspended for seven generations combined with the reference to a murder committed by Lamech (Gn 4:23), a seventh generation descendant of Adam's progeny, gave rise to a tradition that Lamech killed Cain.²⁴ According to this legend, Lamech, who was blind, went hunting with his son. Lamech's son saw Cain with a horn growing out of his forehead (N.B.), mistook him for a beast, and directed Lamech to kill him.²⁵ This tradition is also found in Abel and Cain 48-51, where Lamech sees Cain with his two horns and skin, mistakes him for a stag, and kills him. Yal. Shimoni to Gn 4:15, BR 22:12, Midr. Tan. (Wilna) Bereshit 10, and Zohar I36b understand the sign which God put on Cain (Gn 4:15) to be a horn which sprouted from his head.

The idea that Cain was not allowed to die is found in Philo, Fug. 64, who notes allegorically that Cain is "the symbol of wickedness which must of necessity ever live among men," and in Tertullian, Against Marcion II.25, where God

²⁴Jos. Ant. 1.58 notes only that Lamech saw he was to pay the penalty for Cain's murder of his brother.

²⁵Midr. Tan. (Wilna) Bereshit 11; MHG to Gn 4:23; Ephraem Syrus, In Genesim I46D; Jerome, ad Damasum 125. The same legend is found in the Ethiopic Book of Adam and Eve II.13; Sefer HaYashar (Berlin, 1923) p. 8; Midrash Aggadah on Gn 4:23; Yal. Shimoni on Gn 4:16, and Rashi on Gn 4:23, but the horn is not mentioned.

does not allow Cain to atone for his sin by dying. The notion that God asked Cain where his brother was in order to give him the opportunity to repent is found in the Ethiopic Book of Adam and Eve I.79 and in Theophilus, To Autolycus II.29, in which Cain responds contemptuously and angers God. Midr. Tan. (Wilna) Bereshit 9 records the tradition that wherever Cain went, the beasts said to one another, "Cain killed Abel his brother."²⁶ The purpose of the sign which God put on Cain, according to the Ethiopic Book of Adam and Eve I.79, was so that everyone would know that Cain murdered his brother.²⁷ Jub. 4:1, 31 notes that Cain lived 860 years (cf. Abel and Cain 46).

Finally, the notion in Abel and Cain 47 that Cain covered himself with a skin may be influenced by Gn 3:21, in which God covers Adam and Eve with garments of skin directly after cursing them.²⁸

2. The Annunciation of the Birth of Seth

No single literary source for the story of the annunciation of the birth of Seth in the Armenian Adam books is extant among the remains of Jewish and Christian literature. The only other surviving account of an annunciation of Seth's

²⁶Cf. the cry of Cain's horn in Repentance and the Adam Cycle and the response of the mountains, rocks, and valleys in the Adam Cycle.

²⁷Cf. Repentance in contrast to Gn 4:15.

²⁸Note that in MS Y, God brings the skin and covers Cain.

birth is found in Ap. Mos. 3:2-3 where God, in response to Adam's grief, sends an angel who tells him not to grieve and promises him another son to replace Abel. None of the more specific elements of the four Armenian accounts is paralleled here, and Ap. Mos. 3:2 contradicts Repentance 30 in naming the archangel Michael, not Gabriel.²⁹ In addition to this annunciation account, some of the elements of tradition contained in the Armenian texts are found in a variety of older sources. The idea that Adam and Eve engaged in a period of sexual separation following Abel's murder is common in apocryphal and rabbinic sources. Its earliest occurrence is in Jub. 4:7, where the duration of the separation is "four weeks of years." George the Syncellus, Chronography, p. 15, agrees, citing Jubilees as his source.³⁰ The Ethiopic Book of Adam and Eve II.2³¹ gives the figure seven years, while Syriac (fol. 8a, col. 1 - 8b col. 1)³² and Arabic

²⁹The role of Gabriel may be influenced by Lk 1:26-38, where the angel delivers tidings of Jesus' birth. The Lukan story may account for some of the language and structure in Tidings. Here the angel tells Mary to fear not, promises she will bear a son, instructs her to name the son Jesus, and predicts his greatness.

³⁰W. Dindorf, ed., Georgius Syncellus et Nicephorus. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, vol. VI. Syncellus most likely inherited his Jubilees material from Panodorus through Anianos. See H. Gelzer, Sextus Julius Africanus und die byzantinische Chronographie (Leipzig: B. G. Teubner, 1898), II, pp. 247-297.

³¹S. C. Malan, The Book of Adam and Eve (London: Williams and Northgate, 1882).

³²C. Bezold, Die Schatzhöhle (Leipzig: Hinrich's, 1883), p. 8.

(fol. 97b)³³ Cave of Treasures say one hundred years. Eutychius, Annals 16,³⁴ Methodius the Younger, Revelations 3,³⁵ and Michael the Syrian, Chronicle I:1³⁶ have inherited the latter figure. Tg. Ps.-J. to Gn 4:25; BR 23:4 (cf. 20:11); Num. R. 14:12; b. 'Erub. 18b; Midr. Tan. (Wilna, 1833) Bereshit 11; and Midr. Tan. (Buber) Bereshit 26 // Yal. Hamekiri on Prv. 14:28 agree that the period of separation was one hundred and thirty years.³⁷ None of these figures agree with those in Abel and Cain and Repentance. The idea that Adam and Eve mourned over Abel's unburied body is also attested elsewhere. In Pirke R. El. 21 and the Slavonic

³³M. D. Gibson, "Kitāb al Magāll, or the Book of the Rolls," Apocrypha Arabica (London: J. C. Clay, 1901).

³⁴J.-P. Migne, ed., Patrologie Cursus Completus (Paris: Garnier, 1863), Series Graeca, vol. 111, col. 911.

³⁵Quoted in S. Baring-Gould, Legends of the Patriarchs and Prophets (New York: Holt and Williams, 1872), p. 57.

³⁶J.-B. Chabot, Chronique de Michel le Syrien (repr. Brussels: Jos. Adam, 1963).

³⁷This unanimity among the rabbis goes back to a contradiction in the biblical text. According to Gn 4 (=J), Cain and Abel were the first sons of Adam, while Gn 5:3 (=P) implies that Adam begat his first son, Seth, at age one hundred and thirty. In order to resolve this discrepancy, the rabbis concluded that the one hundred thirty years of Gn 5:3 refers to a period of separation of Adam and Eve which was broken when Seth was conceived.

Cf. with Tidings and Abel and Cain the motivation for the separation given in Midr. Tan. Bereshit 26 // Yal. Hamekiri on Prv. 14:28: "Why should I beget sons if they will come under a curse" (i.e. death).

In addition to the texts listed above, Pesiq. Rab. Kah. 5:2 and Pesiq. R. 15:2 allude to a separation of Adam and Eve of unspecified duration.

Palaea,³⁸ Adam and Eve mourn over Abel's body, being unaccustomed to burial, until God sends two ravens, one of which kills and buries the other as a sign for Adam and Eve to imitate.³⁹ According to the Melchizedek fragment 3:36,⁴⁰ Adam buried Abel after Abel lay unburied for three years. In Ap. Mos. 40:3-5, the earth does not receive Abel's body until Adam is buried. This is also implied in the Life of Adam and Eve 48:4-7, where Adam and Abel are buried simultaneously, and in Jub. 4:29, Syriac Cave of Treasures (fol. 9a col. 1), where Adam is the first to be buried in the ground.

The etymological identification of Seth as "consolation" is attested in other Armenian sources, but not elsewhere. As in Repentance 31 and 42, Seth is called "son of consolation" in The Words of Adam to Seth 3 and the Armenian Infancy Gospel 11:11, 23.⁴¹ The notion that Seth is to be

³⁸See Denkschriften der Kaiserliche Akademie zu Wein. Philosophisch-Historischen Classe, Bd. 22 (1873), p. 52.

³⁹The story of how Cain learned to kill in Abel and Cain is corrupt in all the MSS and its precise content is unclear. See note 11 to the text of Abel and Cain in chapter four below. To improve the sense of the text, Issaverdens, Uncanonical Writings, p. 57, inserts a variant form of this tradition about the two ravens taken from Vartan's Commentary on the Creation.

⁴⁰Present in some MSS of 2 Enoch and translated in W. R. Morfill, The Book of the Secrets of Enoch (Oxford: Clarendon, 1896), pp. 85-93.

⁴¹E. Tayetsi, Ankanon Girk Nor Ktakaranac (Venice: Armenian Monastery of St. Lazarus, 1898). For a translation, see P. Peeters, Évangiles Apocryphes (Paris: Auguste Picard, 1914), II, pp. 138ff.

translated "consoler" is found in The Death of Adam 7. All these sources explain the name Seth from the root 𐎱𐎠𐎼𐎿 . The closest parallels outside Armenian sources occur in the Ethiopic Book of Adam and Eve II:1, 17, where Seth is given to replace Abel as a comfort to his parents,⁴² and in Michael Glycas, Annals, pp. 235-236,⁴³ where God comforts (παράμυθεῖται) Adam by giving him the virtuous Seth. The identification of Seth as a consolation arises naturally from Gn 4:25, where Seth is a replacement for the murdered Abel.

The exalted status of Seth as a "blessed son" and "foremost of the patriarchs" in Tidings is found in other sources. In rabbinic sources, Seth is blessed by virtue of being the third child (Midr. Tan., Yitro 10) and is the foundation (תִּשְׁבָּ) of mankind⁴⁴ (Num. R. 14:12; MHG on Gn 4:25; Midr. Lekah Tov on Gn 5:2) from whom all the righteous are descended (Pirque R. El. 22). In Philo, De Post 42, Seth is the head (ἀρχηγέτης) of men of nobility and virtue. According to George the Syncellus, Chronography, p. 34, who cites Africanus as his source, "the genealogies of the righteous and the patriarchs up until the savior are traced from him

⁴²II.17: God gave Seth to Adam "to comfort me instead of Abel."

⁴³I. Bekker, ed., Michaelis Glycae. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, vol. XXVII. The name Barnabas is said to be translated "son of consolation" (Arm 𐎠𐎼𐎿𐎠 𐎱𐎠𐎼𐎿𐎠𐎠𐎠) in Acts 4:36.

⁴⁴Cf. Theophilus of Antioch to Autolycus II.30, where Seth is the ancestor of the human race.

[Seth 1]"⁴⁵

3. The Murder of Abel

Although there is no extant parallel to the story of Abel's murder found in Repentance and Abel and Cain, several of the elements contained in the story are attested in earlier Jewish and Christian sources.⁴⁶ Cain's remark to Abel, "let us go and take a walk in the field" (Abel and Cain) is reflected in the biblical versions. MT Gn 4:8 reads: וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הָאֵל הוּא אָחִיו, but does not report what Cain said to Abel. LXX, Syr., Arm, Samaritan Pentateuch, Tgs. Neofiti, Ps.-J., and Frag. Tg. to Gn 4:8 all supply the missing remark in a form similar to that found in Abel and Cain. BR 22:8, Midr. Tan. (Wilna ed., 1833) Bereshit 9, and Aggadat Shir (ed. Schechter, 1896, p. 43) record the tradition that Abel was stronger than Cain and outwrestled him,⁴⁷ but had mercy on Cain and allowed him to get up,⁴⁸ whence he was killed. The idea that Satan incited Cain to murder Abel is found in the Ethiopic Book of Adam and Eve I.76; Syriac (fol. 8a col. 1) and Arabic (fol. 97b) Cave of Treasures, and

⁴⁵The exaltation of Seth culminates in the identification of Seth with Christ by the Sethian gnostic sect.

⁴⁶Lüdtke, "Adam-Bücher," p. 156, cites a Georgian account of the murder which resembles that in Abel and Cain.

⁴⁷Cf. Philo, De Migr. Abr. 13, where Cain is a clever wrestler who prevails over Abel by skill (τέχνη) rather than strength. See also Ephraem Syrus, In Genesim I.41.

⁴⁸An attempt to explain Gn 4:8: וַיִּקַּם קַיִן אֶל הָאֵל הוּא אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ.

Eutychius, Annals (Migne, vol. 111, col. 910). The notion that Cain killed Abel with a stone is widespread. Syriac Cave of Treasures (fol. 8a col. 1) specifies the weapon was a flintstone; other suggestions are a sharp stone (Arabic Cave of Treasures, fol. 97b), large stone (Ethiopic Book of Adam and Eve I.79), stones (Syncellus, Chronographia, p. 19), or merely a stone (Jub. 4:31, BR 22:8, Tg. Ps.-J. to Gn 4:8, PRE 21, Midr. Tan., Wilna ed., 1833, Bereshit 9, Aggadat Bereshit, ed. S. Buber, 1902, ch. 26, Eutychius, Annals in Migne, vol. 111, col. 911). The story in Midr. Tan. (Wilna ed., 1833) Bereshit 9 that Cain hit Abel on the hands and feet with a stone several times before discovering that breath came from the neck should be compared with the ideas in Abel and Cain 26, 31 that Cain "did not know which is the place of killing" and that he killed Abel by cutting his wind-pipe.⁴⁹ The idea that Abel requested mercy for their parents when he was about to be murdered is found in the Ethiopic Book of Adam and Eve I.79. Finally, the notion that one bird's killing another with a stone provided Cain with the paradigm for murdering his brother is reflected in rabbinic and apocryphal traditions. According to Midr. Tan. (Wilna ed., 1833) Bereshit 10, PRE 21, and Melchizedek fragment 3:36,⁵⁰ one bird killed another and buried its partner, thereby showing Cain how to bury his brother.

⁴⁹ A similar story is found in b. San. 37b, but a stone is not named as the weapon.

⁵⁰ Morfill and Charles, Secrets, p. 91.

It is worthy of note that much of the tradition found in Abel and Cain is reflected in Midr. Tan. (Wilna, 1885) Bereshit 9-10, which contains more information about the murder than any other Jewish source. In this text we find the story of the wrestling between Abel and Cain, that the murder weapon was a stone, that one bird's murder and burial of another served as a model for Cain, and that Cain searched for a vulnerable spot on Abel's body before cutting his throat. The fact that all the traditions in these Armenian texts which are elsewhere attested occur in rabbinic and/or oriental Christian sources may suggest a semitic background for the story.

4. Enoch's/Enosh's Garden

The story of Enoch's/Enosh's garden found in Tidings, Words, and The Descendants of Adam is unique to the Armenian tradition. Apart from a late parallel tradition in Georgian which is most likely taken from the Armenian, there is no other account of Enoch or Enosh planting a garden in Jewish and Christian literature.⁵¹ The story can be understood, however, as a product of early traditions. The attested ideas that Enoch was righteous (1En. 12:4, 15:1, et al.), that he did not die (Gn 5:24 and versions), and that he was translated to paradise (see below) could give rise to the notion that his proper guardianship of a garden earned him

⁵¹For the Georgian account, which most closely resembles Tidings, see Lüdtke, "Adam-Bücher," p. 156.

the immortal life in paradise denied Adam and Eve.⁵²

Some of the traditions in the Armenian texts are attested elsewhere. Enoch's translation into paradise by angels is mentioned in Jub. 4:21-23, 1 En. 70:3-4,⁵³ and the idea that he continues to dwell there is found in Jub. 4:23, Irenaeus, Adv. Haer. 2:66, Gospel of Nicodemus 9 (Latin), and Michael the Syrian, Chronicle, I.5.⁵⁴ For the assertion that Enoch received the divine light after being translated, cf. Ethiopic Book of Adam and Eve II.22.⁵⁵

In summary, it has been shown that The Armenian Adam Cycle of Four Works and The History of the Repentance of

⁵²This suggestion is supported by the fact that in The Words of Adam to Seth, Enoch/Enosh receives the divine glory and light of which Adam is robbed before being expelled from the garden (vss. 2, 13, 16). The expressions աստուածային փառացն and աստուածային լուսոյն are used in connection with both Adam and Enoch.

The word այգի is used instead of դրախտ, but note that in 3 Bar. 4:8, the devil leads Adam astray by means of an ἀμπελός.

⁵³The idea that Enoch was translated into paradise is also found in Syriac (fol. 14a col. 1) and Arabic (fol. 107a) Cave of Treasures, Ethiopic Book of Adam and Eve II.22, George the Syncellus, Chronography, p. 39 (citing Africanus), and late rabbinic works (Alphabet of Ben Sira 38, Derek Eretz Zuta (end), PRK 83:2, Aggudat Aggadot 12, et al.). Enoch is taken into paradise by angels in 2 En. 8, but this refers to his visionary ascension and not to his translation.

⁵⁴According to the Arabic chronographer Tabari, Annals, i. c. xxxv., the angel Azrael bore Enoch to paradise where he continues to dwell (quoted in Baring-Gould, Legends, p. 72).

⁵⁵God transported Enoch to paradise "in light that reaches up to heaven, light that is outside the light of this world; for it is the light of God...Thus, because Enoch was in the light of God, he found himself out of the reach of death."

Adam and Eve have used the Armenian text of Genesis as a literary source, and that Repentance has further taken material from the Armenian version of Ap. Mos. In addition to these literary sources, the Adam Cycle and Repentance contain materials for which no literary source may be identified, but which bear affinities with a broad range of older Jewish and Christian sources. While Repentance has inherited some of those elements of tradition indirectly from the Adam Cycle which it used as a source, other elements may not be so easily explained.⁵⁶ If those materials cannot be shown to be part of the large body of Armenian translation literature, it can at least be demonstrated that they draw heavily on foreign sources. The attested traditions are found most consistently in rabbinic and oriental Christian sources. This may suggest a Jewish origin for the traditions which may have been mediated to Armenia through the Syrian church.⁵⁷ However, no consistent pattern of borrowing was discernible in the stories examined.

⁵⁶See esp. the list of the seven punishments of Cain, most of the material in which is independent of the Adam Cycle, and the expanded treatment of the annunciation of Seth's birth.

⁵⁷Armenian translation literature drew most heavily from Syriac and Greek sources. A statement in Samuel of Ani's Chronology (13th cent.) is suggestive in this regard. He notes that in ca. 590 A. D., a band of Syrian Nestorians entered Armenia attempting to propagate their doctrine and translated their books for their disciples. Included in a list of these works is a document called The Repentance of Adam.

Chapter 4

TEXT, APPARATUS, TRANSLATION AND NOTES

Editio princeps

I. The Text

A. The Armenian Adam Cycle of Four Works

The edition of the Adam Cycle given below must be regarded as a preliminary working edition. Due to technical reasons, not all known witnesses to the text of the Adam Cycle were available to the author. It is the author's intent to produce a complete edition based on all the known manuscripts at a later date. Nevertheless, a substantial majority of known textual witnesses to the Adam Cycle has been consulted for this work. Hence the edition below represents a significant advance over the only previous edition, that of S. Yovsepeanc', which was produced from a single manuscript.

The text given below is in essence a diplomatic text. The readings of Y are followed consistently except at points where Y appears corrupt, at which points the evidence of other manuscripts is incorporated into the text. At points where other manuscripts differ markedly and at length from the text of Y and there is no evidence of corruption either in Y or in the differing manuscript(s), the readings

of both Y and the differing manuscript(s) are given in parallel columns.

As noted in chapter one, the readings of Y are taken from the Yovsepeanc' edition of MS Y since the manuscript was not made available to the author. Unfortunately, the Yovsepeanc' edition indicates both suggested editorial additions and omissions by enclosing them in parentheses. It is not always possible to determine if words enclosed in parentheses were in the original manuscript or were added by the editor to improve the text. At these points, where other manuscripts disagree, a superior reading from those other manuscripts is incorporated into the text and the reading of Y is placed in the apparatus with the parentheses retained. At points where the evidence of other manuscripts is not available, the reading of Y is placed in the text with parentheses retained.

The critical edition presented here gives the text of recension I, which is judged herein to be a text form superior to that of recension II. The text and translation of a single manuscript copy of recension II is provided in an appendix below.

Apparatus

The apparatus includes all variants of possible significance for the study of the substantive readings preserved in the manuscripts. It is not exhaustive of all variants between the manuscripts since some variants, being chiefly orthographic or scribal in character, have been

excluded. These variants may be listed as follows:

1. Standard spelling variants (e.g. **աւ** / **օ** ; **ե** / **է** ; inclusion or omission of otiose **ի** before a word to which the preposition is already attached) and errors of spelling.
2. Case variations in possessive pronouns and adjectives (e.g. **իմ** / **իմում**).
3. Addition or omission of demonstrative **ս** / **դ** / **ն** and variations between these and their analogues **այս** / **այդ** / **այն** and compounds thereof.
4. The addition or omission of **թէ** or **եթէ** before direct speech and variations between these two forms.
5. Addition or omission of the personal pronoun before conjugated verb forms.
6. Addition or omission of **զ** as a sign of the definite object.
7. Addition or omission of **կու** before verb forms.
8. Variation of sg. and pl. forms of adjectives, which do not always agree with the noun modified, unless the form of the adjective is deemed important for determining the number of the noun.
9. Minor variants of word order.
10. Insignificant morphological alternatives (such as inclusion or omission of **եց** before the aorist participial ending **եալ**).

B. The History of the Repentance of Adam and Eve

The text of Repentance presented below is taken from the only known manuscript of the work, here designated MS E.

Although a copy of the manuscript made by F. C. Conybeare was presented to the Mechitarists of San Lazarro for inclusion in Yov., there are several minor errors of copying as well as two major omissions, identified in chapter one, in the Yov. edition. Those errors are corrected in the text given below.

C. The Words of Adam to Seth

As noted in chapter one, the text of Words is known only from a single manuscript which was unavailable to the author but which was reproduced in Yov. The text of the Yov. edition is reprinted here. Since the editor's suggested additions to and omissions from the text are both enclosed in parentheses, it is impossible to distinguish between them and hence to determine the original reading of the manuscript. Therefore, all parentheses in the Yov. edition have been retained below.

II. The Translation

The translator has sought to combine fluidity of English expression with literal adherence to the wording of the Armenian. At points where this balance is difficult to achieve, the translator has tried to retain a more literal rendition of the text. Any words introduced by the editor and the editor's emendations are placed in brackets < >; attempts by the editor to clarify the translation are placed in parentheses, e.g. he (Adam).

The editor has introduced a system of versification to facilitate use of both the text and translation. For the

most part, the divisions between verses correspond to those so noted in Yov., although the verses are not numbered in Yov.

A limited number of notes to the text and translation is provided at points where the Armenian appears difficult or where other pertinent observations are deemed necessary.

Signs and Abbreviations

< >	Editor's emendation of the text or translation.
() in text and apparatus	Retained in Y from text of Yov.
() in translation	Editor's clarification of the text.
dot over letter	Letter uncertain in the MS.
dot over space	Letter cannot be deciphered in the MS.
+	Adds
1 ^o , 2 ^o , 3 ^o , etc.	Following a word indicates the first, second, third, etc. occurrence of the word in the verse.
A*, B*, C*	Text as written by the original scribe.
A ^c , B ^c , C ^c	Text as corrected by an unidentified hand.
word---word	Indicates all words between the two words so linked.
word...word	Indicates only those two words so linked.
ante	Before
fin	End of the verse
inc	Start of the verse
om	Omits
pl.	Plural
post	After
praepon	Places in front of
sg.	Singular

ՊԱՏՄՈՒԹԻՈՆ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԵՒ ՑԱՆՑՄԱՆՆ ԱԴԱՄԱՑ¹

Y

D

1. Յորժամ ստեղծ Տէր

Աստուած զերկինս եւ զերկիր,
եւ² արար նախ զգօրս հրեշտակաց
ի ծառայութիւն աստուածութեանն
իւրոյ: 2. Իսկ չարն Սաղայէլ
եւ Բէլիար դասազլուի էին
դասուց Սատանայի, մեծափառօք
զարդարեալ, բարձր քան զամենայն
հրեշտակք³ եւ զամենայն դասս
հրեշտակաց.

1. Տէր Աստուած յառաջ քան

զաշխարհս, ստեղծեաց ինն դաս
հրեշտակքն վասն ծառայութեանն
աստուածութեանն իւրոյ:

2. Առաջի հրեշտակին դասն
Բէլիարին դասն էր բարձր քան
զամենայն դասս հրեշտակաց. իսկ
չարն Բէլիար որ զլուի էր դասս
հրեշտակաց մեծ փառօք
զարդարեալ.

օրհնէին, զովէին, բարեբանէին եւ փառաբանէին զԱստուած:

3. Իսկ պիղծն Սատանայ ոչ կամեցաւ օրհնաբանել զԱստուած.
եւ հպարտացաւ ի սրտի իւրում, եւ կամեցաւ զաթոռ իւր
բարձրացուցանել հաւասար Աստուծոյ աթոռին: 4. Եւ հրամայեաց Տէր
Աստուած յուռնաւոր սերովքէից մեծին Գաբրիէլի եւ ահաւորին
Միքայէլի, եւ ինն դասուց հրեշտակացն. դիմեցին ի վերայ

Title] Պատմութիւն Աղամայ ի դրախտէն ելանելու D

2 օրհնէին] + եւ D | բարեբանէին] om D

3 պիղծն Սատանայ] չար Բէլիարն D | օրհնաբանել]
օրհնել եւ փառաբանել D | եւ 1°] այլ D | բարձրացուցանէր D

4 յուռնաւոր] om D | եւ 2°---եւ 3°] om D |
հրեշտակացն] om D |

ՅԱՆՑՈՒՄՆ

Սաղաթլի եւ ամենայն կամարարացն նորա, հարին զնոսա եւ ի վայր տուին, որպէս զկարկուտ ի յամպէն:

5. Իսկ քարերարն Աստուած, վասն հպարտութեանն Սատանայի, ստեղծ զԱղամ հողեղէն, զի լցուցեն⁴ զտեղի անկելոց հրեշտակացն:

6. Եւ արկ Տէր Աստուած թմբրութիւն ի վերայ Աղամայ, եւ առ զմի ի կողիցն նորա եւ ելից ընդ այնր մարմին. եւ իբրեւ զարթեալ Աղամ ի քնոյ, տեսաւ զկին հաւանեցաւ: 7. Եւ ասաց Աղամ. Ահա ոսկր ի յոսկերաց իմ, եւ մարմին ի մարմնոյ. սա կոչեսցի կին:

8. Եւ տարեալ զնոսա Տէր Աստուած, եւ եղ ի մէջ դրախտին Ադենայ, որ է փառօք մեծ. եւ ետ պատուէր նոցա Տէր Աստուած եւ ասէ. Ուտելով կերիջիք յամենայն պտղոց ծառերոյդ, քայց ի ծառոյն կենաց մի ուտիցէք եւ մի հուպ լինիցիք. զի յորժամ ուտիցէք ի նմանէ մահու մեռանիք: 9. Իսկ վասն այն եղ զԱղամ ի միջասաման դրախտին, (զի) եթէ պահեալ էր Աղամ զպատուիրանս Տեառն, վերանայր փառօք ի վերինն Շրուսաղէմ ի տեղի անկեալ հրեշտակացն:

Սաղաթլի---եւ 5⁰] դասուն Սատանայի D

5 քարերարն] + Տէր D | զԱղամ---զտեղի] զմարդն ի հողէն զի լիցին ի տեղուն D

6 զմի---մարմին] զկող մի ստեղծ զմարմնաց կից Աղամայ մայր մեր D | եւ 4⁰] om D | ի քնոյ] om D

7 մարմնոյ] + իմոյ եւ հրամայեաց Տէր D

8 եւ 1⁰---Աստուած 1⁰] om D | եղ] եղիր զնա D | փառօք մեծ] փառք միջաց սաման D | եւ 3⁰] om D | կերիջիք---պտղոց] կերիցէք ամենայն պտուղ D | ի ծառոյն կենաց] այս մի ծառոյն D | եւ մի հուպ լինիցիք] om D | մեռանիցէք D

9 (զի)] եւ D | վերանայր փառօք ի] ի փառք D | տեղի] + այնս D

ՅԱՆՑՈՒՄՆ

10. Վասն այն Սատանայ նախանձեալ եմուտ յօժն:

11. Յայնժամ օժն թեւաւոր էր, լեզու ունէր, մտանէր ի դրախտն. եւ Սատանայ յահէն հրեշտակաց ոչ իշխէր ի դրախտն մտանել: 12. Իբրեւ ետես զօժն ի դրախտին, ուսուց⁵ օժին խաբել զՆւայ եւ զԱդամ:

13. Իբրեւ զնաց օժն եւ տեսաւ զԱդամ եւ զՆւայ, զի շրջէին եւ պտղոյն ուտելովն զուարճանային ի մէջ դրախտին. իսկ օժն

<խրատեալ> էր ի Սատանայէ. այնչափ որսաց, որ զՆւայ միայն զտաւ:

14. Ասէ օժն Նւայի. Ընդէր <ամենայն> ծառոյ պտղոյ ճաշակես, եւ <այս> գեղեցիկ պտղոյս ոչ ճաշակես:

15. Ասէ Նւայ. Զի Տէր Աստուած պատուէր ետ չուտել ի պտղոյդ. իբրեւ ուտիցէք, ասէ, մահու մեռանիցիք:

16. Ասէ օժն. Խաբել կամի զձեզ Աստուած. զի Աստուած իբրեւ զձեզ նման էր, քան զի չէր կերեալ ի պտղոյդ. իբրեւ կերաւ

10 յօժն] օժն D

11 Յայնժամ] եւ D | լեզու ունէր] om D | մտանէր]
եւ մտեալ D | դրախտն 1°] + եւ ելանէր D | եւ---մտանել] իսկ
Սատանայ ոչ կարէր մտանել ի դրախտն ահէն հրեշտակաց D

12 ետես] եզիտ D | ի] արտաքոյ D | եւ զԱդամ] om D

13 օժն եւ] զօժն D | եւ պտղոյն ուտելովն] ի պտղէն
ճաշակելով D | խրատեալ D] խրախեալ Y | էր] om D | որ]
մինչեւ D

14 ամենայն D] (յ) ամենայն Y | պտղոյ] պտուղ D |
այս D] (յ) այս Y | պտղոյս] պտուղն D

15 Զի] om D | Աստուած] + մեր D | իբրեւ---
մեռանիցիք] թէ ուտեմք մահու մեռանեմք D

16 Աստուած 1°] om D | պտուղ D | կերաւ] + ի պտղոյ
այտի B |

ՅԱՆՑՈՒՄՆ

աստուածութեան փառացն հասաւ: 17. Վասն այն ասաց ձեզ չուտել ի պտղոյդ, զի հաւասար լինիցիք եւ փառակից եւ աթոռակից Աստուծոյ:

18. Յայնժամ առեալ ի պտղոյն եւ կերաւ. ընդ ուտել պտղոյն մերկացաւ ի լուսոյն: 19. Իբրեւ եկն Ադամ եւ ետես զկիսն մերկացեալ ի լուսոյն, տրտմեցաւ Ադամ եւ ասէ. <ընդէր⁶> կերար ի պտղոյն:

20. Ասէ Նւայ. Զի քաղցրագոյն պտուղ է, առ եւ դու ճաշակեայ եւ տես զքաղցրութիւն պտղոյդ:

21. Ասէ Ադամ. Ոչ կարեմ ուտել ի դմանէ, եւ <մերկանալ> քեզ նման:

22. Ասէ Նւայ. Շատ կերայ, վասն այն մերկացայ. դու սակաւ ճաշակեայ:

23. Ասէ Ադամ. Ոչ կարեմ ճաշակել եւ քեզ նման մերկանալ:

աստուածութեան] այն մեծութեան B D

17 ասէ D + Աստուած B | զի] + մի B D | հաւասար]
+ իւրն B D | փառակից եւ] om B | Աստուծոյ] om B D

18. Յայնժամ---պտղոյն 1°] առեալ Նւայ զպտուղն B եւ
իբրեւ զայս լուաւ Նւայ առաւ զպտուղն D | եւ] om D | կերաւ]
+ եւ B | ուտել պտղոյն] ուտելուն D

19 իբրեւ] եւ ապա D | եւ 1°] om D | զկիսն---
լուսոյն] զՆւայ մերկ եւ D | Ադամ 2°] om D | ընդէր B D]
om Y

20 inc] + եւ D | Զի] խիստ D | եւ դու] om B D

21 կարես B | մերկանալ B D] մերկանամ Y | քեզ
նման] om D

24. Ասէ Եւայ. Թէպէտ ուտես ոչ քարկանայ քեզ Աստուած, զի Աստուած զքեզ յոյժ սիրէ:

25. Եւ ապա առաւ զպտուղն քննէր, եւ վախէր թէ կնոջ նման մերկանայր: 26. Թէ ոչ ճաշակէր, կինն լայր եւ աղաչէր ասելով. Մեռանիմք ի միասին, եւ թէ ապրիմք ի միասին, մի <որոշիր զիս> ի քէն: 27. Իսկ Ադամ, երբ հայէր ի կնոջ գեղեցկութիւնն, խելքն թափէր ի գլխոյն. Թէպէտ ի լուսոյ էր մերկացեալ քայց գեղեցիկ էր, զի մարմինն որպէս մարգարիտ սպիտակափայլ էր. քանզի նորաստեղծ էր, զի Աստուած իւր ձեռքն էր ստեղծեալ եւ զարդարեալ: 28. Իսկ Ադամ քազում քննութիւն արար, ասաց. Մի թէ Աստուած ողորմի ինձ եւ ոչ մերկացուցանէ. երթ թէ մերկանամ. զի լաւ է ինձ մեռանիլ քան թէ բաժանիլ եւ որոշիլ ի կնոջէս: 29. Ջի զայս ոչ իմացաւ, թէ պահեալ էր

24 քեզ] ինձ D | սիրէ] + կեր մի թէ ողորմեսցէ ինձ
 \ddot{q} \ddot{p} \ddot{r} \ddot{y} D

25 առեալ B | քննէր եւ] ի ձեռն Ադամ քննէր թէ
 ճաշակէր B ի ձեռն թէ ճաշակէր D

26 թէ ոչ ճաշակէր] om D + զի B | կինն] + գեւայ D |
 ի 1°] om D | եւ 2°] om B | որոշիր զիս B D] որոշիլ Y |
 քեզ +ան \ddot{q} D

27 երբ] om D | գլխոյն] + (որ) Y | Թէպէտ ի] մի
 թէ D | զի 1° ---էր 3°] om D | զի 2°] om D | եւ
 զարդարեալ] om B

28 մերկացուցանէ] + զիս B | զի] դեռ B D | ինձ 2°]
 + մերկանամ D | մեռանամ D | բաժանիլ եւ] om D | կնոջէս]
 + կերաւ մերկացաւ D

29 իմացաւ B D] + (զի) Y |

ՅԱՆՑՈՒՄՆ

զպատուիրանն, կարող էր Աստուած քան զայն եւ այլ գեղեցիկ կին ստեղծանել: 30. Մինչեւ երեք ժամ պտուղն ի ձեռն քննութիւն արար, ասաց թէ ոչ կարեմ ապրիլ առանց կնոջս. եւ եթող զխօսքն Աստուծոյ եւ կնոջ խօսքով կերաւ զպտուղն, եւ մերկացաւ ի լուսոյն: 31. Զի ոչ թէ պտուղն չար էր, քան զի չար պտուղն ի դրախտի մէջն ոչ կայր. այլ չարն այն էր, որ Նւայ զԱստուծոյ խօսքն⁷ եւ զպատուիրանն եթող եւ զօժին լսեց. եւ Ադամ զԱստուծոյ խօսքն⁷ եւ զպատուիրանն եթող զիւր կնոջ խօսքն⁷ լսեց:

32. Վասն այնորիկ <մերկացան> ի լուսոյն. եւ գնացին ծածկեցան թզենի⁸ տերեւաւն. քանզի զիտէին տերեւի ծածկելովն կարէին ծածկել ի տեսութենէն Աստուծոյ. քանզի հանապազ երեւէր

զպատուիրանն] + Աստուծոյ B D | Աստուած] om D | եւ] om B D | այլ] om D + աւելի B | կին] om D | ստեղծէր B^C D

30 ձեռն] ձեռին պահեաց D | արար] + եւ ապա D | զխօսքն] + եւ զխրատն B + եւ պատուէրն D | խօսքով] խրատին B

31 զի ոչ] մի D | քան զի] om B D | ոչ կայր] ինչ քանունէր B ինչ կանէր D | այլ] om B D | Նւայ] om B | խօսքն եւ զպատուիրանն 1°] խրատն B D | եւ 2°] om B | զօժին] զաւժ ի խրատն B օժին խրատն D | եւ 3°] om D | խօսքն եւ զպատուիրանն 2°] խրատն D | խօսքն 2°] խաթիրն B | զիւր] om D | խօսքն լսեց] խօսքն եւ խաթիրն պահէց B խրատովն մաշակեաց զպտուղն D

32 Վասն այնորիկ] om D | մերկացան D] մերկացաւ B մերկացաւն Y | լուսոյն] + Աստուծոյ D | գնացեալ B D | ծածկեցան] + ի ներքոյ B D եւ B | տերեւաւն] տերեւին B D | քանզի 1°] զի հանց B D | զիտէր D | տեսութենէն]

ՅԱՆՑՈՒՄՆ

նոցա Աստուած, զի զայր հանդարտապէս, եւ քաղցր բարբառով խօսէր
 ընդ նոսա: 33. Բայց ի ժամուն յորում կերեալ էին ի պողոյն
 մերկացեալ ի լուսոյն եւ տերեւովն ծածկեալ էին զմերկութիւնս
 իւրեանց, ծայնն կեցաւ ի վերայ թգենւոյն, եւ ծայնեաց ասելով.
 Ո՛ր ես Աղամ:

34. Ասէ. Տէր, զքո ծայնն լուայ, փախեայ, թաքեայ:

35. Ասէ Տէրն. ընդէր փախեար եւ թաքեար:

36. Ասէ Աղամ. Վասն այն փախեայ եւ թաքեայ, զի մերկ էի
 եւ ամաչէի ի քէն:

37. Ասէ Տէրն. Զի լուսով ծածկեցի զձեզ, ընդէր
 մերկացաք⁹ ի լուսոյն. մի թէ կերայք ի պողոյն:

38. Ասէ Աղամ. Այս կինս, որ դու ստեղծեր, սայ խաբեաց:

39. Դարձեալ Տէր խօսեցաւ ընդ կնոջն, եւ ասաց. կին, դո՛ւ

խստութենէն D

33 ի 1°] om D | պտուղն D] + (եւ) Y | ի 2° ---
 իւրեանց] om D | էին 2° --- իւրեանց] om B | ծայնն կեցաւ]
 իսկ յայնժամ եկն Տէր որոտալով ծայնիւ B D եկաց B | ես] + ուր
 ես B

34 ասէ] + Աղամ B D | ցՏէր D | լուայ] + եւ D |
 թաքեայ եւ փախեայ D | փախեալ B

36 մերկեմ D | ամանչեմ D

37 զի] om D | զձեզ] om D զքեզ B | մերկացար B
 D | ի լուսոյն] om D | կերար B կերեալ ես D | պտուղն D

38 Աղամ] + Տէր B | որ B D] (զ) որ Y | խաբեաց]
 + զիս B D

39 դարձաւ Աստուած D | կնոջն] + Եւայի D | դու]
 + զի B D

ՅԱՆՑՈՒՄՆ

արարեր զայդ:

40. Իսկ կին ասաց. Տէր, <այն օձն որ> ստեղծեր նա խաբեաց զիս:

41. Յայնժամ Տէր բարկացաւ նոցա, եւ ասաց Աղամայ.

Փոխանակ զի արարեր զայդ, ոչ լուար խրատոյ իմոյ, այլ փութապէս լսեցեր զխրատոյ կնոջ քո. փոխանակ անմահ տնկոյս փուշ բուսանի քեզ. քրտամբ երեսաց քոց կերիցես զհաց քո. զի հող էիր եւ ի հող դարձցիս: 42. Եւ դարձեալ ընդ Եւայի, ասաց. Փոխանակ զի արարեր զայդ, բազմացուցանելով բազմացուցից զտրտմութիւն քո, ծնունդ քո մահու չափ եղեցի, եւ ցաւօք կերիցես զաշխարհս, եւ եղիցի քեզ տրտմութիւն զամենայն աւուրս կենաց քոց: 43. Եւ դարձեալ ասաց ցօձն. Անիծեալ լիցիս յամենայն կենդանեաց մէջ,¹⁰ ի վերայ լանջաց եւ որովայնի բոււմ սողասցիս, եւ հող կերիցես զամենայն աւուրս կենաց քոց. եղից զթշնամութիւն ի մէջ քո եւ ի մէջ կնոջ եւ ի մէջ զաւակի <քո եւ ի մէջ զաւակի> ¹¹ դորա, նա

40 Իսկ կին] Եւայ եւ D | Իսկ] om B | այն---որ B D] զօձն զոր Y

41 յայնժամ] Իսկ B D | բարկացաւ] + ի վերայ B D | ցԱղամ D | փութով D | լսեցեր] լուար B | զխրատոյ] խրատ D | քո 1°] om D | անմահ տնկոյս] կեանսդ քո մեռուցիր եւ D | երեսաց քոց] om B | ի] om D

42 դարձեալ] դարձաւ խօսեցաւ D | եւ ասէ D + Եւայ B | քո 1°] + եւ B D | եղեցի] լիցի D | կերիցես] զրեսցես B

43 յամենայն---մէջ 1°] ի մէջ ամենայն կենդանեաց B D եւ B | եւ 2°---սողասցիս] քոց զնասցես D յորովայնի բոււմ զնասցես B | քոց] + եւ D | եւ 5°] om B D | քո 2°---

ՅԱՆՑՈՒՄՆ

սպասեսցէ¹² քում գլխոյ եւ դու սպասեսցես¹² նորա զարշապարի:

44. Եւ հրամայեաց հրեշտակաց հանել ի դրախտէն, եւ հրեղէն սրով պահել զճանապարհս դրախտին կենաց: 45. Եւ հանին զԱդամ եւ զԵւայ ի դրախտէն:

46. Եւ ելեալ արտաքս ի տեղի մուծն եւ խաւար, <վեց օր> ¹³ անդ մնացին, առանց ուտելոյ, անմխիթար լային եւ կոծէին զանձինս իւրեանց: 47. Իսկ <հետ վեց աւուրն> ողորմեցաւ նոցա Տէր, եւ առաքեաց զհրեշտակ իւր հանել զնոսա ի խաւարէն, եւ առաջնորդեալ եբեր զնոսա ի լոյս աշխարհս,¹⁴ եւ եցոյց նոցա զպտղաբերս այնով լիանալ եւ ապրիլ: 48. Իսկ իբրեւ տեսին Ադամ եւ կին իւր <զլոյս աշխարհիս ուրախացան եւ խնդացին Ադամ եւ կինն իւր>,¹⁵ ասացին. թէպէտ չէ բարութիւն, եւ աշխարհիս լոյս

զաւակի 2⁰ B D] om Y | նորա զարշապարի] զկրուսկն D
զկրուսկ նորա B

44 հրամայեաց] + Տէր D | ցհրեշտակաց D | հանել]
+ զնոսա B զնա D

45 եւ 1⁰] om D | դրախտին D

46 եւ ելեալ] om D | տեղի] om B | խաւար] +
մինչեւ B մինչ ի D | վեց օր D] հինգ օր B զօր ողջոյն Y |
անմխիթար] եւ անօթի B D | եւ 3⁰] om D

47 հետ վեց աւուրն D] զվեց օրէն հետ Y | հինգ B |
եւ 1⁰] Աստուած D | իւր] om B | առաջնորդեաց D + նոցա B
D | բերել B D | եւ 3⁰] om B | նոցա 2⁰] + ծառս B D |
լիանար D

48 իբրեւ] որ B om D | Ադամ 1⁰ ---իւր 1⁰] զԱդամ եւ
զԵւա D | զԼուս ---իւր 2⁰ B] om D Y | թէպէտ] + եւ D |
բարութիւն ---լոյս] ի լոյսն աշխարհիս D |

ՅԱՆՑՈՒՄՆ

եւ պտուղս չեն հաւասար լուսոյ եւ պտղոյ դրախտին. քայց ոչ սովաւ
մահ < լինիմք > ¹⁶ եւ կամ < խաւարի > մնամք: 49. Այսպէս ուրախ
կացին:

եւ պտուղս չեն] om B D | եւ պտղոյ] om D | դրախտին]
արքայութեան B + կամ պտղագոյութիւն D | մահ լինիմք B]
մահեմք D (ի) մահ եւ Y | խաւար Y

49 կացին] մնացին մինչեւ երեկոյ որպէս ողորմեցաւ
Տէր նոցա եւ խաւարէ ի լոյսէ Աստուած B

The History of the Creation and Transgression of Adam¹

Y

1. When the Lord God created the heavens and the earth, he first made the hosts of the angels for the service of his divinity.

2. Now the wicked Sadael and Beliar were the heads of the divisions² of Satan; they were adorned gloriously, and were higher than all the angels³ and all the divisions of the angels.

They blessed, exalted, praised, and glorified God.

3. But the detestable Satan did not want to bless God and was arrogant in his heart, and he wanted to raise up his own throne equal to God's throne. 4. And the Lord God commanded the hammer-man of the Seraphim, the great Gabriel, and the terrible Michael, and nine divisions of the angels, and they fell upon

D

1. Before the Lord God <created> earth, he created the nine divisions of angels for the service of his divinity. 2. The chief division of the angels <was> the division of Beliar; it was higher than all the divisions of the angels. Now the wicked Beliar, who was the head of the divisions of the angels, was adorned gloriously.

¹This title is supplied by Yovsepeanc' and is not found in the Venice MS. It has been retained in favor of the title in D which may be confused with the title of Expulsion. Cf. the title given in recension II (see appendix, p. 241)

²Perhaps ܬܠܘ is intended.

³One would expect acc. ܕܡܠܚܬܐ with the comparative.

TRANSGRESSION 4-9

Sadael and all his attendants, smote them, and cast them down like hail from a cloud.

5. And God the beneficent, because of Satan's arrogance, created earthen Adam to fill⁴ the place of the fallen angels. 6. And the Lord God brought a deep sleep upon Adam, and He took one of his ribs, and he filled in flesh in place of it. And when Adam awoke from sleep, he saw the woman and approved. 7. And Adam said, "Behold, this is bone of my bones and flesh of my flesh. She shall be called woman."

8. And the Lord God brought them and put them in the midst of the Garden of Eden, which is very splendid, and the Lord God commanded them and said, "You may eat from all the fruits of these trees, but you may not eat from the tree of life, nor may you touch it. For when you eat of it you shall die." 9. Now he put Adam in the middle of the garden because if Adam had kept the Lord's commands, he would have ascended gloriously to the celestial Jerusalem, to the place of the angels who had fallen.

⁴Note the plural verb. Perhaps Adam and Eve is the intended subject.

TRANSGRESSION 10-16

10. Because of this the envious Satan entered the serpent. 11. At that time the serpent had wings and a tongue, and he used to enter into the garden. But Satan did not dare to enter the garden because he feared the angels. 12. When he saw the serpent in the garden, he taught⁵ the serpent to deceive Eve and Adam. 13. When the serpent went and saw Adam and Eve, for they were walking in the garden and amusing themselves by eating the fruit, the serpent was instructed by Satan. So he enticed Eve, because he found her alone.

14. The serpent said to Eve, "Why do you eat of the fruit from every tree, but you do not eat of this beautiful fruit?"

15. Eve said, "Because the Lord God commanded not to eat of that fruit. He said, 'When you eat it, you will die.'"

16. The serpent said, "God wants to deceive you, for God was like you, because he had not eaten of that fruit. When he ate it,

⁵For nlung .

TRANSGRESSION 16-23

he attained the glory of divinity. 17. That is why he told you not to eat of that fruit, because you would become equal, sharing the glory and throne of God."

18. Then she took some of the fruit and ate. When she ate of the fruit, she stripped herself of the light.

19. When Adam came and saw his wife stripped of the light, Adam grieved and said, "<Why>⁶ have you eaten of the fruit?"

20. Eve said, "Because the fruit is very sweet. Take and you taste, and notice the sweetness of this fruit."

21. Adam said, "I cannot eat of it and be stripped like you."

22. Eve said, "I ate too much, and was stripped because of that. You taste just a little."

23. Adam said, "I cannot taste it and be stripped like you."

⁶ընդէր is required by զի in vs. 20.

TRANSGRESSION 24-29

24. Eve said, "Even if you eat it, God will not become angry at you, for God loves you very much."

25. And then he took the fruit and examined it, but he feared lest he become stripped like the woman. 26. If he did not taste it, the woman cried and begged him saying, "Let us die together or live together. Do not <separate me> from you." 27. But when Adam looked upon the beauty of the woman, he became foolish. Even though she had been stripped of the light, she was nevertheless beautiful, for her flesh was dazzling white like a pearl because she was newly created, for God had created and adorned her with his own hands. 28. So Adam thought about it much and said, "Might God take pity on me and not strip me? When would I become stripped? For it is better for me to die than to become separated and detached from this woman." 29. For he did not understand that if he had kept

TRANSGRESSION 29-32

the commandment, God would have been able to create yet another woman more beautiful than this one. 30. He examined the fruit in his hand for three hours, and said, "I cannot live without this woman." And he repudiated the word of God, and following the woman's word, he ate the fruit and stripped himself of the light. 31. For it was not that the fruit was evil, because the fruit in the midst of the garden was not evil, rather this was the evil, that Eve repudiated God's word⁷ and commandment and listened to the serpent's, and Adam repudiated God's word⁷ and commandment and listened to his wife's word.⁷

32. Because of this they stripped themselves of the light. And they went and covered themselves with the leaves of a fig tree,⁸ because they thought they could hide from God's sight by covering themselves with leaves. For God used to appear

⁷Acc. Խօսսն is needed here.

⁸Nom./acc. is incorrect; gen. Թզենւոյ is needed here.

TRANSGRESSION 32-39

to them continually, for he came gently and spoke to them with a pleasant voice. 33. But at the time when they had eaten from the fruit and stripped themselves of the light and had hidden their nakedness with leaves, a voice came from above the fig tree, and it spoke saying, "Where are you, Adam?"

34. He said, "Lord, I heard your voice, and I fled and hid."

35. The Lord said, "Why did you flee and hide?"

36. Adam said, "I fled and hid because I was naked and ashamed before you."

37. The Lord said, "Since I covered you with light, why did you strip yourselves⁹ of the light? Have you eaten of the fruit?"

38. Adam said, "This woman whom you created deceived me."

39. The Lord turned and spoke to the woman, and said, "Woman, have you

⁹2nd plural aorist in modern Armenian and thus translated here.

TRANSGRESSION 39-43

done this?"

40. Then the woman said, "Lord, the serpent whom you created deceived me."

41. Then the Lord became angry at them, and said to Adam, "Because you have done this, and you did not listen to my counsel, but hastily listened to your wife's counsel, thorns will spring forth to you in place of this immortal plant. By the sweat of your brow shall you eat your bread, for you were dust, and you shall return to dust." 42. And he turned to Eve and said, "Because you have done this, I will greatly multiply your affliction; childbearing will be the measure of your death, in suffering shall you eat <the fruit of> this earth, and you shall have sorrow all the days of your life." 43. And he turned and said to the serpent, "Cursed are you among¹⁰ all beasts; upon your breast and belly shall you crawl, and you shall eat dust all the days of your life. I shall put enmity between you and the woman and between your <seed and her>¹¹ seed; she

¹⁰Cf. Arm. Gn 3:14 յամենայն անասնոց. Perhaps the intent is "more than all beasts," cf. MT לְכָל → LXX ἀπὸ πάντων.

¹¹With B D Arm Gn 3:15, omitted from Y by haplography.

TRANSGRESSION 48-49

this world are not equal to the light and fruit of the garden,
nevertheless with this we shall neither <die>¹⁶ nor remain
<in> darkness. 49. Thus they were cheerful.

¹⁶(h) in Y is most likely an emendation, without
which the text appears corrupt.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵԼԱՆԵԼՈՅՆ ԱԴԱՄԱՅ Ի ԴՐԱԽՏԷՆ

1. Իսկ երբ անկաւ Ադամ¹ ի դրախտէն յաշխարհս,
 ուրախութեամբ կացին ի վերայ արեգական եւ լուսնին մինչեւ
 յերեկոյին²: 2. Իսկ երեկուն, երբ որ արեգակն մտաւ, նոքա
 գիտացին թէ խաւար կալաւ զնոսա, այլ ոչ տեսանեն զլոյս. քանզի
 դրախտն հանապազ լոյս էր,³ նոյնպէս գիտացին թէ աշխարհս ամենայն
 լուսաւոր եղիցի. զայն ոչ գիտէին թէ յաշխարհս զիշեր լինի, կամ
 ցերեկ կայ. վասն այն տրտմեցան իբրեւ մտաւ արեգակն, հանց

om D | inc] + այս է B

1 իսկ---կացին] om D | երբ] om B | ի 2°---
 յերեկոյին] մինչեւ երեկոյ ի վերայ արեգական եւ լուսնին ի
 վերայ աշխարհիս: Արեգակն եւ լուսին D | եւ] om B |
 լուսոյն B | երեկոյ B

2 երեկոյին B | երբ որ] իբրեւ A | որ] om B D |
 արեգակն 1°] om D | եմուտ A | նոքա] սուք արարին D
 + այսպէս B D | գիտացին 1°] իմացան B | զնոսա] om D + եւ
 D (եւ) Y | այլ 1°] om D | դրախտին B | թէ 2°] +
 + յամենայն ժամ B | ամենայն] om B + ժամ D | լուսաւոր]
 լոյս D | եղիցի] լինի A B կու լինէր D | յաշխարհս]
 աշխարհս ամենայն A | զիշեր---կայ] տիւ եւ զիշեր փոխին B
 զիշեր կամ ցերեկ կու փոխի D | լինի] կայ A | կայ] om A |
 իբրեւ] հետ D |

ԵԼԱՆԵԼ

գիտացին թէ այլ ոչ լուսանայ, լացին եւ կոծեցան մինչեւ ցառաւօտն:

3. Իսկ առաւօտին հաւախօսին, եկն առ նա Սատանայ ի կերպ հրեշտակի, եւ ասէ. Ընդէր տրտում էք:

4. Ասէ Աղամ. Վասն այն տրտմինք, քանզի ստեղծեալ էր զմեզ Աստուած եւ եղեալ ի մէջ լուսեղէն դրախտին, եւ պատրանօք օծին մաշակեցաք ի պտղոյն եւ ելաք ի դրախտէն, եւ անկանք ի խաւար ժամանակս ինչ: 5. Դարձեալ ողորմեցաւ Տէր եւ առաքեաց զհրեշտակ իւր, < եւ > եհան զմեզ ի խաւարէն. եւ բերեալ ի լոյս աշխարհս,⁴ թէպէտ չէր հաւասար լուսոյ արքայութեան,⁵ բայց լոյս էր: 6. Իսկ ոչ գիտեմք թէ զինչ գործեցաք, որ բարկացաւ ի վերայ

գիտացին 3⁰] իմացան B | լուսանայ] + (եւ) Y | կոծեցան]
+ զանծինս իւրեանց D | առաւօտն D

3 իսկ առաւօտին] ի B | նոսա D | տրտմես D +
Աղամ A B D

4 տրտում եմք D + եւ լանք B | քանզի---Աստուած]
որ Տէր Աստուած զմեզ ստեղծեաց D | եղէր D | լուսեղէն] om
D | դրախտին] + եւ զարդարեալ լուսով D | եւ 2⁰] իսկ D |
պատրանօք] պատուիրանօք B ի խրատոյն D | մաշակեցաք]
կերանք D | պտղոյն] պտուղն մերկացանք ի լուսոյն D |
եւ 4⁰---խաւար] ի մէջ խաւարի A | անկաք B | խաւար] + ի
B D | ժամանակի անցաւ D

5 իւր] om D | եւ եհան] հանել A D (որ) եհան Y |
բեր D + զմեզ A B | թէպէտ] +(սա) Y | հաւասար] + ի B |
լուսոյ] լոյսն D

6 որ] եւ D | ի վերայ մեր] մեզ D |

ԵԼԱՆԵԼ

մեր Տէրն եւ խափանեաց զայն սակաւ լոյսն. վասն այն կոծամբ եւ լամբ:

7. Ասէ Սատանայ. Զինչ ետուք այն հրեշտակին, որ զծեզ եհան ի մութ տեղուոյն եւ եբեր ի լոյս:

8. Ասէ Աղամ. Եւ ոչ ինչ:

9. Ասէ Սատանայ. Զի է, ընդէր ոչ ասացիք զծեզ ծառայ նմա ամենայն ծնընդովք ձերովք:

10. Ասէ Աղամ. Յիմարութիւն կալաւ զմեզ եւ զայդ ոչ իմացաք ասել:

11. Ասէ Սատանայ. Զինչ <տայք> ինծ <թէ> տամ ձեզ աւետիք⁶ լուսոյ:

12. Ասէ Աղամ. Եթէ մի անգամ լոյս տեսանիցեմք, քեզ ծառայ լինիմք մեր եւ ամենայն ծնունդն մեր:

13. Իսկ Սատանայ ցուցանէր նոցա յարեւելից <կողմն> ,⁷

եւ 1°] որ D | զայն սակաւ] om A B D | լոյսն] + մեր D

7 զայն D | եբեր] + զծեզ D | լոյս] + յաշխարհ D

8 եւ---Աղամ (v. 10)] om D | եւ] om B | ինչ]

+ ետուք B

9 զի---նմա] պարտ էր ձեզ ծառայ լինել B | ընդէր]

զի A | զծեզ---նմա] ի քեզ ծառայ լինիմք A | ձերովք]

մերովք A

10 եւ...ասել] om A B D

11 տայք A] տաք B D Y | թէ B] որ D (որ) Y om A

12 Աղամ] + եւ D | մի] միւս A D | անգամ] + այլ

B | մեր] om D

13 արեւելսն D արեւելեան A | կողմն] om D Y |

ԵԼԱՆԵԼ

եւ ասաց. Հայեցարուք եւ անդ տեսանիցէք լոյս:

14. Իբրեւ ասաց Սատանայ զայս բանս, եւ ինքն սակաւ մի հեռացաւ. եւ հայէին Աղամ եւ Եւայ դէպ յարեւելից կողմն, տեսանէին զնշան լուսանալոյն. յոյժ ուրախացան եւ խնդացին:

15. Իբրեւ <ծագեաց արեգակն կատարելապէս խնդացին իբրեւ>⁸ սակաւ մի բարձրացաւ արեգակն, եկն առ նոսա պիղծն Սատանայ, ասէ. Տեսա՞յք զաւետիսն զի ուրախացուցի զձեզ:

16. Ասէ Աղամ. Ծառայ եմ քեզ եւ աւետեաց քոց, զի դու լուսաւորեցեր զմեզ. ամենայն ծնունդքն մեր ծառայ եմք:

17. Իսկ Սատանայ բերեալ քար մի եւ եղ առաջի Աղամայ, եւ ասաց Աղամայ. Դիր զձեռդ ի վերայ քարին եւ ասայ այսպէս. Ամենայն ծնունդքն իմ ծառայ քո եղիցին: 18. Եւ թէ ոչ ասես

ասաց] + հանց $\dot{\text{հ}}\text{ան}\dot{\text{թ}}\dot{\text{է}}$ D + անդ B

14 զայս բանս] զբանս A | ինքն] զնաց A B D + եւ D | եւ 2⁰---Եւայ] Աղամ հայէր ի D | յարեւելից կողմն] յարեւելս B D | զի նշան A B | լուսանալոյն] երեւէր B D էր եւ A | յոյժ] om B D

15 ծագեաց---իբրեւ 2⁰ B] om A Y | խնդացին B] om D | սակաւ մի] մի ժամ D | նոսա] + անիծեալ D | Սատանայ] + եւ A B D | տեսաք A B | զաւետիսն] + իմ A B D 16 եմ] եմք A | ամենայն---եմք] ծառայ եմք (եմ B D) քեզ (+ մեք B D) եւ (+մեր D) ամենայն ծնունդքն մեր A B D

17 եւ ասաց] ասելով D | Աղամայ 2⁰] om A D | զձեռդ] +քո D | վերայ] +սալ A | այսպէս] om D + թէ մինչեւ անծինն ծնանի եւ անմահն մեռանի B D | եղիցի B D

ԵԼԱՆԵԼ

այսպէս, խոր խաւար բերեմ ի վերայ քո:

19. Իսկ Աղամ եղեալ ձեռն ի վերայ քարին, եւ ասաց.
Մինչեւ անծինն ծնանի եւ անմահն մեռանի, մեք եւ ամենայն
ծնունդքն մեր ծառայ եղիցի⁹ քեզ:

20. Եւ առեալ Սատանայ զքարն, եւ տարեալ թաղեաց ի գետն
Յորդանան: 21. Այս եղեւ ձեռագիր Աղամայ ի ձեռն Սատանայի:

22. Մինչեւ յերեկոյն ուրախացան եւ խնդացին Աղամ եւ
եւայ < ի վերայ արեգական. իսկ յերեկոյն արեգակն իբրեւ մտաւ
զիտացին Աղամ եւ եւայ >¹⁰ որ խաբեցան ի Սատանայէ, լացին եւ
ողբացին, մինչեւ եօթն օրն անօթի կացին եւ զՏէրն աղաչեցին:
23. Եւ յետ եօթն աւուրն ողորմեցաւ նոցա Տէրն, եւ առաքեաց
զհրեշտակ իւր, եւ բերեալ ձեռնագիր յԱստուծոյ ետ ի ձեռն
Աղամայ, եւ ասէ. Մի երկնչիր Աղամ թէ խաբեաց զքեզ Սատանայ.

18 խոր] դարձեալ B D | քո] ձեռ A B

19 եղ A | եւ 2⁰] + մինչեւ A | եղիցին A

չ'նեցիմք D | քո B D

20 զՍատանայ D | տարաց D

21 այն] եւ D

22 ուրախացան եւ] ուրախ B | ի 1⁰---եւայ 2⁰ D]

(եւ ապա իբրեւ իմացան) Y | ի 1⁰---արեգակն D] եւ A | ի
վերայ արեգական D] om B | իբրեւ D] երբ B | իմացան A |
Աղամ եւ եւայ 2⁰ D] om A B | մինչեւ 2⁰---կացին] om B |
մինչեւ 2⁰] om A | կացին] om A | եւ 5⁰] om A

23 եւ 3⁰--- յԱստուծոյ] ի ձեռագիրն Աստուծոյ բերեալ
կնքեալ D | Աստուծոյ A | ետ] եղ A B | երկնչել D |
Աղամ] + եւ B |

ԵԼԱՆԵԼ

վասն այն ասաց քեզ թէ մինչեւ անծինն ծնանի, զի անծին ես եմ որ
 ոչոր ծնաւ. անմահն իմ աստուածութեան <ասէ>, որ ոչ ունի զմահ.
 վասն այն այսպէս խաբէութեամբ էառ զձեռնագիրն ի քէն, որ մնաս
 դու զերի ի ձեռն Սատանայի. քայց ոչ թողում զքեզ զերի ի ձեռն
 Սատանայի, զի դու պատկեր իմ ես. ոչ կորուսից զքեզ եւ ոչ թողից
 ի ձեռն նորա: 24. --Ձի այն եօթն օրն որ պահեաց Ադամ, այն
 ասի առաջաւոր¹¹---: 25. եւ ի մտանել վեց դարուն, առաքեցից
 ի լուսոյ աստուածութեան իմոյ զորդի իմ սիրելի. որ եկեալ
 մարմնանայ ի զաւակէ քումմէ, ի սուրբ եւ յանարատ կուսէն. զի
 նայ եղիցի որդի որդւոյ <քո եւ որդի իմ> :¹² 26. եւ որդին իմ
 շնչեսցէ զձեռագիր քո, եւ ազատեսցէ զքեզ ի գերութենէ Սատանայի,

քեզ] ձեզ D | ծնանի] + եւ անմահն մեռանի B | եմ] + ասէ
 Աստուած A | որ 1°] om D | ծնաւ] + զիս B D եւ B |
 ասէ B] om A D (ասաց) Y | ունիմ A B D | այն 2°] om D |
 քէն] ձեզ անէ D | Սատանայի 1°] նորա B | քայց---
 Սատանայի 2°] om D | զերի 2°] om A | Սատանայի 2°] նորա
 A B | զի դու---նորա] om A | կորուսից---ոչ 5°] om D |
 թողից] +զքեզ B D

24 Ադամ] + զի B | այն 2°] + որ A | ասի
 առաջաւոր] է որ առաջաւոր ասեն (ասեմք D) B D |
 առաջաւոր] + ասեն A

25 ի 1°] om A | ի լուսոյ] իմ իմաստութեան D |
 աստուածութենէ A | քումմէ] + եւ D | եւ յանարատ] om D |
 նայ] այն D | որդւոյ] om B D | քո---իմ 2° A B] om Y
 իմ D

26 եւ 1°] զի B | իմ] քո D |

ԵԼԱՆԵԼ

ԵԼ տացէ քեզ զառաջին փառսն քո:

27. Իբրեւ զայս <աւետիս> լուաւ Աղամ, ուրախացաւ
յոյժ. վեց հազար <տարին> իբրեւ ժամ մի երեւեցաւ:

28. Օրհնեալ է Աստուած:

քո 2⁰] + եւ D

27 զայս] om D | աւետիս D] աւետիքս A B Y |
յոյժ] om A զի D | տարին B D] դարն A Y] իբրեւ ժամ]
զժամ D

28 օրհնեալ է Աստուած] վասն քաղցր (քաղցրով A)
աւետեաց հրեշտակին Աստուծոյ A D ուրախացայր եւ խնդայր D
om B

The History of the Expulsion of Adam from the Garden

1. Now when Adam <and Eve>¹ fell from the garden into this world, they rejoiced over the sun and moon until the evening.² 2. But towards the evening, when the sun set, they thought darkness had seized them <and> they would not see light again. Since there was always light in the garden,³ they thought all this world would be bright in the same way. They did not know that in this world there is night, or there is day. Therefore they were grieved when the sun set, as

¹The plural verbs in vss. 1-2 indicate Eve's presence also.

²D omits the opening words by haplography and intends vs. 1 to be the conclusion of Transgression: "Thus they rejoiced until evening over the sun and moon <which were> above the earth." Expulsion then begins "Sun and moon..."

³The phrase is difficult since one would expect either an adjectival form of լոյս or զրախտն in the loc. Cf. Transgression, vs. 47.

EXPULSION 2-6

they thought it would not be light again,<and> they wept and lamented till morning.

3. Now in the morning at daybreak, Satan came to him (Adam) in the form of an angel and said, "Why are you sad?"

4. Adam said, "We are sad because God created us and put us in the midst of the bright garden, but by the serpent's deception we tasted of the fruit and were expelled from the garden, and we fell into darkness for some time. 5. Again the Lord took pity and sent his angel, <and> he took us out of the darkness. And he brought us into the light of this world;⁴ although it was not like the light of paradise,⁵ nevertheless it was light. 6. But we do not know what we have done that the Lord has become angry

⁴"The light of this world" and "this bright world" are both difficult. See n. 3 above.

⁵Or "the light of the kingdom."

EXPULSION 6-13

at us and has taken away that little light. That is why we lament and weep."

7. Satan said, "What did you give to that angel who took you away from the dark place and brought you into the light?"

8. Adam said, "Indeed nothing."

9. Satan said, "Why is that? Why did you not declare yourselves to be his servants together with all your offspring?"

10. Adam said, "Folly took hold of us and we did not think to say that."

11. Satan said, "What will you give to me if I give you the good news⁶ of light?"

12. Adam said, "If we could see light one time, we would become your servants, we and all our offspring."

13. Then Satan showed them the east⁷

⁶N.B. nom. where acc. անհախժա is required. Cf. Transgression, vs. 31, and vs. 27 (ABY) below.

⁷Y is faulty. Either Կողմն has been elided (A B and vs. 14) or արեւելք must be acc (D).

EXPULSION 13-18

and said, "Look and you will see light there."

14. When Satan said these words and withdrew a little, Adam and Eve looked towards the east, saw the sign of the dawn, rejoiced greatly and were glad. 15. When <the sun had risen completely they rejoiced. When>⁸ the sun had risen a little higher, the detestable Satan came to them and said, "Did you see the good news, that I made you rejoice?"

16. Adam said, "I am a servant to you and your good news, for you gave us light. All our offspring are <your> servants."

17. Then Satan brought a stone and set it before Adam, and he said to Adam, "Put <your> hand upon the stone and say thus: 'Let all my offspring be your servants.'"

18. And if you do not say

⁸Probably omitted from A Y by haplography, although this may be a later explanatory comment incorporated into the text of B D.

EXPULSION 18-23

so, I will bring deep darkness upon you."

19. Then Adam put his hand upon the stone and said, "Until the unbegotten is born and the immortal dies, we and all our offspring will be⁹ your servants."

20. And Satan took the stone, and he brought it and buried it in the river Jordan. 21. This was Adam's promissory note in Satan's hand.

22. Until the evening Adam and Eve rejoiced and were glad <about the sun. But in the evening, when the sun set, Adam and Eve knew>¹⁰ that they had been deceived by Satan; they wept and lamented, and they fasted for seven days and beseeched the Lord. 23. And after seven days the Lord took pity on them and sent his angel, and he brought a promissory note from God, put it in Adam's hand, and said, "Do not fear, Adam, if Satan has deceived you.

⁹N.B. the 3rd singular form of the verb.

¹⁰The material in parenthesis in Y is almost certainly an editorial addition to make sense of the text. D makes clear that Y is guilty of haplography (Աղամ եւ Նւայ...Աղամ եւ Նւայ) and is followed here.

EXPULSION 23-26

He said to you, 'Until the unbegotten is born' because I am the unbegotten, who no one bore. And <he said> 'the immortal one' of my divinity, which cannot die. Thus he took the promissory note from you deceitfully, so that you might remain a prisoner in Satan's hand. But I will not leave you as a prisoner in Satan's hand, for you are my image. I will not destroy you and I will not leave you in his hand."

24. ---For those seven days in which Adam fasted are called Aradjavor.---¹¹ 25. And when the sixth eon arrives, I will send from the light of my divinity my beloved son, who will come and take human form from your seed, from the holy and perfect virgin. For he shall be the son of your <son and (also) my son>.¹² 26. And my son will annul your promissory note, free you from captivity to Satan,

¹¹The sentence is out of place and belongs at the end of vs. 22. The gloss identifies Adam's fast with Aradjavor, a preparatory fast celebrated during the tenth week before Easter in the Armenian church [see M. Ormanian, The Church of Armenia (London: A. R. Mowbray & Co., 1955), p. 158.] The fast is known to Zenob of Glak (10th cent. ?) and Nerses Shnorhali (12th cent.).

¹²Omitted from Y D by haplography.

EXPULSION 26-28

and give you your former glory."

27. When Adam heard this <good news>, he rejoiced greatly. And the six thousand <years> seemed like one hour.

28. Blessed be God.

ԱՅՍ Է ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՈՐԴԻՈՑՆ ԱԴԱՄԱՅ ԱԲԵԼԻ ԵՒ ԿԱՅԵՆԻ

1. Իսկ յորժամ Աղամ յետ խաբէութեան Սատանայի երբ հինգ օր պահեաց ծոմով, յորժամ յառաջաւոր ասեմք. քաղճրացաւ նմա Աստուած եւ առաքեաց զհրեշտակ իւր եւ պատմեաց նմա զմարդանալն Աստուծոյ եւ զփրկութիւնն նորա ի ձեռաց Սատանայի: 2. Եւ բերեալ զեզն հնազանդեցոյց նմա նովաւ վարել եւ վաստակել եւ գործել զերկիր, եւ զպտուղ նոցա¹ ուտել եւ լիանալ. եւ հրամայեաց ի պտղոյ անտի բաժին հանել Աստուծոյ:

3. Զի² Աղամայ առաջին զաւակն Կայեն էր. երբ Կայեն եղեւ երեսուն տարեկան, ապա ծնաւ Աբէլ եւ քոյր նորա:

այս---Կայենի] om D

1 յետ խաբէութեան] ետես զխաբէութեանն D | երբ]
+ Աղամ D | յորժամ---ասեմք] այժմ նառաջավորք ասեմ D |
յորժամ] որք այժմ B | նմա Աստուած] Տէր ի վերայ նոցա D |
եւ 1°] om D | եւ 2°] om D | զմարդանալն] զմարդայ
սիրութեան Զրիստոսի D | եւ 3°---Սատանայի] որ D

2 նմա] om D + եւ A | վարէր D | վաստակէր D |
եւ 3°] om B D | գործէր D | նոցա---լիանալ] այնով
լիանայր D | պտղոյ անտի] պտղէն D

3 Աղամայ] Աղամ յետ ելաւ ի դրախտէն զաւակ ոչ ունէր
D | զաւակ] որդին B | Կայեն էր] ծնաւ Կայեն եւ քոյրն
իւր D | եղեւ] ծնաւ D | տարեկան] ամաց A + էր եւ D |
նորա] իւր B D

ԱՔԵԼ ԵՒ ԿԱՅԵՆ

4. Նւայ երեսուն տարի մի³ փոր կու ծնանէր ջուխտակ, մին աղջիկ եւ մին տղայ:

5. Երբ Աբել եղեւ քսան տարեկան խաշանց հովիւ եղեւ, իսկ Կայեն հողագործ էր: 6. Ջի⁴ ասաց նոցա Ադամ, թէ ի վաստակոց ձերոց <տասնէն> մին բաժին հանէք Աստուծոյ. զի Աբելի ոչխարն ծնաւ հազար եւ մի պուտ ունէր, զայն Հաբէլ ընտրեաց Աստուծոյ բաժին. բայց ոչ մատոյց վասն սիրոյ եղբօրն. քանզի ասէր. Երբ հասանէ հունձն եղբօրն իմ, ապա ի միասին մատուցուք զբաժինն Աստուծոյ: 7. Իբրեւ հասին հունձքն ցորենոյ Կայենի, երբ հնձէր զցորեանն իւր, զորն որ քամի տուեալ էր⁵ փունջ անէր, եւ զայն

4 inc] քանզի B D | Նւայ] om D | տարէն յետ D |
աղջիկ...տղայ] տղայ...աղջիկ D արու...էք B

5 տարոյ A | ոչխարաց A B D | եղեւ 2°] էր D |
էր] om B

6 նոցա] om D | թէ---ձերոց] om B | թէ] om D |
ձերոց] իւրեանց D | տասնէն A B D] տասանորդէն Y |
հանիցէք A հանել B D | ոչխարն] ոչխարքն ծնան մէկ զառն B
+ (որ) Y | հազար եւ մի] մին զառն ի վերայ մակատին մէկ D |
ունէր] + մի զառանն իսկ A + իսկ B | զայն հաբել] om D |
մատոյց] + Աստուծոյ A B D | քանզի] om A B D | երբ
հասանէ] Աբել հասան B | եղբօրն---միասին] եւ ես այլ °°° եմ
իմ բաժինն D

7 իբրեւ 1°---ցորենոյ] երբ հասաւ ցորենն D |
Կայենի] om A + նայ D] հնձէր] + Կայեն A B D | իւր]
om A B D | զորն---եւ 1°] քամի տուաւ վայլէր եւ փշէր D |
փունջ անէր] եւ B փունջ էր A B | եւ 1°] om B |

ԱՐԵԼ ԵՒ ԿԱՅԵՆ

խուրձն կապէր եւ ուրիշ դնէր ի բաժինն Աստուծոյ:

8. Եւ երբ Զաքէլ զգառն իւր, զոր ընտրեալ էր եւ բաժին Աստուծոյ խոստացեալ: 9. Իսկ Կայէն կանգնեցաւ յաղօթս առ Աստուած, եւ ասաց. Դու, Տէր, ստեղծող ամենայնի, զիտուծիւն լիցի քեզ. զամենայն ինչ զոր վաստակեցին եւ զործեցի հանի քեզ բաժին եւ տասանորդ, ըստ արդար վաստակոց իմ մատուցի քեզ. իսկ դու զիտես, որպէս հաճոյ է քեզ, այնպէս եղիցին կամք քո: 10. Եւ բարկացաւ Տէր ի վերայ Կայենի.

Y (A)	B	D
ափ մի հողոյ նման քամատարաց ⁶	ամպ մի սեւացեալ եկն ի վերայ խոցոցն	որոտաց եւ եւ հողմ եւ ամպ մի սեւ եկաւ
զամենայն հունձսն	Կայենի որոտաց եւ	ի վերայ դիզուն
Կայենի ցորենեացն	եւ հողմ ի նմանէ	Կայենի եւ

ուրիշ] + էր B | ի] om A B D | Աստուծոյ] + իբրեւ
(մինչեւ D) աւարտեցաւ հունձքն Կայենի ժողովեաց զփունջ եւ
քամայտար խրցունս (+ որ անպէտք էր D) դէզ մի արար բաժին
Աստուծոյ B D

8 երբ] երբ D | զոր---Աստուծոյ] ընտրեալ
(ընտրէր D) որ բաժին Աստուծոյ էր B D | եւ 2⁰] om A |
խոստացեալ] om A

9 կանգնեցաւ] եկաց A | զործեցի] + եւ D |
հանեցի B | եւ 3⁰] om D | իմ] + եւ B D | քեզ 3⁰] +
ընծայ B D | որպէս] որչափ որ A

10 ի վերայ] ընդ D | Կայենի 1⁰] + զինչ A |
հողոյ] փոշոյ A | քամատարեաց A | հունձսն] + եւ
զխուրձս A | ցորենեաց] om A |

ԱԲԵԼ ԵՒ ԿԱՅԵՆ

ցրուեաց, եւ կորոյս	քամայտար արար	քամատարեղ եւ
զամենայն ինչս նորա	զամենայն խոցունսն	ամենայն խուոցն
	ցրուեաց, եւ կորոյս	Պայենին ցրուեաց եւ
	զամենայն	կորոյս զամենայն
		ինչս նորա

եւ < Կասկ մի > ոչ գտաւ. կարկտիւ եհար զՊայենի երեսն եւ սեւացոյց իբրեւ զգործելի, եւ այնպէս մնաց երեսն սել:

11. Իսկ Հաբէլ մատուց զանդրանիկ զառն Աստուծոյ.

ձեռնատարած աղօթէր առ Տէր եւ ասէր. Տէր Աստուած, ստեղծող եւ արարիչ ամենայն բարութեանց, աղաչեմ զքեզ ընկալ զնուէրս, որ մատուցանեմ քեզ բաժին ի բարեստեղծեալ⁷ պարգեւաց քոց, զոր բաշխեցեր մեզ. քո բաշխեալ բարեացդ ի քեզ մատուցանեմ ի հաճոյս:

12. Իսկոյն քաղցր հողմն հնչեաց, եւ լոյս ծագեաց յերկնից եւ լուսաւորեցան երեսն Աբելի. եւ եկն յերկնից բարբառ որ ասէր.

ինչ---գտաւ] եւ ոչ մնաց եւ ոչ մի եւ զմնացեալն A | եւ 3⁰] մինչեւ B | Կասկ մի B D] Կասկի միոյ Y | գտաւ] մնաց B + եւ B D | զՊայենի---սեւացոյց] զՊայեն եւ սեւացոյց յերեսն նորա B | եւ 4⁰] om A | իբրեւ] որպէս A | եւ 5⁰] om D | մնաց] om A | սել] նորա B

11 Աստուծոյ] + եւ A | բազկատարած C | առ Տէր] om A | եւ արարիչ] om D | ի 1⁰] om D | բարեստեղծեալ] բարի (+ ի C) ստեղծեալ (ստեղծովածոց + քոց D) B C D | մեզ] om B | քո] ի բուսմէ B C բուսմէ D (ի) քո Y | ի 2⁰---հաճոյս] om D | ի 2⁰] om A B C | ի հաճոյս] om C + կամաց քոց A

12 Իսկ յայնժամ քաղցրահողմ D | լոյս] + պայծառ B | յերկնից եւ լուսաւորեցան] om B | լուսաւորեցաւ D | եւ 3⁰]

լսելի եղեն աղօթքն քո, եւ ընդունելի <եղեւ> ընծայն քո:

13. Եւ լուսափայլ <ամպ> հովանի եղեւ ի վերայ Հաբելի, եւ ընկալաւ զգառն Աբելի եւ վերացաւ յերկինս:

14. Իսկ Կայէն ոխացաւ ընդ Աբելի, կամէր սպանանել զնա քայց ոչ զիտէր սպանանել, զի այլ սպանումն ոչ էր եղեալ:

15. Քայց Աբել ոչ զիտէր զչար խորհուրդն եղբօրն, եւ Աբել սիրէր զեղբայրն իւր, եւ հանապազ ուտէին եւ ըմպէին ի միասին եւ շրջէին:

16. Իսկ ի միում աւուր ասէ Կայէն ցեղբայր իւր. Կնասցուք ի դաշտն շրջեսցուք: 17. Եւ ելեալ զնացին ի դաշտն, եւ կամէր Կայէն կապել զեղբայրն իւր. քայց Աբել ժիր էր աւելի քան զԿայէն, վասն այնորիկ ոչ յայտնել կարէր Կայէն զխորհուրդն

om D | եղեն] եղեւ C D | քո 1⁰] om A | եղեւ B C D]

եղեն A Y + ինդրուածք եւ A

13 լուսաւոր D | ամպ A B C D] om Y | Հաբելի]

om B | Աբելի] om B

14 Աբելի] + եւ B C D | սպանանել 2⁰] սպանումն B C D + զնա A | զի այլ սպանումն] om C

15 քայց] om B | խորհուրդն] + Կայէն D | իւր] + հանապազ D | հանապազ] + միտեղ A D ի միտեղ B | ի միասին] om A B D միտեղ C

16 ի] om D | ցեղբայր իւր] եղբայր C D

17 ելեալ] այլ D | եւ 2⁰] om B C D | կապել] սպանանել C | ցեղբայրն D | իւր 1⁰] om A B C D | ժիր էր աւելի] ուժ եղէր C D ուժով էր B | այնորիկ] այն D | Կայէն 2⁰] om A B C

իւր: 18. Ակիզքն արար խաղալ ընդ եղբօրն իւր եւ արար
 զօտամարտիլ, եւ կշտի բոնել փորձիլ, զի տեսցէ յուժն իւր յաղթել
 կարէ զնա. քանզի որ կշտի <բոնեաց> վայր անկաւ եւ ոչ կարաց
 յաղթել զԱբէլ: 19. Եւ ելեալ Կայէն հայեցաւ աստ եւ անդ, եւ
 ետես մատն խաղողի բազում երկայն. իսկ Կայէն ասէր. Եկ եղբայր
 մատնաւ <խաղասցուք> :

20. Ասէ Աբէլ. Որպէս <խաղասցուք> մատնեաւ:

21. Ասէ Կայեն. Դու <զրկեա> զծառս, եւ ես երեք
 մատնովս պատեմ զքեզ, տեսանեմ թէ կարես կտրել զնա եւ արձակիլ.
 ապա ես զրկեմ զծառդ, եւ դու պատեա մատներաւդ ի վերայ իմ,

18 inc ի B | իւր 1°---արար 2°] om C | իւր 1°]
 om B D | եւ 1°---փորձիլ] om A | զօտամարտիլ---փորձիլ]
 զօտեմարտ փորձելով D | զօտամարտ B | փորձելով B C | յուժն
 իւր] թէ B | ուժն A D | կարէ] +կապել B C | քանզի որ
 կշտի] որքան որ զմիմեանս A | քանզի] քանի B քան D |
 բոնեաց B C] բոնեցին Y բոնեն D + ինքն B C D | անկաւ] +
 Կայէն A | կարաց] + դէմ կալ Աբելի եւ A | զԱբել] զնա A

19 ել B C D | հայեցաւ] om D | յայս կոյս եւ այն
 կոյս B | եւ 3°] om C D | մատն] մատնայ B C + մի D |
 խաղող C | բազում] + եւ B C | մատնաւ] այլ մի D |
 խաղասցուք A B C] խաղաղասցուք Y D

20 խաղասցուք A B C D] խաղաղասցուք Y | մատնեաւ]
 + խաղողի A C

21 զրկեա A C] զիրկ արա D զիւեայ Y + այս C |
 զծառս] ծառոյս D | երեք] + պատ C | մատնովս] պատ ոտով
 D | եւ արձակիլ] om B C | ապա] դարձեալ եւ B C եւ A D |
 պատեա] տուր պատ A B տուր երեք պատատովն D |

ԱՔԵԼ ԵՒ ԿԱՅԵՆ

տեսցուք զի ով կարէ կտրել զնա:

22. Եւ նա ուժով էր, այնու փորձեաց⁸ թէ ում ուժն աւելի <է> : 23. Իբրեւ զնաց Այել ի ծառն Կայէն առեալ զուռն որթի եւ պատէր երեք պատ ձեռներովն եւ քամակովն, եւ ապա իմացաւ Աբէլ զչարութիւն եղբօրն. աղաչէր եւ ասէր. Եղբայր, արձակեա զիս ի կապէն: 24. Եւ Կայէն ոչ արձակէր, այլ պնդագոյն կապէր այնչափ ուռով որթիւ պատեաց զնա ծառովն⁹ ոտից մինչեւ ցգլուխն: 25. Լայր Աբէլ եւ ասէր. Եղբայր, արձակեա զիս. այս անցաւոր աշխարհիս իամար մի իեղուր զարիւնն իմ. ես քեզ ինչ չարութիւն <արարի>, ընդէր բարկանաս ինձ. աշխարհս ամէն քեզ լինի:

26. Իսկ Կայէն աստ եւ անդ շրջէր թէ իրբ¹⁰ մի գտցէ, եւ

տեսցուք] om B D | կարաց B D | զնա om B

22 եւ---էր] ուժ եղէ D | փորձեսցուք B C D | ում]
om A | առաւել D | է A B C D] այ Y

23 զնաց ի ծառն] զրկեաց զծառն B C D | որթներովն
C D | եւ 1°] om D | պատէր--- vs. 24 պատեաց] om C |
պատատեաց D | ձեռնովն D | քամակովն] թիկամքն A + պատեաց
D | եւ 3°] om B | եղբօրն] Կայենի B D | ի կապէն] om B
D ի կապանացս A

24 արձակէր] + զնա A | ուռով որթիւ] եւ այն թիւով
D | պատատեաց D | զնա] + ի D | ոտից---ցգլուխն] om D

25 լայր] om D | զիս] որչափ աղաչէր եւ ոչ լսէր
քանզի չարն ի սիրտն վառեալ էր D | զարիւնն] զանմեղ արիւնն
B D | արարի A B C D] արի Y | ամէն] + այն B | լինի]
եղիցի B D

26 իսկ] եւ D | շրջէր] հայեր C | իրբ---

այնով սպանանիցէ զեղբայրն, եւ ոչ զիտէր թէ որոյ տեղ է սպանելոյ: 27. Իսկ չարն Աստանայ իբրեւ եղեւ երեկոյն, սեւ զալլաքարաւ¹¹ եւ քարածեծութեամբ¹² մի կայր, սուր իբրեւ ածելի, այնով սպանին մինն զմիւսն, եւ զսուր քարն ի վայր ձգեաց: 28. Եւ Կայէն ուսեալ ի նմանէ եւ առեալ զսուր քարն, եւ եկեալ առ Աբէլ. իսկ Աբէլ լայր, եւ ասէր. Ո՛հ ողորմիս մեր ծնողացն: 29. Իսկ Կայէն ոչ ողորմեցաւ նմա: 30. Իբրեւ եկն ի սպանումն լալով ասաց Աբէլ. Եղբայր, բեր զերեսդ համբուրեմ < զի > կարօտ չմնայ ի սրտիս. դու գիտես դատաստանն Աստուծոյ: 31. Իբրեւ քարիւն կտրէր < զխոչակն >¹³ եղբօրն, յայնժամ եղբայրն ասաց. Իմ

զեղբայրն] զտանէր ինչ զի սպանցէ զնա D | զեղբայրն---
 սպանելոյ] om B | զեղբայրն] om C + իւր A | որոյ---
 սպանելոյ] որ տեղէն սպանցէ C զոր սպանիցէ D | սպանելոյ]
 սպանցէ A

27 երեկոյն] երկու B D om C | սեւ] om B |
 զալլաքարաւ] աքրաւ D | եւ 1°] նման եւ սինն առեալ A |
 կայր] om A | զածելի D + եւ C D | սպանեաց A B C D + եւ
 մորթեաց D | մինն] + եւ C | եւ 2°---ի] զքարն D

28 եւ 2°] om C D | եկն B C եկ D | առ] om C
 ի D | ասէր] + եղբայր B | մեր ծնողացն] ողորմեայ ինձ D

29 իսկ Կայէն] ոչ լսէց եւ D | իսկ] եւ B C |
 նմա] om D

30 բեր] եկ D | զի B C D] om A Y | չմնայ A C D |
 ի սրտիս] om D | դատաստանն] պատասխանն B պատասխանին D

31 inc եւ B | կտրէր] խտրէր D | եղբօրն] om B |
 յայնժամ] om A B C D | եղբայրն] Աբէլ A B C D |

մօրս ասես զի զկաթն իւր հալալ արասցէ ինձ:¹⁴ 32. Քանզի քարն փոքր էր, <դժուարին մորթեաց մինչ ի ժամ մի բռանց> մորթեաց: 33. Դարձեալ ի ժամ մորթելոյ ասէր եղբայրն. Նա զնացի յաշխարհէս եւ դու շահեա զսիրտ ծնօղաց մերոց:

34. Իբրեւ սպանեաց զեղբայրն, ուրախութեամբ երթայր. երեւեցաւ Տէրն ի մանապարհին յիսուն կանգնաչափ բարձր, ասաց Կայենի. Ուր է եղբայրն քո:

35. Եւ նա լրբութեամբ ասաց. Ով ետ ինձ պահ որ խնդրես յինէն: 36. ---Վասն այն հարցանէր Աստուած թերեւս մեղայ ասիցէ: 37. Իբրեւ ետես Տէրն որ այնպէս ասաց Կայէն, բարկացաւ

զի] om B D | զկաթն] + եւ աշխատանքն B C D | իւր] om C D | արասցէ ինձ] անէ D

32 դժուարին---բռանց D] հազիւ մինչեւ օգուտ ժամ մի Y | մինչեւ A | մի] մեծ C | բռանց] հազիւ A բռունք B անմախ C

33 եղբայրն] om C D | եւ դու] om D | շահէ D | ի սիրտ A C D | մերոց] om A + եւ D

34 սպանեալ B | եղբայրն D + եւ A (եւ) Y | երթայր] եւ C + ի տուն իւր A + Կայեն B | երեւեցաւ] + նմայ B | բարձր] + եւ A B C D | Կայենի] Կայեն D + Կայեն B

35 նա] Կայեն D | լրբութեամբ] om A B C D | ետ] եղ B

36 inc] + զի A B C D | թերեւս] թէ եւ C | ասիցէ] տացէ B D + եւ D

37 այնպէս---Կայէն] պատմադիւ տայր պատասխանի եւ ոչ ետ մեղայ D | բարկացաւ] + Տէր B C D |

ԱՐԵՆԻ ԿԱՑԵՆ

ի վերայ Կայենի եւ եօթն պատուաւ ետ Կայենի:

38. ա. Մէկ պատուաւն այն է, որ երկու կոտօշ բուսաւ
ի վերայ զլիւոյն:

39. բ. Երկրորդ պատուաւն այն էր, որ կօտոշն ծայնէր
եւ ասէր բարձր բարբառով. թէ, Կայէն եղբայրասպան է: 40. Սար
եւ քար եւ ձոր ծայնէր եւ ասէր. Կայէն եղբայրասպան է:

41. գ. Երրորդ պատուաւն այն է, որ ոտիւք եւ ձեռքն
եւ ամենայն բոլոր անդամօքն <դողայր> իբրեւ զուռ:¹⁵

42. դ. Չորրորդ պատուաւն այն էր, <որ քանի> ուտէր
ոչ լիանայր:

43. ե. Հինգերորդն պատուաւն այն էր, որ ինչ սիրտն

Կայենի 1°] նորա B | պատուաւ ետ] պատուաւիւ պատուաւեաց
B C | Կայենի 2°] om D զԿայեն B զնա C

38 ա] om D | պատուաւին D | երկու] om D post
բուսաւ C | վերայ] om B

39 բ] om D | ասէր 1°] կոչէր B C | բարձր---թէ]
om D | բարբառով] ծայնիւ B C ծայն եւ ասէր B | է] om
B C D

40 եւ 1°] om C | եւ ձոր---է] զնոյն կասէր D |
եւ ձոր] om B C այսպէս A | ծայնէին A | է] om B

41 գ] om D | երրորդ] + մեծ B C | ոտիւք]
սրտիւք A | եւ ամենայն] om D | ամենայն] om B C |
անդամօքն] մարմնովն B C D | դողայր B C D] դողդողայր A Y |
իբրեւ զուռ] om D

42 դ] om D | որ քանի A] քանի B որ քան C որ
քանզի D (զի) քան Y | ուտէր] + եւ A D

43 ե] om D | որ] om B | ինչ] om B C |

ԱԲԵԼ ՆԻ ԿԱՅԵՆ

ուզէր եւ ուտել չկարէր, եւ իբր թէ ուտէր, ի վայր հեղոյր:

44. զ. Վեցերորդն պատուհասն այն էր, որ քուն չունէր ոչ զիշերն եւ ոչ ցերեկն:

45. է. Եօթներորդն պատուհասն այն էր, որ Աստուած նմա մահ ոչ հրամայեաց, այլ ասաց Տէրն. Ով որ սպանիցէ զԿայէն, նա նորա պատուհասն ի վերայ սպանողին անկանիցի:

46. Եւ այնպէս մնաց մինչեւ ութ հարիւր եւ վաթսուն տարի. յետ անժար մնաց, մահուն փափաք ունէր, եւ ոչ մեռանէր:

47. Իսկ <մորթ> մի <վայրենի> էած եւ ծածկեաց զինքն:

Y^{16}	D	A
48. Իբրեւ եւ	48. Եւ իբրեւ	

եւ 1°] om A C | եւ իբր թէ] իբրեւ A երբ B C D | ի]
ընդ B | հեղոյր] փսխէր B փոխէր C փխսէր D

44 զ] om D | ոչ 1°---ցերեկն] om D | զիշերն]
տիւ B | ցերեկն] զիշեր B

45 է] om D | նմա---հրամայեաց] հրաման ոչ ետ որ
սպանանեն զնա D | հրամայեաց] տայր C | այլ---Տէրն] om D |
ով] + որ B D | որ 2°] om B | զԿայէն---անկանիցի] զնա
Կայէնի պատուհասն ի վերայ նորա լինի D | նա] om A B C |
նորա---անկանիցի] եօթանասն եկի եօթն պատուհասս կրեսցէ A

46 մնաց 1°] եկաց B | յետ] + եւ A B | մնաց 2°]
+ մնաց (զի) Y | ունէր] էր B C D | մեռանէր] հասանէր C

47 մորթ B C] մորթի A մորթիւ D մորթի(ւ) Y |
վայրենի A B C] վայրի D վերէն Y | էած] այծի B C | եւ]
om B D | զինքն] ի դաշտին B

48 եւ---ծի] Ղամբ ծի | 48 եւ 1°] om C |

ԱՐԵՆԻ ԿԱՅԵՆ

Ղամէք ի ծի, զնաց ի յորս. երեւեցաւ Կայեն ի հեռաստանէ կոտոշիւ եւ մորթիւ:	Ղամէք ծի աւորեալ զնաց յորս եւ տեսաւ զԿայէն:	
49. Իբրեւ տեսաւ Ղամէք, զիտաց թէ եղջիւր ¹⁷ է. եհար նետիւ աղեղ ան, եւ սպան զԿայէն:	49. Յանց զիտաց թէ այծ էր, եւ մազն իւր մէն էր, եւ թէ զլիւր իւր եւ թէ մարմնոյ ոտէն մինչ ի գլուխն մազ էր. նետիւ աղեղաւ սպան Կայեն. եւ պատուհասու Տէր եղաւ:	49. Եւ Ղամէք զիտաց թէ այծ է նետիւ աղեղէն սպան զԿայէն:
50. Պատուհասն անկաւ ի վերայ Ղամեքայ:		
51. Իսկ Ղամեքայ կինն քարի էր, աղաչեաց		51. Նտես Ղամեք եւ

աւորեալ B (cf. D) ի 2 ^o	յորս] + երէոց C զԿայէն]
om B յորս] + եւ B	+ ի հեռաստանէ կոտոշիւ եւ
երեւեցաւ Կայէն] ետես	մորթիւ C (=Y)
զԿայէն B (cf. D)	
49 իբրեւ---է] հանց զիտ	49 եւ 1 ^o ---էր 3 ^o] om C
թէ վայր ի այծ է B (cf. D)	
եղջիւր] այծ B (= A C D)	
եհար] om B եւ] om B	

50 պատուհասն] եւ ցաւ պատուհասն Կայենի B եւ ցաւ
պատուհասի նորա C

51 Ղամեք C | կինն] + մի B | էր] ունէր B C D |

Y	A
զԱստուած եւ ողորմեցաւ նմա Տէրն վասն	երկեալ եւ
բազում արտասուելոյ կնոջն, բժշկեցաւ	խօստովանեցաւ առաջի
ցաւն եւ վերացաւ պատուհասն Ղամեքայ:	կանանց իւրոց. եւ
	վասն երկիւղին եւ
	խոստովանութեան եթող
	նմա Տէր Աստուած
	զպատուհասն Ղամեքայ:

52. Իսկ Աղամ եւ Եւայ իբրեւ իմացան զսպանումն Աբելի, <զնացին բերին արիւնիւ շաղախեալ մարմինն Աբելի,> լային եւ սզային բազում ժամանակս: 53. Քանի որ թաղէին զմարմին Աբելի ելանէր յերեսս հողին. իսկ հանապազ արիւնն ոչ ցամաքէր, եւ ոչ հոտէր եւ ոչ որդներ մարմինն: 54. Քանզի Աստուած Աղամայ ասաց հող լինի եւ ապա իւր ծնունդն. պիտէր յառաջ Աղամ մեռնէր եւ հող դառնայր,

Տէրն] Աստուած B om C D | բազում] om B C D |
 արտասուելոյ] + աղաչանաց C | կնոջն] + եւ B | բժշկեաց
 Աստուած C | ցաւն եւ վերացաւ] om D | ցաւն] զցաւ B |
 վերացաւ] om B C

52 իբրեւ A B C D] (իբրեւ) Y | զնացին---Աբելի 2⁰]
 om A Y | շաղախ B C | Աբելի 2⁰] անմեղին B | սզային]
 սուք առնէին B

53 որ] om B C D | Աբելի] + ալ վի B + եւ D |
 իսկ---եւ 1⁰] om D | իսկ] զի A B C | հանապազ] om A |
 եւ 1⁰] om B | մարմինն] om A B C D

54 Աստուած---ասաց] ասաց Աստուած նախ Աղամ B C D |
 լինել A C | իւր] om B C D | դառնայր] + եւ B D

ԱՐԵՒԷԼ ԵՒ ԿԱՅԵՆ

ապա ծնունդն նորա: 55. Մինչեւ ի մարմինն Արեւի ոչ ոք էր մեռեալ, եւ այնու ոչ հողանայր եւ ոչ ցամաքէր արիւնն Արեւայ: 56. Մինչեւ Աղամայ մահն այնպէս անփորձ մնաց մարմինն, որպէս կենդանի ի քուն. երբ Աղամ մեռաւ, ապա թէ մարմինն Արեւի ի գերեզմանն մտաւ:

57. Բայց յորժամ որ Կայէն զԱրէլ եսպան, Կայէն զեօթն ցաւով կոծէր վայ եւ եղուկ լայր դառնապէս. իսկ ծնողքն Աղամ եւ Նւայ, տեսանէին զԱրէլ արեամբ շաղախեալ եւ Կայէն պատուհասիւ վիրաւորեալ. իսկ Աղամ եւ Նւայ լային եւ ողբային վասն զաւակացն իւրեանց: 58. Մինչեւ երկերիւր տարի Աղամ ոչ մերժեցաւ ի

55 ի] om A | մարմինն Արեւի] մահն Աղամայ B C D
+ այլ C D ցԱրէլ A | եւ այնու] վասն այն A B C D | եւ 2°]
om D

56 անփորձ] անփուտ A B C D | մնաց] կենայր A |
մարմինն 1°] om B D | կենդանի] +մարմինն B D | քուն]
+ (իսկ) Y | մարմինն 2° ---մտաւ] գերեզմանն տեղ ետ որ
թաղեցին (թաղեցաւ D) զմարմինն Արեւայ B C D | ի գերեզմանն
մտաւ] հող դարձաւ ի գերեզմանի ետ տեղի A

57 Բայց] om C | որ ---եսպան] նորա սպանէր Արեւ եւ
B յորժամ սպանէր Արէլ եւ C որ էր սպանեալ Արէլ եւ D |
Կայէն 2°] եւ ինքն A | կոծէր] կսկծէր A B C | վայ ---
դառնապէս] եւ լայր D | դառնապէս] om B C | իսկ 1° ---
Նւայ 1°] om A | ծնողքն] + նոցա B C D | պատուհասիւ
վիրաւորեալ] ցաւաք արեալ եւ պատուհասեալ B ցաւազար
պատուհասեալ C ցաւազնեալ եւ պատուհասեալ D | իսկ 2° ---
Նւայ 2°] om B C D | իւրեանց] om B

58 տարի] + եւ D | Աղամ] om A այլ B C | ի ---

ԱՔԵԼ ԵՒ ԿԱՅԵՆ

կինն, ասէր թէ վախեմ թէ այլ չարագոյն զաւակ <ծնցի> իւրեանց
 կոծօք: 59 իսկ ողորմեցաւ Տէր, եւ առաքեաց <աւետիս> վասն
 Սեթայ <ծննդեանն, եւ Սէթ> միւիթարեաց զԱդամ եւ զկինն իւր
 զԵւայ:

թէ 1°] om B | որեցան C | կինն] + իւր A | ասէր թէ] om A
 D | վախէին A B C վախէր D | թէ 2°] + մերձենամ D | ծնցի
 A B C] om D ծնի Y | իւրեանց կոծօք] om A եւ լիցի
 (լինիցի C) իւրեանց կոծ եւ սուք B C D
 59 Տէր] Աստուած B C D | աւետիս D] աւետիք A B C
 Y | ծննդեանն եւ Սէթ B C D] om A Y | զկինն իւր] om B D |
 իւր] նորին A | իւր զԵւայ] նորա C

This Is the History of Abel and Cain the Sons of Adam

1. Now after Satan's deception, when Adam had fasted for five days, which we call Aradjavor, God relented toward him and sent his angel, and related to him the incarnation of God and his salvation from the hands of Satan. 2. And He brought and made obedient to him an ox with which to plow and cultivate and work the soil, that he (Adam) might eat their¹ produce and be satiated. And He commanded <Adam> to set aside a portion of the produce for God.

3. For² Adam's first child was Cain. When Cain was thirty years old, Abel and his sister were born.

¹The plural is taken to refer to Adam, the ox, and the soil. *ḡngw* could also be the subject of *nḡnbḡ*.

²The function of *qh* is unclear. Perhaps the intent is to relate Cain to the teaching of agriculture in the preceding verse.

ABEL AND CAIN 4-7

4. As for Eve, her womb brought forth a pair every thirty years,³ one girl and one boy.

5. When Abel was twenty years old, he became a herdsman of sheep, but Cain was a tiller of the soil.

6. For⁴ Adam said to them, "From <the fruit of> your labors set aside one portion <out of ten> for God." Now a sheep was born to Abel; it had 1001 speckles; Abel chose this one as God's portion. But he did not offer <it> because of <his> love for his brother; for he said, "When my brother's harvest ripens, then together we will offer the portion to God." 7. When Cain's grain harvest became ripe, when he gathered his grain, that which the wind had exposed,⁵ he made a bundle, and he

³ երեսուն տարի մի: lit. "thirty years one," a difficult phrase. մի most probably means "once," "one time," hence "once every thirty years."

⁴The function of զի is unclear.

⁵Lit. "that which the wind had given over," i.e. to injury, hence "had exposed, beaten."

ABEL AND CAIN 7-10

bound this bunch and set it aside for God's portion.

8. And Abel brought his lamb which he had chosen, and he promised it to God as his portion. 9. Now Cain prayed to God and said, "Know thou, O Lord, creator of everything, that <from> everything <for> which I have labored and toiled, I have set aside portion and tithe for you; according to my righteous labors have I offered it to you. And you know, as it is pleasing to you, thus let your will be done." 10. But the Lord became angry at Cain.

Y (A)	B	D
He scattered all	A black cloud came	It thundered, and
Cain's grain	over Cain's bundle	dust came forth, and
harvest like a	<and> it thundered,	a black cloud came
handful of wind-	and dust came	over Cain's heap,
blown ⁶ dust,	forth from it,	and

⁶Presumably an adjective from քամի plus a form of տանիմ, hence "wind-blown," "wind-scattered," "carried away by the wind."

ABEL AND CAIN 10-12

Y	B	D
and destroyed	<and> it caused	<it was> blown by
everything which	everything <to be>	the wind (?), and
belonged to him,	blown by the wind.	it scattered all
	It scattered the	Cain's bundle, and
	bundle, and	destroyed everything
	destroyed	which belonged to
	everything,	him,

such that a single ear of grain was not to be found. He beat Cain's face with hail and blackened it like coal, and thus his face remained black.

11. Now Abel offered the first-born lamb to God. With outstretched hands he prayed to the Lord and said, "O Lord God, creator and author of all good things, I pray you, accept this sacrifice which I am offering to you as a portion of your well-created⁷ gifts which you have distributed among us. From those good things you have distributed I am offering to you for your pleasure." 12. Immediately a gentle breeze blew, and a light shone from heaven and illuminated the face of Abel. And a voice came from heaven which said,

⁷բարի + ptc. from ստեղծանեմ, hence "well-created." Cf. the phrase բարեստեղծողն Աստուած in Theodor Mayragometsi (7th cent.).

ABEL AND CAIN 12-17

"Your prayers are heard, and your offering is accepted."

13. And a shining <cloud> became a protection over Abel and took Abel's lamb and ascended into heaven.

14. Now Cain was bitter toward Abel; he wanted to kill him, but he did not know how to kill, for no other murder had taken place. 15. But Abel did not know his brother's evil plan, and Abel loved his brother, and they always used to eat and drink and walk together.

16. But one day Cain said to his brother, "Let us go take a walk in the field." 17. So they arose and went into the field, and Cain wished to bind his brother. But Abel was stronger than Cain; because of this Cain could not reveal his

ABEL AND CAIN 17-21

plan. 18. He began to play with his brother and to wrestle, and he tried to grab him from the side to see if by his strength he could overcome him. <But> because he grabbed him from the side, he fell down and could not overcome Abel.

19. And Cain went forth and looked here and there, and he saw a very long grapevine. Then Cain said, "Come, brother, <let us play> with a vine."

20. Abel said, "How <shall we play> with a vine?"

21. Cain said, "You <embrace> this tree, and I will bind you three times around with this vine and see if you can break it and become untied. Then I will embrace the tree, and you tie me up with the vines,

ABEL AND CAIN 21-26

<and> we will see who can break it."

22. And he was strong, <but> by this he tried <to find out>⁸ who was stronger. 23. When Abel went to the tree, Cain took the vine branch and tied it three times around his hands and body. And then Abel perceived his brother's wickedness. He implored and said, "Brother, untie me from the bond." 24. And Cain did not untie him, but bound him more firmly. In such a way he bound him to the tree⁹ with a vine branch from his feet to his head. 25. Abel wept and said, "Brother, untie me. Do not shed my blood on account of this perishable world. What evil have I done to you; why are you angry at me? All this world is yours."

26. Now Cain was walking here and there in order to find something¹⁰ and

⁸Lit. "he tested," "he tried out."

⁹The instr. here is difficult. Perhaps "around the tree" is intended, but the preposition q is absent.

¹⁰Pluralis tantum?

ABEL AND CAIN 26-31

kill his brother with it, but he did not know which is the place of killing. 27. But Satan the wicked, when the evening came, with a black flintstone...¹¹ and there was a grinding stone,¹² sharp as a razor, with which the one killed the other, and he threw down the sharp stone. 28. And Cain learned from him and took the sharp stone and came toward Abel. Then Abel wept and said, "Do you not have compassion on our parents?" 29. But Cain did not pity him. 30. When he came for the kill, Abel said weeping, "Come brother, let me kiss your face, <lest> want remain in my heart. You know the judgement of God." 31. While he was cutting his brother's wind-pipe¹³ with the stone, his brother said, "Tell

¹¹The text is corrupt here in all the MSS; some material has obviously been lost, perhaps through haplography. Recension II (see Appendix, Abel and Cain, vs. 27) may provide a clue to the original reading: "Then Satan came in the form of two ravens, and the one took a sharp stone, struck the other with it in the throat and killed him, and the stone was sharp as a razor." Cf. also D, which gives the variant reading արբաւ for գալլարբաւ. Issaverdens, Uncanonical Writings, p. 56, attempts to restore the meaning by referring to a similar tradition in Vartan Vartabed's Commentary on the Creation (12th cent.). He translates: "for he (Cain), dwelt in by Satan, saw some devils in the shape of crows, one of whom with a stone slew another. He did the same, and so Abel's blood was shed upon the ground." This tradition is known in Jewish and early Christian sources (see chapter three above).

¹²Presumably քար + ծեծեմ, hence "crushing stone," "grinding stone." Cf. քարածեծ, "crushed or stricken with stones."

¹³The spelling of this word is confused in all the MSS but is corrected here.

ABEL AND CAIN 31-37

my mother that she should make her milk as nourishment for me."¹⁴ 32. Because the stone was small he killed him with

difficulty; for one hour he slaughtered him violently.

33. Again while he was slaughtering <him>, his brother said, "I have gone out of this world, but you gain the heart of our parents."

34. When he killed his brother, he went away cheerfully. The Lord appeared on the way, fifty cubits above, <and> said to Cain, "Where is your brother?"

35. And he said impudently, "Who made me his guardian, that you should ask it of me?" 36. Because of this God asked him; perhaps he might repent. 37. When the Lord saw that Cain spoke thus, he became angry

¹⁴Perhaps the intent is "lest she should make her milk..." but this translation would require the negative before the verb.

ABEL AND CAIN 37-43

at Cain and gave Cain seven punishments.

38. (1) The first punishment was this; that two horns sprouted upon his head.

39. (2) The second punishment was this; that the one horn cried out and said in a loud voice, "Cain is a brother-murderer." 40. <Then> mountain and rock and valley cried out and said, "Cain is a brother-murderer."

41. (3) The third punishment was this; that with his feet and hands and every single limb he shuddered like a yew-tree.¹⁵

42. (4) The fourth punishment was this; that no matter how much he ate, he was not satisfied.

43. (5) The fifth punishment was this; that his heart would

15 hln may also be translated "vine-branch." The author may be using irony to relate Cain's shaking to the instrument used in tying Abel to a tree.

ABEL AND CAIN 43-48

desire something, but he could not eat it, and when he tried to eat it, it would fall to the ground.

44. (6) The sixth punishment was this; that he could not sleep, either at night or during the day.

45. (7) The seventh punishment was this; that God did not allow him to die, rather the Lord said, "Whoever kills Cain, his punishment will fall upon the murderer."

46. And thus he remained for 860 years. Afterwards he remained incurable, and he wished to die, but he did not die. 47. Then he brought a skin of a wild <animal> and covered himself.

y ¹⁶		D		A
48. When Lamech		48. And when		

¹⁶The MSS contain widely divergent readings for vss. 48-49. Y, D, and A are most distinct and are presented in parallel columns, while B and C each contain features of both Y and D, with B most closely following Y and C most closely following D.

ABEL AND CAIN 48-51

Y	D	A
went out on <his> horse, he went for the purpose of hunting, <and> Cain appeared some distance away with his horn and skin. 49. When Lamech saw <him>, he knew that it was a horn. ¹⁷ He struck him with an arrow from his bow and killed Cain.	Lamech mounted <his> horse, he went for the purpose of hunting, and he saw Cain. 49. Now he thought that it was a goat, and that his hair was the same <all over>, and that there was hair on his head and on his body from his feet to his head. With bow <and> arrow he killed Cain. And the Lord came with punishment. (??)	49. And Lamech thought that it was a goat, <and> he killed Cain with an arrow from his bow.
50. The punishment fell upon Lamech.		
51. But Lamech's wife was a good woman; she entreated		51. Lamech saw and

¹⁷Y reads եղջիւր , "horn," but Yov. suggests եղջերու ,
"stag, hart," is intended. Note A B C D read այծ .

ABEL AND CAIN 51-54

Y

God, and the Lord took pity on him because his wife lamented much, and he cured his affliction and removed the punishment from Lamech.

A

became afraid, and he confessed before his wife. And because of his fear and confession, the Lord God withdrew the punishment from Lamech.

52. Now when Adam and Eve learned of Abel's murder, <they went and brought Abel's blood-smeared corpse,> and they wept and mourned for a long time. 53. Whenever they buried Abel's body, it came out on the face of the ground. Also his blood never dried, and his body did not stink or become worm-eaten. 54. For God said to Adam that he should become dust and then his offspring. It was necessary that Adam should die first and return to dust;

ABEL AND CAIN 54-58

then his offspring. 55. Before Abel's corpse, no one had died, and because of this he did not return to dust, and Abel's blood did not dry. 56. Until Adam's death the corpse remained thus intact, as though alive and asleep; but when Adam died, then Abel's corpse entered its grave.

57. But when Cain killed Abel, Cain was stricken with seven afflictions; he cried "Woe!" and "Alas!" bitterly. Now <Cain's> parents, Adam and Eve, saw Abel smeared with blood and Cain wounded with punishment. So Adam and Eve wept and groaned on account of their sons. 58. For two hundred years Adam did not know

ABEL AND CAIN 58-59

his wife; he said he feared lest another more wicked son might be born through their mourning. 59. But the Lord had compassion and sent good news concerning Seth's <birth, and Seth> comforted Adam and his wife Eve.

ՎԱՍՆ ԱԻԵՏԵԱՑՆ ՍԷԹԱՑ ԶՈՐ ՊԱՐՏ Է ՄԵՋ ՈՒՆԿՆ ԴՆԵԼ

1. Եւ քաղձրացաւ Տէրն ի վերայ Աղամայ, եւ առաքեաց զհրեշտակ իւր առ Աղամ, եւ ասէ. Մերձեցիր ի կին քո, զի լինի քեզ որդի փոխանակ Աբելի:

2. Ասաց Աղամ. Չկարեմ մերձենալ կնոջս. զի երկու անգամ մերձեցայ ի կինս, այն մեծ պատուհաս էր ինձ, քան զդրախտէն ի դուրս ելանելն իմ. զի զԱբէլ արեամբ տեսանեմ սիրտս այրէ եւ կսկծայ. զայն թողի եւ զԿայենի պատուհասն կու¹ տեսանեմ, արտասուք² կու թափեմ. զի թէ այլ մերձենամ ի կինս, լինի ինձ կրկին նեղութիւն եւ տրտմութիւն:

վասն---դնել] om D | զոր---դնել] նահապետին A om B
 1 ի 2⁰] առ B D | լիցի B | որդի] + եւ B
 2 մերձաւորիլ B | ի 1⁰] om A D | կինս 1⁰] զի A
 + զի B | էր] եղեւ A եղեն B | քան] քանզի B |
 զդրախտէն---իմ] ելանելն իմ ի դրախտէն B D | ի դուրս] om A |
 արեամբ] + թացեալ B D | տեսանեմ 1⁰] + շողախեալ A |
 եւ 1⁰---թողի] om D | զայն թողի] om A | զայն---թափեմ]
 զԿայեն ի դող եւ ի լաց եւ ի ցաւ տեսանեմ զաշերուսարտաս ունքն
 թափի B | զԿայենի---թափեմ] Կայեն ցաւազնեալ տեսանեմ յաշս
 արտասուք թափի D | կու 2⁰] om A | զի 3⁰] մի D | այլ]
 om B D | ի 3⁰] om A D | լինի---տրտմութիւն] այլ զաւակ
 լինի (ծնի D) նման (+ այս B) զաւակացս (+ ի B) նեղութիւն
 եւ սուք բերեն B D + ի վերայ իմ D | ինձ 2⁰---տրտմութիւն]

ԱՌԵՏԻՔ

3. Ասէ հրեշտակն. Մի երկնչիւր Աղամ. քանզի տալոց է քէզ Աստուած որդի, եւ կոչեսցես զանուն նորա Սէթ, որ թարգմանի մխիթարանք. նա եղիցի զաւակ օրհնեալ եւ զլուխ նահապետաց, եւ մխիթարիս ի նմանէ. զի որչափ տրտմեցար վասն չարութեան Կայենին, նոյնչափ մխիթարիս ի Սեթայ: 4. Եւ քազմանայ զաւակ քո եւ զաւակ Սէթայ, եւ նոքօք լցցին աշխարհս. եւ ապա մի խառնակեսցեն Սէթայ զաւակքն ընդ Կայենայ, կամ այլ յաւակացն քոց ընդ ազգին Կայենայ. երբ խառնին ընդ ազգս բարի որդիքն քո չարանան, եւ զամենեւեան միտտեղ պատուհասին:

5. Զի յայնժամ, որ հրեշտակն աւետիս ետ վասն Սէթայ, դեռ այլ զաւակ չունէր³ բայց ի Կայենայ ազգէն: 6. Երեք հարիւր

զաւակ ինձ նեղութիւն եօթն եւ սզաբեր A

3 մի---Աղամ] om A B D | քէզ] + Տէր B | եւ 1⁰]
 զի D | կոչեսցի A D | մխիթարութիւն B մխիթարիչք D |
 օրհնեալ] + մխիթարիս ի նմանէ B | նահապետաց] + եղեցի B |
 մխիթարեսցես D | մխիթարիս ի նմանէ] om B | մխիթարեսցիս D |
 ի Սեթայ] Սեթաւ B

4 եւ 1⁰] om D | նոքօք] նոքա A B D | լցուցեն A
 լցուց անձն D | եւ 4⁰] om B D | մի---չարանան] զաւակն քո
 եւ զաւակն Սէթայ մի խառնակեսցէ ի զաւակին Կայենի զի անիծ որ
 զաւակ են յերփ խառնակին ամենայն աշխարհս չարուսանեն D |
 խառնեսցեն ի A | զաւակքն] զազգն B | ընդ Կայենայ] om B |
 Կայենայ 2⁰] + զի ընդ անիծօք է զազգն Կայենի B +(զի) Y |
 երբ] եթէ A | խառնակին B | ազգս] + նորա B | բարի---
 եւ 5⁰] om B | քո] + ամենեքեան A | ամենեքեան B | ի
 միասին A B

5 զի] ի A | յայնժամ որ] յորժամ D | ետ] +
 Աղամայ B | այլ] Աղամայ ոչ մին B | այլ---6 ծնաւ] Աղամ

ԱԽԵՏԻՔ

իննսուն կանայք Կային քսանեւչորս այր որ⁴ Աէթ ծնաւ:

7. Երեսուն տարի էր ամուսնացեալ, երբ սպանեց Կայէն զԱբէլ. եւ Աբէլ այն տարին կամէր ամուսնանալ, քայց ոչ եղեւ, կոյս նահատակեցաւ: 8. Իբրեւ ծնաւ Աէթ եւ այլ եղբայրքն նորա, մխիթարէին զնմանէ ծնողքն < որպէս > հրեշտակն աւետեաց: 9. Եւ քազմացան ազգն Աէթայ եւ այլ եղբարքն. քայց հալածէին զազգն Կայենի եւ ոչ խառնակէին ընդ ազգին Կայենի, այլ սրբութեամբ Կային:

10. Իսկ Սեթայ որդին բարի պտուղն ծնովք, եհարց ի հօրէն թէ պապն մեր Ադամ ընդէր տրտում < է > :

11. Ասէ Աէթ. Վասն մաշակելոյ պտղոյն, որ ելաւ ի

զաւակ մի ոչ ունէր կանայք կայի քսան եւ չորք այր զի Կէն D | ի] om A

6 կային] + (եւ) Y | այր] + (երբ) Y + զի Կայէն երկու հարիւր եւ երեսուն տարեկան էր որ ամուսնացեալ էր A B

7 inc] + երկու հարիւր D | էր] + որ D | ամուսնացեալ] + էր Կայէն A + որ Աէթ ծնաւ D | եւ---եղեն] կամէր այն տարին ամուսնանալ զԱբէլ A զի Աբել քսան տարեկան էր որ սպանեցաւ կուս էր այն տարին ամուսնանայր B քսան տարոյ էր Աբէլ կամէր այն տարուն ամուսնանայր D | եղեւ] + (այլ) Y | նահատակեցաւ B

8 իբրեւ] երբ D | նորա] + եւ B | ի նմանէ B այն D | որպէս A B] զի D որ (ոց) Y | աւետեաց] ասաց B D

9 եղբարացն ի քաց B | ընդ ազգին] զազգն D | ազգին] ազգս B | ազգին Կայենի] նոսա A

10 որդին] om A + եւ B | է A D] om B (է) Y

11 վասն 1°] + այն A B | մաշակելոյ---է] տրտում է

ԱԽԵՏԻՔ

դրախտէն, վասն այն տրտում է:

12. Իսկ Ննովք ասէ ցհայրն. Հօր պարտքն պիտի որդին
< վմարել > :

13. Վասն այն ոչ ամուսնացաւ Ննովք: 14. Տնկեաց այգի
մեծ լի ամենայն բարութեամբ. վաթսունեւչորս տարի սպասաւորեաց
այգւոյն: 15. Ամենայն մարդ մաշակէր ի պտղոյն. իսկ ինքն
Ննովք ոչ մաշակեաց ամենեւին. այլ երկաթի սաղաւարտ ի գլուխն
եղեալ, զի մի բարձր հայեսցի ի պտուղն ծառերոյն. քանզի
վաթսունեւչորս տարի այգեզործ եղեւ եւ ոչ մաշակեաց ի նմանէ:
16. Իսկ Աստուած հրամայեաց հրեշտակին իւրոյ զի զնա մարմնով
վերացուցին⁵ եւ եղին ի մէջ դրախտին, եւ է մինչեւ ցայսօր:
17. Իսկ այլ որդիքն Սեթայ եւ Ադամայ, իբրեւ տեսին զՆնովք որ
կուսութեամբ եւ պահօք վերացաւ ի դրախտն. քազում հրաժարեցան

պտուղն մաշակեաց եւաւ ի դրախտէն B | որ] om A

12 ցհայրն] om D | պարտքն պիտի] պարտ է D |

վմարել A B D] վմարիլ Y + հօր պարտքն D

13 վասն այն] ապա A om B + քանիս D

14 inc] + այլ A D | այգի A B D] + այգի Y

15 ամենայն---պտղոյն] om D | ի պտղոյն] այգւոյն

պտուղն A + այգւոյն B | ինքն] om A B D | ամենեւին] om A

B պտուղն D | եղեալ] + էր A B | բարձր հայեսցի]

բարձրացուցէ տեսցէ D | քանզի---նմանէ] om D | եւ] om B

16 իսկ] + Տէր D | հրամայեաց] + վասն նմա A |

հրեշտակին---զնա] հրեշտակացն առեալ D | զի] առեալ A B |

մարմնով] + եւ A | եւ 1⁰] + տարեալ A B | եւ եղին]

Ննովք առեալ տարան եղեալ D | եւ 2⁰] անդ D

ԱԽԵՏԻՔ

եւ ելին ի լերինս < եւ > կուսութեամբ մզնէին:

18. Բայց ազգն Կայենի յոյժ բազմացան աղջկունք նոցա. զի մի մարդոյ հետ հարիւր կանայս⁶ շրջէին եւ կոուէին ի վերայ մի մարդոյն եւ խլէին ի միմեանց. զի մարդն սակաւ էր, կանայք եւ աղջկունք բազումք: 19. Ազգն Սեթայ եւ եղբայրք նորա ոչ խառնէին ընդ նոսա, եւ սրբութեամբ Կային ազգն Սեթայ:

20. Այնչափ քարի մարդ կայր. հինգհարիւրեւքսան կոյս եւ մզնաւոր

Y ⁷	D
կային ընդ նոսա, եւ ոչ գոյր հնար խառնակելոյ ընդ ազգն Կայենի:	էին ի զաւակէն Սեթայ որ ի լերինն մզնէին:
21. Իսկ աղջկունքն ազգին	21. Իբրեւ տեսին ազգն Կայենայ որ ոչ խառնակէին ընդ

17 եւ 3⁰] om D | եւ 4⁰ B D] (եւ) Y om A

18 (յ)ազգն Y | աղջկունք նոցա] om A | նոցա] om
D | մարդոյ---եւ 1⁰] մարդն ի մէջ տասն կանանց շրջեցուցանէին
եւ խառնակէին B մարդն հարիւր կանայս յետ իւրեանց
շրջեցուցանէին խառնակէին եւ D | հետ] մէջ A |
շրջեցուցանէին A | մի մարդոյն] միմեանց A B D | էր]
+ (իսկ) Y

19 inc] + եւ A B D | եղբայրն B D | նորա] om A B
իւր D | խառնակէին B D

20 կայր] + որ B | եւ 1⁰] om A B D | մզնաւորք B D

Y	D
կային---հնաք] ի մարդ ազգէ հինգհարիւրեւքսան ելեալ ի լերինս մզնէին ոչ A խառնելով A	էին---որ] ի մարդ ազգէն էին որք B լերինն] + որք B 21 իւրեանց] նոսա B

ԱԽԵՏԻՔ

Y

կայենի, հնարիւք սահմանեցին
զկարմրադեղն եւ զսպիտակադեղն
զերեսս կարմրացուցանէին եւ
սպիտակացուցանէին. <զյունքն>
քաշեցին եւ զաչսն դեղեցին եւ
ծարուր դրին, զծամն եւ
<զվարսն> սահմանեցին, եւ այլ
պէսպէս սազ⁸ եւ երգարանս
սահմանեցին. զոտսն եւ զձեռսն
խինեցին եւ կարմրացուցին, եւ
այլ զարդարանօք զմարմինս
իւրեանց զարդարեցին եւ

պմնեցին:

22. Եւ այնպիսի
պմնեալ զգեստիւք եւ
սզգի ազգի եղանակօք

22. Թմբկօք եւ փողս
եւ քնարիւք եւ այլ
երգարանօք զոր
սահմանեցին

D

իւրեանց աղջկունք հնար իմացամ
եւ սահմանեցին զկարմրադեղն եւ
զսպիտակադեղն դնէին երեսս
իւրեանց. զինքեանս զուգէին
դեղէին յունքն քաշէին եւ
յաչս ծարուր դնէին եւ պէսպէս
սազէրս սահմանեցին զոտս եւ
զձեռս իւրեանց կարմիր դեղ
դնէին:

A

22. Այլ զարդարեալ
մարմնով եւ փողիւ եւ
քնարիւ եւ այլ ազգի
ազգի երգովք

21 հնարս իմացան A | եւ 1°] om A | զսպիտակադեղն]
+ (որովք) Y | զյունքն B D] զունքն Y | քաշեցին] om A |
եւ 3°] om B | դեղեցին եւ] om A | եւ 6°] om A B |
զվարսն A B] զվարս(ս)ն Y | այլ 1°] om A | եւ 11°] om B |
զարդարանք մարմնոյ B | իւրեանց] om A B

A

22

22 Թմբկօք] դափով B |
փողս] շուով B |
երգովք B

ԱԽԵՏԻՔ

Y

զնացին ի լեառն խնդալով եւ
պարելով, ծափ տալով եւ փողս
հնչեցուցանելով, երկայն
ածելով⁹ եւ պէսպէս ժայնիւ

եղանակելով խառնեցան ընդ
որդւոցն Սեթայ, զամենեսեան
խաբեցին:

23. Հինգհարիւրելքսան մզնաւոր
էին, մի նոյ միայն մնաց կոյս,
եւ այլ ամենեքեան խառնեցան
ընդ նոսա եւ չարացան քան
զնոսա, եւ եղեն պղծագործ քան
զշուռն. այլ ոչ հայր զդուստրն
մանաչէր եւ ոչ մայր զորդին

D

ելին ի լերինն խնդալով եւ
ծափս տալով եւ պարունելով
հնչեցուցանելով եւ պէսպէս
ժայնիւ եղանակօք. չարն
Սառանայ այսպէս չարութիւն
սերմանեաց ի միտսն կայենի
զարմին եւ եղանակով
խառնակեցան ընդ որդիս Սեթայ,
զամենեսեան խաբեցան եւ
խառնակեցան:

23. Հինգհարիւրելքսան մզնաւորք
էին, միսն մնաց կոյս որում
անունն էր նոյ, եւ այլքն
խառնակեցան ընդ նոսա եւ
չարագործ եղեն իբրեւ զնոսա.
եղեն իբրեւ զշուռն եւ ոչ
մանաչեին զքորս զեղբարս եւ

զնացին] էին զնաց եւ ... ին B | լերինս A B | տալով]
հարելով A | երկայն] երգարանսն B | երկայն ածելով] om A |
խառնակեցան B | որդիսն B | խաբեցին] + եւ խառնակեցան A B
+ ընդ նոսա A

23 էին] +(եւ) Y | մի] om A | միայն] om B |
եւ 1⁰---ամենեքեան] այլք ամենայն B | խառնակեցան A B |
նոսա] միմեանս A | քան 2⁰] իբրեւ B | զդուստրն] + իւր
B | մանաչէր եւ] ջոկէր A B |

Y

D

<p><Ջոկէր> , ոչ բոյր գեղբայր. եւ այնպիսի կենօք հանապազ շնային, եւ ոչ յիշեցին զԱստուած:</p>	<p>զմարս. այսպէս չարութիւն զործէին, եւ ոչ յիշէին զԱստուած:</p>
--	--

24. Իսկ վասն բազում մեղաց նոցա բարկացաւ Աստուած ի վերայ նոցա, եւ կամեցաւ ջրով խեղդել զնոսա: 25. Հրամայեաց Աստուած նոյի տապան շինել, եւ ամուսնանալ: 26. Իբրեւ եկն Իրեշտակ եւ ասաց նոյի ամուսնանալ, եւ նոյ ոչ կամէր ամուսնանալ, զի Իինգհարիւր տարեկան էր:

27. Եւ ասաց Իրեշտակն. ԶԱստուծոյ Իրամանքն¹⁰ պիտի կատարես. զի զաշխարհս ամենայն ջրով անցուցանելոց է, զամենեսեան խեղդելոց է, եւ լինիս նոր Ադամ. զի ի գաւակէ բուսմէ լցցի աշխարհս:

28. Ասէ նոյ. Որչափ է աւուրց կենաց իմ ապրիլ

Ջոկէր] om A B | եւ այնպիսի---շնային] այնպէս չարութիւն
զործէին A այնպէս չարութեամբ կային B

24 իսկ---եւ] եւ Աստուած D | վասն] om B | զնոցա D

25 Իրամայեաց] + Տէր D | զնոյ D | կազմել D

26 Իբրեւ---ամուսնանալ 1°] om A D | ամուսնանալ
1°] + պիտիս B | Իինգհարիւրեւքսան B D | ամաց A

27 եւ 1°] om B | զԱստուծոյ] om D | կատարել
պիտիս A B D | աշխարհս D | ամենայն] om A B D |
անցանելոց B պիտի անցանել D | է 1°] եւ D | ամենեսեան B
D | զամենեսեան---է 2°] om A | է 2°] են ջրով B D |
եւ 2°] + դու B (դու) Y | Ադամ] սկիզբն աշխարհի A |
զի 2°] om B եւ D | աշխարհս] + ամենայն B

28 է---աշխարհս] կեանք ունիմ աշխարհիս B D | աւուրց

ԱԽԵՏԻՔ

յաշխարհս:

29. Ասէ հրեշտակ. Հինգհարիւր տարի < ես > , չորս հարիւր տարի այլ պիտի ապրիս:

30. Ասաց նոյ. Չորս հարիւր տարին իբրեւ զերազ զիշերոյ անցանի. վասն միոյ անցաւոր երազոյ ընդէր ապականեմ զկուսութիւնս իմ:

31. Ասէ հրեշտակն. Հրամանք Տեառն է, ոչ կարես արգելուլ:

32. Ասէ նոյ. Ոչ զիտեմ եթէ մաքուր կին մնացեալ է, զի առից զնա ի կնութիւն:

33. Ասէ հրեշտակն. Կուս մի կայ մաքուր < ի զարմէն Սեթայ որ պահեալ է զկուսութիւն իւր մաքուր > , անունն նորա նոյեմգառա. զնա առ քեզ ի կնութիւն: 34. Եւ սկիզբն < արա >

Կենաց] Կեանք A

29 հինգհարիւրեւթսան տարէկան D | ամաց A | ես]
ապրեր ես Y + դու A + դեռ B + դեռեւս D | ամ A | այլ---ապրիս]
եւս ապրելոց ես A ել կեանք ունիս B ապրել պիտիս D

30 իբրեւ] om D | զերազ---անցանի] զիշերոյ (միոյ
A) մի երազ (երազի B) անցանէ A B D | անցաւորի B om D |
ապականեմ---իմ] խառնիմ աշխարհ A խառնակիմ ի աշխարհս B
խառնակիմ աշխարհի D

31 ի Տեառնէ D | է] om B

32 եթէ] ոք B | կին---կնութիւն] կոյս զի խառնեցին
ընդ նմա A կոյս զի առից զնա B կոյս աղջիկ որ զի առնում D

33 ի 1°---մաքուր 2° B D] om A Y | նորա] + է B |
նէեմգար B նոեմգար D | ի 2°] om A ante քեզ D

34 եւ 1°] om B | արա A B D] արար (արա) Y |

ԱԽԵՏԻՔ

տապան շինելոյ. հարիւր յիսուն կանգուն երկայնութիւն եւ յիսուն լայնութիւն, < եւ > երեսուն կանգուն բարձրութիւն:

35. Եւ զնաց ի նմանէ հրեշտակն: 36. Եւ նոյ ամուսնացաւ:

Y¹²

37. Եւ ի տապան շինել, կացին ծայնէր, ուրաքն ծայնէր, սղոցն ծայնէր, փայտն ծայնէր թէ Ահաւասիկ ջրհեղեղ ելանէ եւ ապականէ զաշխարհս:

A

37. Ակիզքն արար շինել զտապանն. եւ յորժամ կացինն տայր փայտին ծայնէր փայտն թէ ջրհեղեղ կու գայ:

Y

B

D

38. Երբ լուաւ նոյ զծայնն, յայնժամ

38 a. Երբ լուաւ նոյ զծայնն կացնոյն եւ եկեալ պատմեաց

38a. Ամենայն մարդ տնազ արարին¹³ զնոսա. իսկ նոյ հաստատուն

զտապանն D | երկայնութիւն] + նորա A | եւ 2°] om B | յիսուն] + կանգուն B D | եւ 3° A] om B D (եւ) Y | կանգուն 2°] om A | բարձրութիւն] + երեք տուն շինեայ (արար D) ներքնատուն միջնատուն եւ վերնատուն B D

37 inc] + եւ B | եւ յորժամ] առաջի B D | կացինն] + որ B D | ետուր D ետ D | ծայնէր] ծայն եղեւ (ետ D) B D | փայտն] փայտէն B om D

38 երբ] իբրեւ A | յայնժամ ---եւ] կացին A |

ԱՌԵՏԻՔ

Y	B	D
յարտասուս	ամենեցունց թէ ջրհեղեղ	բանէր ի վերայ տապանին:
հարեալ եւ	կու գայ. ամենայն մարդ	Ե. Իսկ ամենեքեան
աղաչեաց	տնազ արարին զնա. իսկ	զնային եւ տեսանէին
զԱստուած, զի	նոյ հաստատուն բանէր ի	զձեւ տապանին, լսէին
քսանեւեօթն օր	վերայ տապանին:	զձայնն կացինին եւ
համբերեացէ	Ե. Ամենեքեան զնային	ուրաքին եւ սղոցին եւ
նմա:	եւ տեսանէին զձեւ	շաղափին ձայնն որ
	տապանին, լսէին զձայն	ասէին ջրհեղեղ կու գայ:
	կացնոյն եւ ուրաքին	Ը. Յիմարութիւն աշխարհի
	ծակիչին եւ շաղափին	կուրացուցանէր զաշս
	սղոցին եւ խիզարին որ	նոցա եւ խփանէր ¹⁴
	ասէին ջրհեղեղ կու	ականջս նոցա ոչ ի
	գայ: Ը. Տնազէին եւ	սիրտս առնէին ոչ
	ասէին տեսէք	դառնէին ի չարութենէն
	զանգիտութիւնն նոյեայ	եւ օր ըստ օրէ
	որ ասէ թէ ջրհեղեղ կու	չարանային: Ը. նոյ
	գայ: Ը. Գնացեալ նոյ ի	տապանն ի վերայ բարձր
	բարձր բլրի վերայ	բլրի շինէր եւ աստ
	շինէր զտապանն թէ աստ	ջուր հասանի հարիւր
	ջուրն հասանէ եւ այլ	կանգուն բարձրանայ եւ
	բարձրանայ. ութսուն	հարիւր տարումն շինեաց.
	տարումն շինեաց	դարձեալ նոյայ ծնաւ

աղաչեաց---նմա] քսանեւեօթն օր
համբերութիւն խնդեաց Աստուծոյ

ԱԻԵՏԻՔ

B

զտապանն: e. Եկե՛ք հրեշտակն առ
 նոյ եւ ասէ. երեք աղջիկ առ ի
 Սեթայ զարմէն վասն որդւոց քոց,
 եւ անուանքն են այսոքիկ,
 Զանազան, Զարմանազան,
 Երեքնազան: f. Եւ այս երեք
 աղջկունքս դեռ փոքրեն կուս եւ
 զաւակ Սեթայ են. եւ մի
 ամուսնասցին որդիք քո մինչեւ
 ելանիցէք ի տապանէն. եւ դու
 մուտ ի տապանդ որ ջրհեղեղ կու
 զայ. զի յորժամ ամուսնացաւ նոյ
 եւ սկսաւ տապանն շինել երեք
 որդիք եղեւ նմայ. եւ անուանքն
 են այսոքիկ Սեմ, Բամ, եւ Աբէթ:
 g. Իսկ նոյ աղաչեաց զԱստուած
 տասն տարի համբերել եւ Աստուած
 քաշխեաց նոյի մինչեւ ի տասն
 տարի թերեւս դարձցին: h. Եւ
 սկսաւ նոյ քարոզել թէ կամէր
 Աստուած կորուսանել զձեզ եւ ես
 աղաչեցի վասն ձեր դարձէք ի
 մեղաց եւ ապրեսձիք:
 i. Ամենեքեան տնազէին զնա եւ
 ասէին երբ ջուր զայ նոյ որ
 արտն կու վարի կամ որ տեղ այգի
 կու տնկէ: j. Իբրեւ վճարեցաւ

D

երեք որդի այսինքն Սեմ, Բամ,
 Աբէթ: e. Եւ դարձեալ հրեշտակն
 երեւեցաւ նոյ եւ ասէ երեք
 աղջիկ առ Սեթայ զարմէն վասն
 որդւոց...եւ անուանս ասաց
 Զանէզան, Զարմանէզան,
 Հէրէքնազան: f. Եւ այս երեք
 աղջիկս փոքրէին եւ պզտիկ եւ
 զարմէն Սեթայ. առ զնոսա վասն
 որդւոցդ եւ մի ամուսնասցին
 որդիք քո մինչեւ ելանէք ի
 տապանէն: g. Իսկ աղաչէր
 զԱստուածն կենդանին ստեղծող
 ամենայնին տասն տարի
 համբերել. եւ Աստուած լսէր
 աղաչանացն նոյին. տասն տարի
 թերեւս դառնային ի
 չարութենէն: h. Եւ սկսեաց
 քարոզել նոյ եթէ Աստուած
 կամեցաւ կորուսանել զձեզ եւ
 ես աղաչեցի վասն <ձեր> ¹⁵
 դարձէք ի մեղաց եւ
 դադարեցէք ի չարէ եւ
 ապրեսձիք ի զաւոյ ջրհեղեղէն:
 i. Եւ ամենեքեան տնազ առնէին
 քանին եւ քարոզին նոյեայ.
 յեփ ջուրն յաշխարհս կուլլվի

ԱԽԵՏԻՔ

B

տասն տարի երեւեցաւ հրեշտակն
առ նոյ եւ ասէ մտիր ի տապանն:
k. Ասէ նոյ մինչեւ եւթն օր
համբերութիւն խնդրեմ ի Տեառնէ:

D

եւ ապա նոյ յորտեղ կու վարէ
կամ որպէս կապրի: j. Եւ իբրեւ
վճարեցաւ տասն տարին երեւեցաւ
հրեշտակն եւ ասաց նոյի մտանել
տապանն: k. նոյ մինչեւ եւթն
օր համբերութիւն խնդրեաց
Աստուծէ:

39. Եւ իբրեւ ել նոյ ի վերնատունն, երկու տախտակն ետ ի վերայ
մէկ մէկու. իսկ տախտակն ծայնէր թէ ջրհեղեղ կու գայ:

40. Ամենայն կենդանիքն երկու երկու եկին եւ մտաւ ի տապանն,
եւ սուրբ անասունքն եօթն եօթն: 41. իսկ անքան անասունքն
իմացան զջրհեղեղն, եւ մարդիք ոչ իմացան:

42. Եւ եմուտ նոյ ի տապանն, ինքն եւ որդիք իւր.
փակեաց զդուռն եւ <զհերձան> ¹⁶ կարեաց եւ ծեփեաց.

39 եւ] om B D | նոյ] om A D | ի 1°] om B |
վերնատունն] + եւ B | եղ A | վերայ] om D | մէկ մէկու]
միմեանց B | իսկ] եւ B | ծայն ետ B D

40 երկու 1° --- եւ 1°] om D | երկու 2°] + եւ
սրբոցն եօթն եօթն A | մտին B մտանեն D | եւ 2° --- եօթն 2°]
om A

41 իսկ --- իմացան 2°] om A | անքան] om B D |
անասունքն] + ծայն D | զջրհեղեղն] om D ջրհեղեղի գալն B |
մարդքն B

42 եւ 1°] իբրեւ B D | ինքն] + եւ կինն D | իւր]
+ եւ A B + եւ երեք աղջկունքն D | փակեաց --- զհերձան] om D |
զդուռն] + տապանին B | կարեցին D | ծեփեաց] + եւ A

ԱԻԵՏԻՔ

բացան սահանք երկնից, եւ ջուրն ելանէր ի ներքուստ եւ < ի >
վերուստ ի վայր թափէր: 43. Բազումք կամեցան փախչել եւ մտանել
ի տապանն, ի մանապարհին խեղդուեցան: 44. Մինչեւ քառասուն օր
քարձրացաւ ջուրն եւ կոխեաց զծայրս լեռանց. մինչեւ ի մի տարին
տապանակն ի վերայ ջրոյն կեցաւ, եւ եկն դադարեաց ի վերայ
լեռն Մասիսայ:

45. Եւ յետ քառասուն աւուր նոյ բացեալ զպատուհան
տապանակին, եւ արձակեաց ազոաւ մի, զի գնացեալ նշան բերցէ.
եւ նա գնացեալ ի մաշակումն գէշերուն, այլ ոչ դարձաւ: 46. Իսկ
արձակեաց զաղաւնին, եւ գնացեալ աղաւնին, շրջեալ ի զլուխս

+ յայնժամ D | բացաւ D | յերկնից + եւ աղբելոք անդնդոց A |
ներքուստ---թափէր] վեր D | եւ 6°] + իջանէր A | ի 3° A
B] եւ Y | ի 4°] om B | ի վայր թափէր] om A

43 բազումք---խեղդուեցան] եւ բազումք փախեան մտանել
ի տապանն եւ ոչ կարացին A | եւ] om D | տապանն] + (այլ)
Y | խեղդեցան B

44 մինչեւ 1°] om A + ի B | եւ կոխեաց] om D |
զծայրս] om A զամենայն բլուրս B D | զլերինս A + եւ A
(եւ) Y | մինչեւ 2°---կեցաւ] տապանն շրջէր ի վերայ ջրոյն
մինչեւ մի տարին A | տարին] + շրջեցաւ B D | կեցաւ] om
B D | վերայ 2°] om D

45 երաց A բացաւ D | զպատուհան] om D |
տապանակին] մի A զտապանն D om B | եւ 2°] om D | մի]
om A | գնացեալ] om A B D | եւ 3°] om D | ի---այլ]
հանդիպեցաւ զիշու եւ D | գէշերուն] + դիպեցաւ B

46 իսկ] + (ապա) Y | եւ 1°---աղաւնին] om A |
գնացեալ աղաւնին] գնաց D | շրջեցաւ B D |

լերանց եւ գտեալ երեք ծաղիկ եւ բերեալ նշան < մատոյց > նոյի:

47. Իսկ նոյ արձակեաց զամենայն թռչունս:

48. Եւ իբրեւ եղեւ երեք ամիս, բացեալ զտապանն, ետես զի լերինք եւ բլուրք ցամաքեալ էին. բայց դաշտք ջրով ծածկեալ էին: 49. Արձակեաց զամենայն կենդանիսն: 50. Իսկ անասնոց սրբոց եւ թռչնոց,¹⁷ որ եօթն եօթն մտեալ էին, եօթնէն մին մատոյց բաժին Աստուծոյ. եւ խնդրեաց յԱստուծոյ, զի այլ մի ջրով անցուցանել զաշխարհս. ընդունելի եղեն¹⁸ պատարագ նորա, եւ կատարեաց Տէր զխնդիրքն նորա:

51. Եւ խնդրեաց ի Տեառնէ եւ ասաց. Տուր

գտեալ] ոչ գտաւ ճանդին՝ ոտեաց եւ ապա յետ քառասուն աւուր մի արձակեաց զաղաւնին եւ երբ D | եւ բերեալ] om D | < մատոյց > B D] մատոյ Y om A

48 եւ 1⁰] om A B D | եղեւ] om A | բացեալ] դարձաւ բացաւ D | զտապանն] + եւ A B | ետես---էին 1⁰] զի ետես զլերինս եւ զբլուրս ցամաք D | զի] om B | ցամաքեալ] բացեալ A | բայց] եւ A | դաշտք] + դեռեւս A դեռ B | ջրով] աջով B om D | էին 2⁰] կային A B կար եւ յետ եւթն աւուր D

50 իսկ---սրբոց] om D | թռչունքն D | որ] + երկու երկու եւ D | եօթն 2⁰] + որ B | էին] + ի տապանն A D | մատոյց] om D | եւ 2⁰] + նոյ դարձեալ D | Աստուծոյ + նոյ A | զի] om A B որ D | մի] ոչ A B D | զաշխարհս] + ժայն եղեւ յերկնից որ ասէ A եղեւ ժայնն նոյին D | նորա 1⁰] քո A | կատարեաց---նորա 2⁰] կատարեսցին խնդրուածք քո A | կատարեաց Տէր] կատարեսցան B | Տէր] om D | խնդիրս D

51 եւ 1⁰] om B | խնդրեաց] + նոյ B | ի---ասաց]

ԱԽԵՏԻՔ

ինձ նշան հաշտութեան:

52. Եւ ասաց Տէրն. Հայեաց ի յարեւելից կողման:

53. Եւ ետես նոյ նշան աղեղան կարմիր, < կանաչ > իջեալ էին:¹⁹ 54. Եւ ասաց Աստուած նոյի. Այս եղիցի նշան հաշտութեան իմոյ ընդ որդիս քո. երբ տեսանեն զաղեղն զիտասցեն²⁰ քաղցրացեալ է Տէր ի վերայ նոցա. զի այս եղիցի ուխտ իմ ընդ քեզ եւ ընդ < որդւոց > քո, այլ ոչ ածից ջրհեղեղ ի վերայ աշխարհիս. թէ չար գործեն այլ ուրիշ պատուհասիւ խրատեցին զնոսա:

55. Իսկ նոյ առեալ զօրհնութիւն Աստուծոյ, էջ ի լեռնէն եւ քնակեցաւ Ակոռի:

Աստուծոյ Տեսնէ Տէր D | ասաց] + Տէր B | ինձ] մեզ B D |
 հաշտութեան] + զի զիտասցեն որդիքն իմ զնշան հաշտութեան
 (քո B) B D

52 յարեւելս A B | կողմն D կոյս B om A

53 ետես նոյ] հայեցաւ նոյ եւ ետես B | նշան---
 կանաչ] ի յարեւելս ծիրանի կարմիր կանանչ նշան աղեղան B |
 կարմիր--- vs. 34 նոյի] om D | կանաչ A] կանանչ B Y | էր A

54 նոյի] om A B | իմոյ] + եւ D | որդւոյ D |
 երբ---նոցա] om D | երբ տեսանեն] եւ տեսցեն B | է Տէր]
 եմ B | ուխտ] աւետիս D | քեզ...որդւոց քո] իմ...քեզ D |
 եւ 2°---աշխարհիս] այլ ոչ սատակեսցեն որդիքն քո ջրհեղեղաւ
 A | որդւոց B] որդիքն Y | այլ 1°---աշխարհիս] այլ թէ ոչ
 սատակեսցեն որդիքն քո ջրհեղեղաւ B | ածից---աշխարհիս]
 սատակեսցեն որդիքն քո ջրհեղեղաւ եւ D | թէ---ուրիշ] այլ թէ
 գործեսցեն զչարիս այլ A | չար գործեն] գործեսցեն զչարիս B
 D | պատուհասիւ խրատեցից] չարիւ պատուհասեմ D

55 Աստուծոյ] om A | արկուռի A յակուլիս D

ԱԽԵՏԻՔ

56. Երբ բազմացան զաւակ նորա իջին <յ> իջեւան եւ անդ ապրեցան
 երեք հարիւր տարի: 57. Եւ երկու որդիքն Անդուն եւ Մանեաուն
 եւ որդիքն ամեցան եւ բազմացան եւ լցին զնախ իջեւան, եւ նովաւ
 լցին զաշխարհս: 58. Եւ անուն տեղւոյն կոչեցաւ Նախիջեւան. եւ
 այն է զերեզման նոյի: 59. Այսքան առ այս:

56 երբ] յորժամ A | նորա] նոցա D | ի B D] om A
 Y | նախջւան B D | անդ] + բնակեաց եւ անդ B | ապրեցաւ B
 + այլ եւս B D

57 որդիքն 1°---որդիքն 2°] որդիս ծնաւ նոյ եւ
 մանեաուն որդիք նորա B | Անդուն---որդիքն 2°] ծնաւանդ D |
 լցին 2°] + զամենայն B D

58 եւ 1°] զի B D | անուն] + այն B | կոչի D
 է B | իջեւան D | այն] անդ D | նոյի] + եւ երեք իցնուոց
 եւ որդւոց նորին A

59 այսքան առ այս] om B Աղամայ ի դրախտէն
 ելանելուն մինչեւ ի նոյի ջրհեղեղն ամս ունէր երկու հազար
 երկերիւր յիսունեւերկու D

Concerning the Good Tidings of Seth,
to Which We Ought to Give Ear

1. Now the Lord relented toward Adam, and sent his angel to Adam and said, "Know your wife so that you may have a son in place of Abel." 2. Adam said, "I cannot know my wife, for I knew my wife twice, <and> that was a punishment greater to me than my expulsion from the garden. Because I see Abel bloody, my heart burns and grieves. I left him, and whenever¹ I see Cain's punishment, I shed tears.² For if I know my wife again, I will have double grief and sorrow."

¹ լու + present to express continuing action in the present. See Karst, Grammatik, pp. 299-301.

² For acc. արսասուն .

TIDINGS 3-6

3. The angel said, "Do not fear, Adam, because God will give you a son, and you shall call his name Seth, which is translated 'consolations.' He will be a blessed seed and the head of patriarchs, and you will be consoled by him. Because in the same measure that you were grieved on account of Cain's wickedness, you will be consoled by Seth. 4. And your seed and Seth's seed will multiply, and the lands will be filled with them. But let not Seth's seed mix with Cain's, nor any other of your seed with Cain's generation. Whenever they are united with that generation, your good children will become wicked, and all will be punished together."

5. For at the time when the angel gave good tidings concerning Seth, he (Adam)³ as yet had no other offspring apart from Cain's generation. 6. There were three

³Adam must be supplied as the subject of չորսեր .

TIDINGS 6-11

hundred and ninety women <and> twenty-four men <when>⁴ Seth was born. 7. Cain was married thirty years when he killed Abel. And Abel wanted to marry that year, but he did not, <rather> he became a virgin martyr. 8. When Seth and his other brothers were born, his parents were consoled concerning him <as> the angel had announced. 9. Now the generation of Seth and the other brothers multiplied, but they drove away the generation of Cain and did not mix with Cain's people, but lived in purity.

10. And Seth's son Enoch, the good fruit, asked his father, "Why <is> Adam, our grandfather, sad?"

11. Seth said, "He is sad because he tasted of the fruit, for

⁴Perhaps *ḏwuf* has been elided here.

TIDINGS 11-17

which he went out of the garden."

12. Then Enoch said to his father, "The son must <pay> the debts of the father."

13. Because of this Enoch did not marry. 14. He planted a large orchard filled with every good thing. For sixty-four years he tended the orchard. 15. Every man tasted of the fruit, but Enoch himself did not taste at all. Rather he put an iron helmet on his head so that he would not look up at the fruit of the trees. Although he was an orchard worker for sixty-four years, he did not taste of it.

16. Then God commanded his angel so that he⁵ took him up bodily and placed him in the midst of Paradise, and he is there until today. 17. And when the other sons of Seth and Adam saw Enoch, who ascended into Paradise through virginity and fasting, many practiced abstinence,

⁵Note the plural verb with singular subject.

retired to the mountains, <and> subdued their passions through virginity.

18. But as for Cain's generation, its maidens multiplied exceedingly, so that a hundred women⁶ walked after one man, and they quarreled over the one man and snatched him from one another. For the men were few in number, <but> the women and maidens were many. 19. Seth's generation and his brothers did not mix with them, rather Seth's generation lived in purity. 20. This many men were good; there were five hundred and twenty virgins and anchorites

Y⁷
among them, and there was no way of mixing with Cain's generation.

21. But the maidens of Cain's

D
among Seth's seed who practiced abstinence in the mountains.

21. When Cain's generation saw that they did not mix with

⁶For nom. կանայք .

⁷The wording in the MSS diverges widely in vss. 20b-23. Y and D are most distinct and are presented in parallel columns, with A and B containing mixed texts showing features of both Y and D. B is collated with D through իմացան եւ (vs. 21), after which it more closely follows Y. A is collated with Y throughout except for the opening words of vs. 22, where A and B are distinct from both Y and D and are presented separately.

TIDINGS 21-22

Y

generation invented carmine and flake white, <and> they reddened and whitened their faces. They plucked their eyebrows and painted their eyes and put on antimony; they fixed up their hair and curls, and they invented various other stringed instruments⁸ and musical instruments. They put henna on their feet and hands and made them red, and they adorned and beautified their bodies with other embellishments.

D

them, they acted deceitfully and made carmine and flake white <and> put it on their faces. They joined themselves together <and> dyed <and> plucked <their> eyebrows and put antimony on <their> eyes and invented various stringed instruments. They put carmine on their feet and hands.

A

22. And with such beautiful garments and with various musical tunes

22. With drums and trumpets and harps and other musical instruments which they made

22. Moreover, with adorned bodies and with trumpets and harps and with various other songs

⁸ *uṣq*, an Armenian musical instrument with strings.

TIDINGS 22-23

Y

they went to the mountains
making merry; and dancing
together, clapping their
hands and sounding their
trumpets, marching in a long
procession⁹ and singing
various songs

harmoniously, they
intermingled with the sons of
Seth and seduced them all.

23. There were five hundred
and twenty anchorites, <but>
only one, Noah, remained a
virgin; all the others
intermingled with them
(Cain's generation) and
became more wicked than they,
and acted more shamefully
than a dog. Neither the
father discerned his daughter
nor did the mother distinguish

D

they went out to the mountain
making merry and clapping
their hands and dancing <and>
sounding the trumpet and with
various musical tunes. The
evil Satan thus spread evil in
the mind of Cain's family, and
with musical tunes they
intermingled with the sons of
Seth and seduced them all and
and had intercourse <with
them>.

23. There were five hundred
and twenty anchorites, <and>
the one, whose name was Noah,
remained a virgin. But the
others intermingled with them
(Cain's generation) and
became evildoers like them.
They became like a dog, and
they did not discern <their>
sisters, brothers, or

⁹ երկաշն ածելով, a difficult phrase. Preuschen suggests "so kamen sie im Zug," which is followed here.

TIDINGS 23-28

Y

her son, nor sister her
brother. And through such a
life they committed adultery
continuously, and they did
not remember God.

D

mothers. Thus they did evil,
and they did not remember God.

24. Now God became angry at them because of their
many sins, and he wished to drown them. 25. God commanded
Noah to build an ark and to marry. 26. When an angel came
and told Noah to marry, Noah did not want to marry, for he
was five hundred years old.

27. And the angel said, "You must fulfill God's
commands,¹⁰ for he is about to destroy all this world with
water; he will drown everything, and you will become a new
Adam, for this world will be filled by your seed."

28. Noah said, "How long shall I live

¹⁰For acc. հրամանսն .

TIDINGS 28-34

in this world?"

29. The angel said, "You are five hundred years old; you must live another four hundred years."

30. Noah said, "Four hundred¹¹ years pass like a dream in the night. Why should I corrupt my virginity on account of one transitory dream?"

31. The angel said, "They are the Lord's commands; you cannot hinder them."

32. Noah said, "I do not know if there remains a chaste woman whom I might marry."

33. The angel said, "There is one pure virgin <from the line of Seth who has kept her virginity unstained,> whose name is Noemzara; marry her." 34. And he began

¹¹For nom. ἡνρίη .

TIDINGS 34-38a

to build an ark. Its length was one hundred and fifty cubits and its width fifty, and its height was thirty cubits.

35. And the angel went away from him. 36. And Noah married.

y ¹²	37. And while he was building the ark, the axe cried out, the hatchet cried out, the saw cried out, <and> the wood cried out, "Behold, a flood is coming and it will destroy this world!"	A	37. He began to build the ark. And when the axe struck the wood, the wood cried out, "A flood is coming!"
-----------------	---	---	---

Y	38. When Noah heard that cry,	B	38a. When Noah heard the cry of the axe, he went <and> related	D	38a. Every man scorned them, but Noah was
---	-------------------------------	---	--	---	---

¹²Vss. 37-38 are quite distinct in the MSS. Most significant is the inclusion in B and D of an extended passage about Noah's preparations for the flood entirely missing in Y and A. While B and D have the same general content, they are at some points very different and are therefore presented in parallel columns. Although A does not have the extended Noah passage, it is nevertheless a mixed text, reflecting a less corrupt text of B and D in vs. 37, but agreeing more closely with Y in vs. 38.

¹³MS reads արիւ .

TIDINGS 38a-d

Y	B	D
he melted	to everyone that a flood	determined about the ark.
in tears	was coming. Every man	b. Now everyone would go
and begged	scorned him. But Noah	and see the design of the
God to	was determined about the	ark; they would hear the
wait	ark. b. Everyone would	cry of the axe and the
twenty-	go and see the design of	hatchet and the saw and
seven days	the ark; they would hear	the cry of the auger which
for him.	the cry of the axe and	said, "A flood is coming!"
	the hatchet, the drill	c. The folly of the world
	and the auger, the saw	would blind their eyes and
	and the hand-saw which	deafen their ears; they
	said, "A flood is	would not take it to heart
	coming!" c. They would	<and> they would not turn
	scorn and say, "Look at	away from evil, but day by
	the ignorance of Noah,	they acted wickedly.
	who says a flood is	d. Noah was building the
	coming!" d. Noah went	ark on a high hill, and
	forth,<and> upon a high	the water would come up to
	hill he was building the	here <and> reach a height
	ark,<and he said>, "The	of one hundred cubits. And
	water will come up to	he built it for one
	here and will rise	hundred years. Moreover,
	higher." He built the	three sons
	ark for eighty	

¹⁴MS reads ḥḥ'ḥḥ ḥḥ.

TIDINGS 38e-i

B	D
years. e. The angel came to Noah and said, "Take three women from Seth's line for your sons, and these are their names: Zanazan, Zarmanazan, <and> Yereknazan. f. And these three women are still young, virgins, and of Seth's seed. But your sons may not marry <them> until you go out of the ark. But you enter that ark, because a flood is coming!" For when Noah married and began building the ark, he had three sons. And these are their names: Shem, Ham, and Japhet. g. But Noah asked God to wait ten years, and God granted Noah up to ten years; perhaps they might repent. h. And Noah began to proclaim, "God wants to destroy you, but I made supplication on your behalf; turn away from sin and live!" i. Everyone derided him and	were born to Noah, namely Shem, Ham,<and> Japhet. e. And again the angel appeared to Noah and said, "Take three women from Seth's line for <your> sons," and he said their names: "Zanezan, Zarmanezan,<and> Hereknazan. f. And these three women are young and small and from Seth's line. Take them for your sons, but your sons may not marry <them> until you go out of the ark." g. Now Noah asked the living God, creator of all, to wait ten years. And God heard Noah's supplications, perhaps in ten years they might turn away from evil. h. And Noah began to proclaim, "God wanted to destroy you, but I made supplication on <your> ¹⁵ behalf; turn away from sin and desist from evil and be saved from the coming flood!" i. And everyone

¹⁵_{δβη} is not found in the MS.

TIDINGS 38i-42

B	D
said, "When is the water	derided Noah's word and
coming, Noah?" For he made use	message. When the water was
of the very field where he had	swallowed into the earth,
planted a vineyard. j. When	then Noah cultivated in the
ten years had passed, the	same place where he was saved.
angel appeared to Noah and	j. And when ten years had
said, "Enter the ark." k. Noah	passed, the angel appeared and
said, "I need seven more days	told Noah to enter the ark.
delay from the Lord."	k. Noah requested seven more
	days delay from the Lord.

39. And when Noah went up to the upper story, he put two planks, one upon the other. Then the one plank cried out, "A flood is coming!" 40. All the beasts came two by two and entered the ark, and the clean animals came seven by seven. 41. Now the dumb animals perceived the flood, but men did not perceive it.

42. And Noah entered the ark, himself and his sons; he locked the door and tarred and plastered its crevices.¹⁶

¹⁶Corrected from q 5br0uñ .

TIDINGS 42-46

The cataracts of heaven were opened, and the water came forth from below and poured down from above. 43. Many wanted to escape and to enter the ark, <but> they were drowned on the way. 44. For forty days the water rose and covered the peaks of the mountains. For one year the ark remained upon the water, then it came and rested upon Mt. Masis.

45. And after forty days, Noah opened the window of the ark, and he sent forth a raven so that it might go out and bring back a sign. And it went out to eat the corpses, but did not return. 46. Then he sent forth the dove, and the dove went out, passed over the peaks

TIDINGS 46-51

of the mountains, found three flowers, and brought the sign
<and> presented it to Noah. 47. Then Noah sent forth all
the birds.

48. And when three months had passed, he opened the
ark and saw that the mountains and hills were dry, but the
fields were covered with water. 49. He sent out all the
beasts. 50. But <from>¹⁷ the clean animals and birds which
had entered seven by seven, he offered one out of <each>
seven to God as <his> portion. And he implored God not to
destroy this world by water again. His offering was¹⁸
acceptable, and the Lord granted his request.

51. And he entreated the Lord and said, "Give

¹⁷h is needed before ʷnʷuʷng and ʃnʒʷng as suggested
by Yov. The omission of h is frequent in the MSS.

¹⁸Note the plural verb with singular subject; final
p on ʷnʷuʷng may have been elided.

TIDINGS 51-55

me a sign of reconciliation."

52. And the Lord said, "Look toward the east."

53. And Noah saw the sign of a bow; red <and> green had come down.¹⁹ 54. And God said to Noah, "This shall be a sign of my reconciliation with your sons. When they see the bow they will know <that>²⁰ God has relented toward them, for this shall be my covenant with you and with your sons; I will not bring another flood upon this earth. If they do evil, I will chastize them with another punishment."

55. And Noah, after receiving God's blessing, went down from the mountain and dwelt <in> Agori.

¹⁹The syntax of this sentence is difficult; I have supplied "and" for clarity. Alternatively, one might supply qh after 'unj and translate, "And Noah saw that the sign of a red <and> green bow had come down."

²⁰qh is needed here as noted by Yov.

TIDINGS 56-59

56. When his seed multiplied, they went down to I^vjewan and lived there for three hundred years. 57. The two sons, Antoon and Manedoon, and <their>²¹ sons grew and multiplied, and they filled the first dwelling [nax i^vjewan], and in such a way they filled the earth. 58. And the name of the place was called Naxi^vjewan, and that is Noah's tomb. 59. Such it is until today.

²¹Yov. adds Միւս, "the other sons."

ԲԱՆՔ ԱՊԱՄԱՑ ԱՌ ՍԷՔ

1. Ասէ Աղամ ցՍէթ. Որդեակ, ոչ է այս բնակութիւնս մեր. զի այս բնակութիւն զազանաց եւ անասնոց էր. եւ մեր բնակութիւնն յեղեմ ընդ արեւելս ի դրախտն էր: 2. Զի եստեղծ զմեզ Աստուած եւ եղ ի դրախտին, եւ պատուիրեաց մեզ յորոյ ուտել ի պտղոյն եւ յորոյ չուտել. (իսկ) մեք ոչ պահեցաք զպատուիրանն (եւ) մերկացաք (յ) աստուածային փառացն (եւ) զրկեցաք ի դրախտէն:

3. Եւ Սէթ որդին միխիթարութեան զբանն զայս լուեալ ի հօրէն եւ ի միտ առ, եւ երթեալ զքառասուն տիւ եւ զքառասուն զիշեր հաց ոչ եկեր եւ ջուր ոչ էարբ: 4. Եւ ասէ առ Տէր յաղօթելն իւրում. Ամենակալ, ամենակարող Տէր, կատարեա ի բարի զխնդրուածս իմ: 5. Եւ առ ժամայն տեսանէր զհրեշտակն, զի զայր եւ ունէր միւղ մի ուրախութեան ի ձեռին իւրում. եւ ետ ի Սէթ, եւ ասէ. Այդ է միխիթարութիւն հօր քում: 6. Եւ Սէթ զոհանայր զավոդէն կենդանութեան զՔրիստոսէ, որ արար եւ կառարեաց զխնդրուածս նորա ի բարի:

7. Եւ առեալ զմեղն զայն Սէթ, տարաւ առ հայրն իւր աղամ, եւ ասէ. Հայր, այս ի բնակութենէն քումմէ (է):

8. Եւ առեալ Աղամ զմիւղն զայն եղ ի վերայ աչաց եւ քացան աչք նորա, եւ հայեցեալ տեսանէ զմիւղն, զի (յ)այն ծառոյն էր յորմէ զմահ մաշակեաց: 9. Եւ ասէ ցորդին իւր. Որդեակ իմ Սէթ. այս ի այն ծառոյն է յորմէ հրամայեաց մեզ Տէրն չուտել մեզ:

ԲԱՆՔ

10. Եւ ասէ Սէթ ցհայրն. Հայր, զիտեա զի որպէս մահարար է, նոյնպէս կենդանատու եւ լուսաւորիչ եղեւ:

11. Եւ օրհնեաց Աղամ զԱստուած եւ զՍէթ զորդին իւր, եւ փոխեցաւ ըստ հրամանի Տեառն ի հող յորմէ ստեղծաւ:

12. Եւ յետ ժամանակաց անցելոց, Սէթ զքանն ընդ Ենովս խօսեցաւ եւ ասէ. Այսպէս ասէր հայրն իմ Աղամ, թէ ոչ էր այս բնակութիւնս մեր, այլ այս բնակութիւնս զազանաց էր եւ այլ ստեղծուածոցն, եւ մեր բնակութիւնն յեղեմ ընդ արեւելս էր:

13. Եւ յորժամ ստեղծ Աստուած զհայրն մեր եւ եղ զնա ի դրախտին, եւ պատուէր եռ նմա յորոյ ուտել ի պտղոյն եւ յորոյ չուտել. իսկ նորա ոչ պահեալ զպատուիրանն, մերկացեալ յաստուածային լուսոյն եւ արտաքս տնկեալ ի դրախտէն եւ հաւասար եղեալ անասնոց անբանից:

14. Եւ Ենովք զքանս զայս ի միտ էառ, եւ զքառասուն տիւ եւ զքառասուն զիշեր ամենեւին ոչ մաշակեաց: 15. Եւ յետ այնորիկ տնկեաց դրախտ վայելուչ, եւ զամենայն պտղաբեր տնկեաց ի նմա: 16. Եւ կացեալ ի դրախտին այնմիկ հինգհարիւր եւ քառասունեւերկու ամ, եւ (յ)ետ այնորիկ մարմնով յերկինս համբարձաւ, եւ աստուածային փառացն եւ լուսոյն արժանաւորեցաւ:

The Words of Adam to Seth¹

1. Adam said to Seth, "Son, this is not our home, for this was the home of wild beasts and animals. Rather our home was in Eden towards the east, in the garden. 2. For God created us and put us in the garden, and he commanded us from which fruit to eat and from which not to eat. (But)² we did not keep the commandment, (and) deprived ourselves of the garden."

3. And Seth, the son of consolation, heard this discourse from his father and considered it. And he went away, and for forty days and forty nights he neither ate bread nor drank water. 4. And he said to the Lord in his prayer, "Almighty, omnipotent Lord, fulfill my request for good." 5. And at that time he saw the angel that came and held a branch of joy in his hand. And he gave it to Seth and said, "This is your father's consolation." 6. And Seth gave thanks concerning Christ the giver of life, who granted and fulfilled his request for good.

7. And Seth took that branch, brought it to his father Adam, and said, "Father, this (is) from your home."

¹The title was supplied by Yov. since no title is given in the MS.

²The text exists in only one MS which was made available to the writer only through the Yov. edition. The words placed in parenthesis in the Yov. edition appear to be additions which the editor deemed necessary. Since that is not stated by the editor, these words are retained in parenthesis in both the text and translation.

THE WORDS OF ADAM TO SETH

8. And Adam took that branch, put it upon his eyes, and his eyes were opened. And he looked and saw that the branch was (from) that tree from which he had tasted death.

9. And he said to his son, "Seth, my son, this is of the tree from which the Lord commanded us not to eat."³

10. And Seth said to his father, "Father, know that just as it causes death, so also it gives life and light."

11. And Adam praised God and his son Seth, and by the Lord's command he was changed into dust, from which he was created.

12. And after some time had passed, Seth spoke that discourse to Enosh and said, "Thus my father Adam said, 'This was not our home, rather this was the home of wild beasts and the other creatures, but our home was in Eden towards the east.' 13. And when God created our father, he also put him in the garden, and he commanded him from which fruit to eat and from which not to eat. But he did not keep the commandment, stripped himself of the divine light, and was expelled from the garden and became equal to the irrational animals."

14. And Enoch considered this thing, and for forty days and forty nights he tasted nothing at all. 15. And after that he planted a comely garden, and he planted in it every fruit-bearing tree. 16. And he lived in that garden 542 years, and (af)ter that he ascended bodily into heaven, and became worthy of the divine glory and light.

³The text appears corrupt here; the second *fbq* is awkward and unnecessary.

**ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱՄԱՅ ԵՒ ԵՒԱՑԻ
ՆԱԽԱՍՏԵՂԾԻ¹ ԹԷ ՈՐՊԷՍ ԱՐԱՐԻՆ**

1. Յետ ելանելոյն Աղամայ ի դրախտէն, առեալ զԵւայ, հրամանաւն Աստուծոյ, եւ քնակեցան յանդիման դրախտին. զի միշտ տեսանելով զդրախտն, հանապազ տառապէին փափաքանաւք ի դէմ² դրախտին: 2. Եւ աւր ըստ աւրէ կարաւորութիւնն յաւելոյր, եւ փափազ վայելչութեան դրախտին նեղէր զնոսաւ: 3. Յորժամ եղեւ երեկոյ, եմուտ արեգակն եւ եղեւ մուկն եւ խաւար զիշեր. յայնժամ անկաւ ահ մեծ ի վերայ նախաստեղծիցն, եւ այնպէս կարծեցին թէ այն էր մահն, որով մեռանելոց էին. եւ ահիւ մեծաւ սարսեալ տազնապէին, մինչ որ լուսացաւ եւ ծագեաց արեգակն:

4. Ապա դիւրացան սակաւ մի յերկիւղէ մահուն: 5. Քանզի ասաց Աստուած թէ մահու մեռանիցիք. եւ այն բաւթ, սաստիկ վտանկէր զնոսաւ. եւ էր այն ապաշխարութիւն Աղամայ եւ կնոջ նորա Եւայի: 6. Զմտաւ ածեալ յիշէին զվայրն վայելչութեան, եւ զդրախտն փափկութեան. զգեղեցկութիւն ծառոցն, եւ զգուարմութիւն տնկոցն. զպայծառութիւն վարդիցն, եւ զանուշահոտութիւն ծաղկանցն. զանթառամութիւն տերեւոցն, եւ զքաղցր մաշակումն պտղոցն. զբարի հնչմունս հրեղինացն, եւ զքաղցրանուագ երգս հրեշտակացն. զախորժ բարբառ երկնաւորացն, եւ զհեշտալի եղանակս անմարմին զաւրացն: 7. Զայս ամենայն կորուսեալ Աղամայ վասն³ որոյ սկսաւ լալ եւ ողբալ մեծակական ժայնիւ: 8. Վասն զի տեսանէր զվայրս դրախտին յանդիման աշաց իւրոց. եւ լալի կողկողազին հառաչանաւք. եւ կոծէր զկուրծս իւր յորդ

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

առտասուաւք: 9. Եւ ի խորոց սրտին հեծէր եւ յոգւոց հանէր.
լեարդն այրէր. սիրտն ճմլէր. եւ աղիքն գալարէր: 10. Որովայնն
ցաւէր երիկամունքն խորովէր եւ աչքն զարտասուս բերէր:
11. Միտքն ծնանէր լեզուն խաւսէր բերանն քարքառէր զաշխարհաց
զբանս եւ ասէր:

12. Վայ ինձ աստուածաստեղծ մարդոյս.

Վայ ինձ նախաստեղծ կենդանւոյս.

Վայ ինձ կենդանի մեռելոյս:

13. Վայ ինձ մեռեալ հողոյս.

Վայ ինձ նախահաւրս.

Վայ ինձ առաջին մարդոյս:

14. Վայ առաջնորդիս կորստեան.

Վայ ինձ մահու գրաւելոյս.

Վայ ինձ մեղաւք մեռելոյս.

Վայ ինձ զի զպատուիրանն յանցեայ:

15. Վայ ինձ մեծատանս որ աղքատացայ.

Վայ ինձ զի ի բարձրութենէ խոնարհեցայ.

Վայ ինձ որ յառաջն թազաւորէի եւ տնանկացայ:

16. Վայ ինձ կորուսելոյս.

Վայ ինձ մոլորելոյս.

Վայ ինձ մեղաւորիս.

Վայ ինձ յանցաւորիս.

Վայ ինձ մահապարտիս.

Վայ ինձ Աղամայս:

17. Վայ իմ կողածին Եւայիս.

Վայ իմ կենաց կցորդիս.

Վայ ինձ որ մեղայ Աստուծոյ:

18. Լացէք զիս ամենայն արարածք.

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

Լացէք զիս երկինք.

Լացէք զիս երկիր.

Լացէք զիս ծովք.

Լացէք զիս ցամաք.

Լացէք զիս հրեշտակք.

Լացէք զիս զազանք եւ անասունք.

Լացէք զիս սողունք եւ թռչունք.

Լացէք զիս ծառք եւ տունկք.

Լացէք զիս բոյսք եւ դալարք.

Լացէք զիս ծառք ամենայն դրախտիդ վայելչութեան:

19. Ողբացէք զիս եւ կոծեցարուք ի վերայ բնակչիս ձերոյ.

Ողբացէք զիս զաւտարացեալս ի ձէնջ.

Ողբացէք զարտաքսեալս ի փափկութենէ ձերմէ.

Ողբացէք զտարամերժեալս ի վայելչութենէ ձերմէ:

20. Ով թռչունք երկնից, իջէք առ իս եւ տեսէք զլաց իմ.

Ով զազանք տեսէք զիս զվտանկեալս.

Ով անասունք հայեցարուք յիս ի տարակուսեալս.

Տեսէք զիս զթշուառականս.

Ողորմեցարուք ինձ որ երբեմն տէր էի ձեզ իշխան եւ

թագաւոր, եւ արդեմ ձեզ հաւասար եւ առաւել

եւս վաթար:

21. Ով արեգակն եւ լուսին ողորմեցարուք ինձ անարգ

հողոյս.

Ողորմեցարուք ինձ տառապելոյս.

Ողորմեցարուք ինձ վտանկելոյս.

Ողորմեցարուք ինձ տարակուսելոյս.

Ողորմեցարուք ինձ մերկացելոյս.

Ողորմեցարուք ինձ մեղուցելոյս.

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ողորմեցարուք ինձ գլորելոյս.

Ողորմեցարուք ինձ կործանեցելոյս.

Ողորմեցարուք ինձ ի խաւարի եւ ի ստուերս մահու
նստելոյս:

22. Ի՞նչ ապրիմ զի ահա քաղցեալ եմ.

Որպէս ցանեմ. զի՞նք վաստակեմ.

Ջին՞ջ ուտեմ. զին՞ջ առնեմ.

Ի՞նչ մխիթարիմ.

Որո՞վ խնդամ.

Որո՞վ գուարմանամ.

Ի՞նչ յազենամ.

Ի՞նչ լիանամ:

23. Ով ծառք զի կայք.

Ընդէր ոչ լայք զԱղամ.

Ընդէր ոչ լայք զգրկեալս ի ձէնջ.

Ընդէր ոչ լայք զխաւարեալս ի լուսոյդ ձերմէ.

Ընդէր ոչ լայք զքաղցեալս ի բարեաց ձերոց.

Ընդէր ոչ լայք զպսսքեալս ի պտղոց ձերոց.

Ընդէր ոչ լայք զկարաւտեալս առատութեանց ձերոց:

24. Եւ դարձուցեալ զքանն ի կինն եւ ասէ.

Ով կին դու զին՞ջ գործեցեր ընդ մեզ.

Ով կին ընդէր զրկեցեր զմեզ յայնպիսի փափկութենէն.

Ով կին ընդէր որոշեցեր զմեզ յայնպիսի զրգանացն.

Ով կին ընդէր արտաքսեցեր զմեզ յայնպիսի

վայելչութեանցն.

Ով կին, ես զքեզ կեանք անուանեցի եւ դու զիս ի

կենաց հաներ.

Ով կին արդ զին՞ջ արասցուք եւ որպէս ապրեսցուք.

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ջինձ կերիցուք եւ կամ զինձ արբցուք.

Ջինձ զգեցցուք եւ զմերկութիւնս մեր որո՞վ
պարտակեսցուք.

Ջի ահա մաշկեղէն այս հանդերձս դիւրամաշ է եւ
շուտով անցանէ:

25. Ասէ Եւայ մեր կենացս այս բաւական է. զի հրամայեաց արարիչն մահու մեռանել մեզ, եւ այն երբ իցէ եւ յորո՞ւմ աւուր հանդիպի եւ զայ հասանէ մահն ի վերայ մեր. եւ թէ զինձ մահն իցէ որ զմեզ մեռուցանէ ոչ գիտեմք. զի ահա աւր մի եւ զիջեր մի անցաւ ի վերայ մեր եւ ոչ մեռաք:

26. Եւ այնպէս սզացին Ադամ եւ Եւայ անսուաղ եւ անաւթի զաւուրս հինգ ոչինչ մաշակեալ: 27. Եւ ապա յետ հինգ աւուրն ի վեցերորդում աւուրն եկեալ առ նոսա հրեշտակապետն Գաբրիէլ բանին Աստուծոյ. եւ տեսեալ զԱդամ եւ զԵւայ ի սուգ եւ ի լաց, մխիթարեաց զնոսա եւ ասաց ուտել ի պտղոյ երկրին որ կայր մաւտ առ նոսա: 28. Եւ ասաց նոցա մերձաւորիլ ամուսնութեամբ ի նմանութիւն անասնոց եւ ամել որդեծնութեամբ ըստ հրամանին Աստուծոյ. եւ յետ երեսուն ամաց ելանելոյն Ադամայ ի դրախտէն, մերձեցաւ Ադամ առ Եւայ եւ ծնաւ զԿայէն եւ զԱբուսաբըր քոյր նորա ընդ նմա. եւ ասէ ծնայ մարդ Աստուծով:

29. Եւ յետ երեսուն տարւոյ դարձեալ մերձեցաւ Ադամ առ Եւայ եւ ծնաւ զԱբէլ եւ զԱմամայն քոյր նորա: 30. Եւ յետ երեսուն ամաց սպան Կային զՀաբէլ. եւ դարձեալ սուգ առին Ադամ եւ Եւայ ի վերայ մահուն Հաբելի զամս հարիւր եւ քսան. եւ ապա հրամանաւն Աստուծոյ եկն առ Ադամ հրեշտակապետն Գաբրիէլ, եւ ասաց նմա, մերձենալ յԵւա վասն որդեծնութեան: 31. Եւ ետ Ադամայ մեւղ մի ի ծառոց դրախտին, եւ ասաց. Այդ քեզ նշան, որ ծնանի քեզ Եւայ որդի մխիթարութեան. եւ կոչեսցես զանուն նորա

Աէթ, փոխանակ Հաբելի գոր սպան Կային:

32. Եւ յառաջ քան զսպանանելն Կայենի զՀաբէլ յաւուր միում տեսիլս պատմեաց Եւայ Աղամայ եւ ասաց թէ Տեսի գիշերս յերազի, որ զարիւնն Աբելի Կային ի բերանն առեալ ըմպէր:

33. Եւ Հաբէլ աղաչէր զնա թէ Թող յարենէդ եւ նա ոչ լսէր, եւ ոչ մնայր ի փորն, այլ փսխէր ի դուրս զարիւնն Հաբելի: 34. Իբրեւ լուաւ զայս Աղամ յԵւայէ, ի կարծիս իմն անկաւ վասն բանին. եւ զի յառաջ քան զպատմելն Եւայի զերազն, լուաւ Աղամ ի Կայենէ որ ասէր ցՀաբէլ թէ եկ երթիցուք ի դաշտի անդ եւ տեսցուք զդրախտն իմ, զոր տնկեցի փոխանակ դրախտին, վասն որոյ ապաշաւեն եւ լան անդադար ծնաւորդ մեր: 35. Եւ զնացեալ Աղամ փութանակի եւ ետես զի սպանեալ էր Կային զԱբէլ զեղբայր իւր. եւ ինքն Կային հեռացեալ էր ի տեղւոջէն: 36. Եւ թէ որպէս եսպան, եւ կամ զինչ աւրինակաւ, այս է գոր ասեմս. Տարեալ Կային զՀաբէլ յիւրատունկ դրախտն, եւ կալեալ կապեաց զնա ծեռն յետս ընդ ծառով միոյ⁴. եւ առեալ բար մի զայլախազ, եւ այնքան քարազոհ⁵ արար զանմեղ պատանին, մինչ որ աւանգեաց զհոգին:

37. Եւ զնացեալ Աղամ, ետես այնպէս. եւ յոյժ սգացեալ ելաց դառնապէս: 38. Եւ ապա աղէկիզեալ սրտիւ եւ դառնացեալ հոգով զնաց Աղամ ասել Եւայի, զի եկեալ ի միասին լայցեն զՀաբէլ, եւ ամփոփեալ թաղեսցեն զնա: 39. Եւ յորժամ առեալ զԵւայ եւ եկն անդ, այլ ոչ եզիտ զմարմինն Հաբելի, զի ամփոփեալ էր ի հրեշտակաց Աստուծոյ. եւ երկիր կլեալ էր զարիւն նորա, որ քնաւ ոչ երեւեցաւ: 40. Յայնժամ կալաւ անհնարին եւ սաստիկ տրտմութիւն զԱղամ եւ զԵւայ, վասն Հաբելի որդւոյն իւրեանց: 41. Եւ յերկար սգով կացին ի տրտմութեան ամս հարիւր եւ քսան: 42. Մինչ որ հրամանաւն Աստուծոյ ծնան զԱէթ որդի մխիթարութեան: 43. Եւ ի սպանանելն Կայենի զՀաբել, եկն Գաբրիէլ առ

Աղամ եւ ասաց նմա. Դուք մի հարցանէք զԿային վասն Հաբեւի. այլ
 Աստուած հարցանէ զնա եւ պատժէ: 44. Որպէս եւ արարն իսկ:
 45. Վասն զի եհարց Աստուած զԿային, թէ ո՞ր է Աբել եղբայրն քո:
 46. Եւ նա ստեաց Աստուծոյ եւ ասաց. Ոչ գիտեմ: 47. Եւ Աստուած
 վասն այն եհարց զԿային, որ զղջանայր եւ մեղայ ասէր: 48. Իսկ
 նա լրբութեամբ ասաց. Ոչ գիտեմ. մի թէ պահապան իցեմ եղբաւրն
 իմոյ: 49. Եւ ասաց նմա Աստուած. Պահպան չես, սպանաւ ընդէր
 եղեր: 50. Եւ եաւթն պատիժ էած ի վերայ նորա: 51. Նախ զի
 ասաց թէ Անիծեալ լիջիր: 52. Երկրորդ ի վերայ երկրի ուր հեղեր
 զարիւն եղբաւր քոյ: 53. Երրորդ Գործել զերկիր վաստակաւք եւ
 աշխատանաւք: 54. Չորրորդ եւ երկիր ոչ տայ քեզ զպտուղ իւր, զի
 արեամբ արդարոյ ներկեր զնա: 55. Հինգերորդ Երերեալ լիցիս
 որպէս զծառ ի հողմոց: 56. Վեցերորդ Տատանեալ լիցիս իբրեւ
 զծով որ ծփի յալեաց: 57. Եաւթներորդ զի նշան եղ ի վերայ նորա
 Աստուած որ ամենայն ոք զիտենայր զնա, եւ նշանն պիտակն էր:
 58. Այլ եւ եղջեւր բուսաւ ի մական. զի ընդ որ զնայր, եղջեւրն
 զոչէր եւ աղաղակէր, թէ զայ Կային եղբայրասպանն:

59. Եւ այնպէս եկեաց⁶ մնաց ամս ութ հարիւր:

60. Դողղոջէր միշտ, եւ երերաւի շրջէր ի վերայ երկրի անդադար
 զցայգ եւ զցերեկ: 61. Եւ այնու առաւել սաստկացաւ սուզն
 Աղամայ եւ Եւայի: 62. Նախ զի մեղան Աստուծոյ: 63. Երկրորդ
 զի մերկացան ի լուսոյն: 64. Երրորդ զի արտաքսեցան ի դրախտէն:
 65. Չորրորդ զի յերկիրս անիծից անկան: 66. Հինգերորդ զի ընդ
 մահու զրաւեցան: 67. Վեցերորդ զի յԱստուծոյ աւտարացան:
 68. Եաւթներորդ զի ի շնորհաց դատարկացան: 69. Ութերորդ զի
 անասնոց հաւասարեցան: 70. Իններորդ զի որդեկորոյս եղեն, եւ
 աղեաց կսկիծ ընկաւան: 71. Տասներորդ զի զանդրանիկ որդին
 իւրեանց տեսին եղբայրասպան, դատապարտեալ եւ պատժեալ յԱստուծոյ:

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

72. Այս ամենայն անմխիթար սուգ էր Աղամայ եւ դառն կսկիծ
Եւայի, եւ աւելորդ զղջման եւ ապաշխարութեան նախաստեղծիցն:

73. Որ հանապազ լային դէմ դրախտին զամենայն աւուրս
Կենաց իւրեանց եւ ասէին.

Ով պանծալի դրախտ.

Ով գեղեցիկ ծաղկոց.

Ով անուշահոտ քուրաստան.

Ով վայելուչ այգի.

Ով աստուածատունկ դարաստան.

Ողորմեցարուք զրկելոյս ի ձէնջ.

Ողորմեցարուք կարաւտելոյս ձերոցդ բարեաց.

Ողորմեցարուք վառնկելոյ ի ձեր դիմաց:

74. Ով տայ ինձ տեսանել զձեզ, ծառք բարեբերք.

Ով տայ մեզ տեսանել զձեզ, ծաղկունք անուշահոտք.

Ով տայ մեզ տեսանել զձեզ, տերեւք անթառամք.

Ով տայ մեզ մաշակել ի ձէնջ, պտուղ բաղցրահամք.

Ով տայ մեզ մտանել ի քեզ, դրախտ աստուածատունկ.

Ով տայ մեզ հանգիստ ի քեզ, վայրդ վայելջալի:

75. Ով աչք որ հայեցայք ի պտուղն, ընդէր ոչ

խաւարեցայք:

76. Ով ոտք որ զնացիք ի ծառն մահաբեր, ընդէր ոչ

կոտորեցայք:

77. Ով ձեռք որ հատիք զպտուղն, ընդէր ոչ զաւսացայք:

78. Եւ այսպիսի լալով եւ վայիւ եկեաց Աղամ, սգով եւ
տառապանաւք ամս ինն հարեւր եւ երեսուն. եւ ապա հիւանդացաւ ի
փորոյն:

79. Եւ ժողովեցան առ Աղամ ամենայն ուստերք եւ դստերք
նորա վաթսուն, զորս ծնեալ էր Եւայ Աղամայ, ծնունդս երեսուն

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

արու եւ էզ, որ էին ամենեքեան վաթսուն: 80. Ժողովեցան որդովք եւ դստերաւք իւրեանց առ նախաստեղծն մարդն Ադամ: 81. Եւ նա խիստ ի վտանկի կայր. եւ քաղէին ոգիքն ի սաստիկ ցաւոյն, որ կալեալ էր զանձն նորա:

82. Իսկ Եւայ եւ ամենայն ծնունդք նորա լային եւ ողբային զԱդամ. եւ Ադամ կայր առաջի նոցա չարաչար տանջեալ ի հիւանդութենէ իւրմէ: 83. Յայնժամ ասէ Եւայ ցԱդամ. Տէր իմ, ասա զժամանակ իմ թէ յամեմ ես յաշխարհիս, թէ շուտով մեռանիմ: 84. Զինչ առնեմ զկնի քո, զի ես ոչ ինչ իմանամ: 85. Ասէ Ադամ, Ոչ յամես, այլ ի միասին մեռանիմք եւ դիցեն զիս եւ զքեզ ի մին տեղի: 86. Բայց դու այժմ երթ աղաչեա զՏէր, զի թերեւս տացէ ի ծառոյն աւծմանէ, որ այնու աւծանէք⁷ զանձն իմ, զի դիւրանամ ի ցաւոցս:

87. Եւ յարուցեալ Եւայ առ զՍէթ, եւ զնաց աղաչել զՏէր, տալ պտուղ իւղընծիւղ ի ծառոց դրախտին, վասն առողջութեանն Ադամայ: 88. Եւ հանդիպեալ նոցա ահազին զազանն Բեմովթ. յարձակեցաւ ի վերայ Սեթայ եւ կամէր ուտել զնա: 89. Յայնժամ ժիչ քարծեալ Եւայ, աղաղակեաց ընդդէմ զազանին եւ ասաց. Սանձեա զքերան քո եւ մի իշխեսցես մերծենալ ի ծառայդ Աստուծոյ. յիշեա զի ընդ մերով իշխանութեամբ էիր, եւ մի համարձակիր վնասել զորդիդ իմ: 90. Յայնժամ եթող զազանն զՍէթ զոր կալեալ ուտէր եւ ասաց Եւայի. Ձեզ հնազանդ յայնժամ էի, որքան դուք հնազանդ Աստուծոյ էիք, եւ զպատուիրանս նորա պահէիք. իսկ ի յանցանելն ձերում զհրաման արարչին, յարձակիմք ի վերայ ձեր եւ խստանամք, եւ ընդդէմ դառնամք ձեզ: 91. Զայս հրամանաւն Աստուծոյ խաւսեցաւ զազանն եւ ասաց ընդ Եւայ մարդկային բարբառով, խոժոռ խոլոր եւ ահարկու դիմաւք. եւ ապա թողեալ զնոսա զանց արար եւ զնաց:

92. Եւ մինչ դեռ մայրն եւ որդին Եւայ եւ Աէթ,
աղօթէին յանդիման դրախտին, եկն առ նոսա հրեշտակապետն Գաբրիէլ
եւ ասաց. Արիք եւ գնացէք զի մեռաւ Ադամ յերեկոյին ժամուն ընդ
մտանել արեւուն: 93. Եւ նոքա ելեալ գնացին լալով եւ
հառաչանալք, եւ տեսին զԱդամ մեռեալ, եւ արարին կոծ մեծ ի
վերայ նորա: 94. Եւ յետ երեք ժամու անցանելոյ ի վերայ
մեռանելոյն Ադամայ, մինչ դեռ լայր եւ ողբայր Եւայ, նոյնժամայն
ցաւեաց զլուխ նորա եւ ասաց. Վայ զլուխս, վայ զլուխս. եւ նա
եւս մեռաւ ընդ Ադամայ: 95. Ի ստեղծանելն ընդ առաւաւտս
ուրբաթուն ստեղծաւ Ադամ, եւ յերրորդ ժամու աւուրն ստեղծաւ
Եւայ ի կողէն Ադամայ: 96. Իսկ ի մեռանելն, մեռաւ Ադամ
յերեկի⁸ ժամու ուրբաթուն. եւ Եւա մեռաւ յերրորդ ժամու
գիշերւոյն⁹: 97. Իսկ որդիք եւ դստերք նոցա, սգացին զնոսա
աւուրս երեսուն. եւ լուացեալ զսպեցին զնոսա, եւ պատեցին անոյշ
խնկաւք եւ մաքուր կտաւօք եւ եղին ի փայտեայ տապանի: 98. Եւ
պատուէին զաստուածաստեղծ մարմինս նախաստեղծիցն որդիք նոցա, եւ
որդոց որդիքն մինչեւ ի նոյ:

99. Իսկ յետ մեռանելոյն Ադամայ հազար երեք հարիւր եւ
երկոտասան ամաց, եկն Ջրհեղեղն, եւ նոյ առեալ զնոսա ի տապանին
զի¹⁰ մի ապականեալ կորիցեն ի ջուրցն հեղեղէ: 100. Եւ յելանել
նոյի ի տապանէն, ետ զմարմինս նախաստեղծիցն յաւազ որդին իւր ի
Աէմ: 101. Եւ նա առեալ տարաւ ի վիժակն իւր, որ արդ եւս կոչի
Շամայ տուն, որ է Սեմայ տուն: 102. Եւ անդ ամփոփեաց զնոսա,
դնելով զԵւայ ի յայրն Բեթղահեմի, ուր յետոյ ծնաւ Քրիստոս ի
սուրբ Կուսէն մարիամայ ի վերայ գերեզմանին Եւայի: 103. Եւ
զԱդամայն¹¹ եղ ի Գողգոթայ, ուր խաչեցաւ Քրիստոս ի Հրէիցն ի
վերայ զլիւոյն Ադամայ. եւ արար զփրկութիւն ի մէջ երկրի:

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

104. Վասն այսորիկ կարգեցաւ եւ սահմանեցաւ յառաջին սրբոցն
եւ ի հոգեւի արանցն յաւուր ուրբաթու յիշատակել զննջեցեալսն
ի Զրիստոս:

The History of the Repentance of Adam and Eve,
the First Created Ones,¹ and How They Did It

1. After Adam went out from the garden, he took Eve, by God's command, and they dwelt opposite the garden. Because they always looked at the garden, they were vexed continually with longing for² the garden. 2. And day by day their misery increased, and their desire for the splendor of the garden tormented them. 3. When evening came, the sun set and it became dark and gloomy night. Then a great fear fell upon the first created ones, and they presumed that this was the death by which they would die. And they were terrified, quivering with a great fear, until it became dawn and the sun rose.

4. Then they were somewhat relieved from the apprehension of death. 5. For God had said, "You shall die," and this sorrowful news tormented them severely. This was the repentance of Adam and his wife Eve. 6. On reflection, they recalled the place of splendor and the garden of delight, the beauty of the trees and the enjoyment of the plants, the lustre of the roses and the sweet odor of the flowers, the

¹ նախաստեղծի - The plural is needed here

² ի դէմ - lit. "before, in front of, opposite."

the unfading leaves and the sweet taste of the fruits, the fine sounds of the celestial beings and the harmonious chants of the angels, the sweet voice of the heavenly beings and the delectable melodies of the incorporeal hosts. 7. Adam lost all this, because³ of which he began to cry and to mourn with a very sad voice. 8. For he saw the place of the garden before his eyes, and he wept sorrowfully with groans and beat his breast with copious tears. 9. And he groaned from the bottom of his heart and he fainted; his liver was enflamed, his heart burned, and his bowels shriveled up. 10. His belly was pained, his kidneys were afflicted, and his eyes shed tears. 11. His mind brought forth, his tongue spoke, his mouth uttered words of complaint, and he said,

12. "Woe is me, God-created man!

Woe is me, first-created living being!

Woe is me, the living corpse!

13. Woe is me, a corpse of dust!

Woe is me, the first father!

Woe is me, the first man!

14. Woe to the author of perdition!

Woe is me, who took hold of death!

Woe is me, a corpse through sin!

Woe is me, because I transgressed the command!

15. Woe is me, the wealthy man who became poor!

Woe is me, because I have descended from the height!

Woe is me, who formerly was crowned but came to

³Vs. 7 վասն որոյ - vs. 30 is represented in Yov. by ..., indicating a lacuna. An entire folio was omitted when the MS was copied, but is here restored.

REPENTANCE 15-20

ruin!

16. Woe is me, who am undone!

Woe is me, who have gone astray!

Woe is me, the sinner!

Woe is me, the transgressor!

Woe is me, condemned to death!

Woe is me, Adam!

17. Woe to Eve, made from my rib!

Woe to my life's companion!

Woe to me, who have sinned before God!

18. Weep for me, all creatures!

Weep for me, O heavens!

Weep for me, O earth!

Weep for me, O seas!

Weep for me, O dry land!

Weep for me, O angels!

Weep for me, O wild beasts and animals!

Weep for me, O creeping things and birds!

Weep for me, O trees and plants!

Weep for me, O herbs and grass!

Weep for me, all trees of that garden of
splendor!

19. Mourn for me, and lament over your inhabitant!

Mourn for me, estranged from you!

Mourn for this one driven out from your luxury!

Mourn for this one expelled from your splendor!

20. O birds of the heavens, come down to me and see

REPENTANCE 20-23

my weeping!

O beasts, see me who am tormented!

O wild animals, look at me, who am ashamed!

Look at me, the miserable one!

Have pity on me, who was once your lord,

sovereign, and king, but am now equal to

you, but more unworthy!

21. O sun and moon, have pity on me, worthless clay!

Have pity on me, the afflicted!

Have pity on me, the tormented!

Have pity on me, the ashamed!

Have pity on me, the naked!

Have pity on me, the transgressor!

Have pity on me, the fallen!

Have pity on me, laid waste!

Have pity on me, sitting in darkness and in the
shadows of death!

22. How shall I live, for behold, I am hungry?

How shall I sow? How shall I labor?

What shall I eat? What shall I do?

How shall I be consoled?

In whom shall I rejoice?

In whom shall I take delight?

How shall I be satisfied?

How shall I be filled?

23. O trees, why do you stand?

Why do you not weep for Adam?

REPENTANCE 23-25

Why do you not weep for the one deprived of you?

Why do you not weep for the one blinded from your
light?

Why do you not weep for the one hungry for your
good things?

Why do you not weep for the one who thirsts for
your fruits?

Why do you not weep for the one who desires your
abundance?"

24. And he directed <his> words to his wife and said,

"O woman, why did you work against us?

O woman, why did you deprive us of such luxury?

O woman, why did you separate us from such
delicacy?

O woman, why did you drive us out from such
delight?

O woman, I named you life, but you took me away
from life!

O woman, now what will we do and how will we
live?

What will we eat and what will we drink?

What will we wear and with what will we cover our
nakedness?

For behold, this skin garment wears out rapidly
and passes away quickly."

25. Eve said, "This life of ours is sufficient, for
the creator commanded us to be punished with death, and when

REPENTANCE 25-32

will that be and on what day will it occur, and death come upon us? And what death it will be which kills us we do not know, for behold, one day and one night have passed over us, but we did not die."

26. And thus Adam and Eve lamented without food and hungry, eating nothing for five days. 27. But then after five days, on the sixth day, the archangel Gabriel came to them at the command of God. And seeing Adam and Eve lamenting and weeping, he comforted them and told them to eat from the fruit of the earth, which was near to them. 28. And he told them to draw near in marriage in imitation of the animals, and to multiply by childbirth according to the command of God. And thirty years after Adam went out from the garden, Adam knew Eve, and she bore Cain and Abusakr, his sister, with him. And she said, "I have brought forth a man through God."

29. And after thirty years, Adam again knew Eve, and she bore Abel and Samayn, his sister. 30. And after thirty years Cain killed Abel. And Adam and Eve lamented again over the death of Abel, for a hundred and twenty years. And then, by the command of God, the archangel Gabriel came to Adam and told him to know Eve for the sake of procreation. 31. And he gave Adam a branch from the trees of the garden and said, "This is a sign to you that Eve will bear to you a son of consolation. And you shall call his name Seth, in place of Abel, whom Cain killed."

32. Now on a certain day, before Cain killed Abel,

REPENTANCE 32-39

Eve related this vision to Adam and said, "I saw in a dream last night that Cain took Abel's blood into his mouth and drank it. 33. And Abel begged him, 'Leave some of that blood!,' but he did not listen, and it did not remain in his belly, rather he vomited out Abel's blood." 34. When Adam heard this from Eve, he became somewhat suspicious about the matter, for before Eve related her dream, Adam had heard Cain say to Abel, "Come let us go into the field and see my garden which I planted in place of the garden on account of which our parents lament and weep continually." 35. Therefore Adam went quickly and saw that Cain had killed Abel his brother, and Cain himself had departed from the place. 36. And how he killed him, and in what way, I shall explain. Cain led Abel into the garden which he himself had planted, and he seized him and tied him to a tree⁴ with his hands behind him. And he took a stone--a flint--and in such a way he stoned⁵ the innocent lad until he gave up the ghost.

37. And when Adam went forth, he saw this, and he mourned exceedingly and wept bitterly. 38. So with a compassionate heart and an embittered spirit, Adam went to tell Eve to come so that they might weep together over Abel, gather him up and bury him. 39. When he took Eve and came there, he did not find Abel's corpse any more, for it had

⁴ ընդ ծառով միոյ is corrupt.

⁵ քարազոհ = քար, "stone," + զոհ, "victim, sacrifice" (cf. զոհ աննել, "to kill"). Hence քարազոհ աննել = "to make a victim by stoning," "to stone."

REPENTANCE 39-58

been gathered up by God's angels. And the ground had swallowed up his blood, which has never been seen since.

40. Then a terrible and grievous sorrow seized Adam and Eve on account of Abel their son. 41. And for a long time they mourned sorrowfully, a hundred and twenty years, 42. until by the command of God they begat Seth, son of consolation.

43. And when Cain had killed Abel, Gabriel came to Adam and said to him, "Do not ask Cain about Abel; rather God will ask him and punish him," 44. as indeed he did. 45. Because God asked Cain, "Where is Abel your brother?" 46. And he lied to God and said, "I don't know." 47. And because of this God asked Cain, so that he might be sorry and repent. 48. But he said impudently, "I don't know. Should I be my brother's keeper?" 49. And God said to him, "You are not his keeper; why did you become his murderer?" 50. And he brought seven punishments upon him. 51. First, he said, "May you be cursed." 52. Second, "Upon the ground where you shed your brother's blood." 53. Third, "To till the ground in toil and fatigue." 54. Fourth, "And the earth will not give you its fruit, for with the blood of the righteous have you colored it." 55. Fifth, "May you shake like a tree in the winds." 56. Sixth, "May you be tossed like the sea which is agitated by the waves." 57. Seventh, God put a sign upon him so that everyone recognized him, and the sign was a mark. 58. Moreover, a horn sprouted on his forehead, such that wherever he went, the horn cried out and exclaimed, "Cain the brother murderer is coming."

REPENTANCE 59-73

59. And thus he remained⁶ for eight hundred years.
 60. He shuddered continually, and he walked upon the earth shaking incessantly, night and day. 61. And because of this, Adam and Eve's mourning became more intense.
 62. First, because they sinned against God. 63. Second, because they were stripped of the light. 64. Third, because they were driven out of the garden. 65. Fourth, because they passed over to this cursed earth. 66. Fifth, because they became subject to death. 67. Sixth, because they became estranged from God. 68. Seventh, because they became devoid of grace. 69. Eighth, because they became equal to the animals. 70. Ninth, because they lost their child and were deeply pained. 71. Tenth, because they saw their first-born son, a brother murderer, condemned and punished by God. 72. All this was an inconsolable sorrow for Adam, a bitter pain for Eve, and an abundance of penitence and mortification for the first created ones.

73. For they wept constantly before the garden all the days of their lives and said,

"O glorious garden!

O elegant flower garden!

O sweet-smelling orchard!

O comely vineyard!

O garden planted by God!

Have pity on one deprived of you!

⁶Corrupt for *blwg*.

REPENTANCE 73-81

Have pity on one who longs for your good things!

Have pity on one who is tormented before you!

74. Who will allow me to see you, O fruitful trees?

Who will allow us to see you, O sweet-smelling
flowers?

Who will allow us to see you, O unfading leaves?

Who will allow us to taste of you, O savory
fruits?

Who will allow us to enter into you, O garden
planted by God?

Who will give us rest in you, O place of
enjoyment?

75. O eyes that gazed upon the fruit, why were you
not blinded?

76. O feet that walked to the deadly tree, why were
you not broken to pieces?

77. O hands that picked the fruit, why did you not
become withered?"

78. And weeping and moaning in such a way, Adam lived, in
mourning and tribulation, nine hundred and thirty years.
Then he became sick in his belly.

79. And there were gathered to Adam all sixty of his
sons and daughters whom Eve had born to Adam; <there had
been> thirty childbirths, a male and a female in each, which
makes sixty altogether. 80. They were gathered with their
own sons and daughters to the first created man Adam.

81. And he was in great danger, and he was dying from the

REPENTANCE 81-90

severe pain which had seized him.

82. Now Eve and all her children wept and lamented over Adam, and Adam lay before them, greatly tormented by his illness. 83. Then Eve said to Adam, "My lord, tell me the time of my death; shall I tarry on this earth, or shall I die quickly? 84. What shall I do after you? For I perceive nothing." 85. Adam said, "You shall not tarry, rather we shall die together, and they will put me and you in the same place. 86. But go now and beg the Lord, for perhaps he will give you <some of the oil> from the tree of anointing with which you will anoint⁷ me, so that I will be relieved of these pains."

87. And Eve rose up and took Seth, and she went to beg the Lord to give her the oil-producing fruit from the trees of the garden for the sake of curing Adam. 88. And the hideous beast Behemoth met them; he pounced upon Seth and wished to eat him. 89. Then Eve shrieked, shouted at the beast and said, "Bridle your mouth, and do not dare to approach the servant of God. Remember that you were under our dominion, and do not dare to harm my son." 90. Then the beast released Seth whom he had seized and was about to eat, and he said to Eve, "I was obedient to you as long as you were obedient to God and kept his commandments. But because you have transgressed against the command of the creator, we fall upon you, treat you mercilessly, and turn against you."

⁷Note the plural, which may anticipate Seth's role.

REPENTANCE 91-98

91. The beast spoke this by the command of God, and he talked to Eve in a human voice, with a stern, harsh, and frightful countenance. Then he left them, passed by and went away.

92. And while the mother and son, Eve and Seth, were praying before the garden, the archangel Gabriel came to them and said, "Arise and go, for Adam died in the evening at sunset." 93. And they left and went back weeping and groaning, and they saw Adam dead, and made a great lamentation over him. 94. And three hours after Adam had died, at the very moment while Eve was weeping and wailing, her head suffered pain and she said, "O my head! O my head!" And she also died with Adam. 95. When they were created, Adam was created on Friday morning, and at the third hour of the day, Eve was created from Adam's rib. 96. But when they died, Adam died at the evening⁸ hour on Friday, and Eve died at the third hour of the night.⁹ 97. And their sons and daughters mourned over them for thirty days, and they washed and bound them, and they wrapped them in sweet aromatics and clean linens, and they placed them in a wooden coffin. 98. And their sons and their sons' sons until Noah honored

⁸ յերեկի, an unusual form. The root is probably երեկ, which however does not take ի type endings and appears strange with ժամ. So Issaverdens, who translates "towards the evening." Alternatively, Preuschen assumes the root is երկու and translates "in der zweiten...", making the parallel յերեկի ժամու ...յերրորդ ժամու. But this is not a correct form of երկու, and contradicts the notion in vs. 94 that Adam died three hours before Eve.

⁹For զհերոյն.

REPENTANCE 98-104

the divinely created bodies of the first created ones.

99. But 1312 years after Adam's death, the flood came, and Noah took them into the ark¹⁰ lest, having rotted, they should perish by the waters of the flood. 100. And when Noah went forth from the ark, he gave the bodies of the first created ones to his eldest son Shem. 101. So he took them and brought them to his own territory, which presently is still called Šamadun, which is the house of Shem. 102. And he buried them there, putting Eve in the cavern of Bethlehem, where subsequently Christ was born of the holy virgin Mary above Eve's tomb. 103. And he put Adam's¹¹ at Golgotha, where Christ was crucified by the Jews above Adam's head, and brought salvation to the world. 104. Because of this it was prescribed and decreed by the first saints and by the men full of the holy spirit to commemorate on Friday those who have fallen asleep in Christ.

¹⁰ 𐌸𐌹𐌳𐌹𐌳𐌹 ---𐌺𐌹 - These words are represented in Yov. by ..., indicating a lacuna. The bottom line of one page was omitted when the MS was copied, but is here restored. Presumably the remains of Adam and Eve are referred to.

¹¹ The antecedent of 𐌺𐌹𐌳𐌹𐌳𐌹𐌹𐌶𐌹𐌶𐌹, presumably "remains," "bones," is omitted.

BIBLIOGRAPHY

- Achtemeier, P., ed. Society of Biblical Literature 1977 Seminar Papers. 2 vols. Missoula, Mt.: Scholars Press, 1977.
- _____, ed. Society of Biblical Literature 1978 Seminar Papers. 2 vols. Missoula, Mt.: Scholars Press, 1978.
- Adler, William. "George Syncellus and his Predecessors." Ph. D. dissertation, University of Pennsylvania, 1982.
- _____. "Materials Relating to Seth in an Anonymous Chronographer (Pseudo-Malalas) and in the Chronography of George Syncellus." Philadelphia: Department of Religious Studies, University of Pennsylvania, 1977. (Typewritten.)
- Anasyan, H. Haykakan Matenagitut'yun [Armenian Bibliology]. Erevan: Academy of Sciences, 1956.
- Aptowitzer, V. Kain und Abel in der Agada, den Apocryphen, der hellenistischen, christlichen, und muhammedanischer Literatur. Wein und Leipzig: R. Löwit, 1922.
- Armstrong, G. T. Die Genesis in der Alten Kirche. Tübingen: J. B. C. Mohr, 1962.
- Bardenhewer, O. Geschichte der altkirchlichen Literatur. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1962. Reprint of 1913 edition.
- Baring-Gould, S. Legends of the Patriarchs and Prophets. New York: Holt and Williams, 1872.
- Berman, Dennis. "Seth in Rabbinic Literature: Translations and Notes." Philadelphia: Department of Religious Studies, University of Pennsylvania, 1977. (Typewritten)
- Cardona, G. R. "Sur le gnosticisme in Arménie: les livre d'Adam." In Le origini dello gnosticismo: Colloquio di Messina, 13-18 aprile 1966, pp. 645-648. Edited by U. Bianchi. Leiden: Brill, 1967.

- Charlesworth, J. H. The Pseudepigrapha and Modern Research.
Missoula, Mt.: Scholars Press, 1981, ed².
- Davies, W. D. Paul and Rabbinic Judaism. London: S.P.C.K.,
1970, ed³.
- Denis, A. M. Introduction aux Pseudépigraphes grecs d'Ancien
Testament. Leiden: Brill, 1970.
- Dindorf, W., ed. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae.
50 vols. Bonn: Weber, 1828-1897.
- Frey, J.-B. "Adam (livres apocryphes sous son nom)." In
Supplément au Dictionnaire de la Bible, pp. 101-134.
Edited by L. Pirot. Paris: Letouzey et Ané, 1928.
- Gelzer, H. Sextus Julius Africanus und die byzantinische
Chronographie. 2 vols. Leipzig: B. G. Teubner, 1898.
- Ginzberg, L. The Legends of the Jews. 7 vols. Philadelphia:
Jewish Publication Society of America, 1909, 1939.
- Götze, A. Die Schatzhöhle. Überlieferung und Quellen.
Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der
Wissenschaften. Philosophisch-historisch Klasse,
No. 13/4. Heidelberg: Carl Winter, 1922.
- Gross, J. Entstehungsgeschichte des Erbsündendogmas. 2 vols.
München: Ernst Reinhardt, 1960.
- Harrington, D. J. The Hebrew Fragments of Pseudo-Philo.
Missoula, Mt.: Scholars Press, 1974.
- Hübschmann, H. Die Altarmenischen Ortsnamen. Amsterdam:
Oriental Press, 1969. Reprint of Strassburg, 1904.
- Issaverdens, Jaques. The Uncanonical Writings of the Old
Testament. Venice: Armenian Monastery of St. Lazarus,
1934, ed².
- Jonas, Hans. The Gnostic Religion. Boston: Beacon Press, 1963.
- Kabisch, R. "Die Entstehungszeit der Apokalypse Mose." ZNW 6
(1905), 109-134.
- Karst, J. Historische Grammatik des Kilikisch-Armenischen.
Strassburg: Karl J. Trübner, 1901.
- Klijn, A. F. J. Seth in Jewish, Christian, and Gnostic
Literature. Leiden: Brill, 1977.
- Layton, B., ed. The Rediscovery of Gnosticism. 2 vols.
Leiden: Brill, 1980-81.

Liechtenhan, R. "Die pseudepigraphie Litteratur der Gnostiker." ZNW 3 (1902), 222-237, 286-299.

Lipscomb, W. L. "Foreign Influences on the Armenian Adam Books." In Proceedings of the First Dr. H. Markarian Conference on Classical Armenian Culture: Influences and Creativity, pp. 102-112. Edited by M. E. Stone. Chico, Ca.: Scholars Press, 1982.

Lüdtke, W. "Georgische Adam-Bücher." ZAW 38 (1919), 155-168.

Miller, M. P. "Midrash." In The Interpreter's Dictionary of the Bible Supplementary Volume, pp. 593-597. Edited by K. Crim. Nashville, Tn.: Abingdon Press, 1976.

Peterson, Eric. "La liberation d'Adam de l'Ανάγκη." RB 55 (1948), 199-214.

Preuschen, E. "Die apocryphen gnostischen Adamschriften aus dem armenischen übersetzt und untersucht." In Festgruss Bernhard Stade, pp. 163-252. Edited by W. Diehl, et al. Giessen: J. Richer'sche, 1900.

Quinn, E. C. The Quest of Seth for the Oil of Life. Chicago: University of Chicago Press, 1962.

Sanjian, A. K. Colophons of Armenian Manuscripts, 1301-1480. Cambridge: Harvard University Press, 1969.

Schürer, Emil. Geschichte des Jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi. 3 vols. Hildesheim: Georg Olms, 1964. Reprint of Leipzig, 1909.

_____. Review of "Die apocryphen gnostischen Adamschriften aus dem armenischen übersetzt und untersucht," by E. Preuschen. Theologische Literaturzeitung 26 (1901), 171-173.

Scroggs, R. The Last Adam. Philadelphia: Fortress Press, 1966.

Stone, Michael E. Armenian Apocrypha Relating to Patriarchs and Prophets. Jerusalem: Israel Academy of Sciences, 1982.

_____. "The Death of Adam--An Armenian Adam Book." HTR 59 (1966), 283-291.

_____. "Report on Seth Traditions in the Armenian Adam Books." In The Rediscovery of Gnosticism, vol. 2, pp. 459-471. Edited by B. Layton. Leiden: Brill, 1981.

Stroumsa, G. G. "Another Seed: Studies in Sethian Gnosticism."
Ph. D. dissertation, Harvard University, 1978.

Tayetsi, E. Ankanon Girk' Nor Ktakaranac' [The Uncanonical Writings of the New Testament]. Venice: Armenian Monastery of St. Lazarus, 1898.

Theodore, J. "Midrash Haggadah." The Jewish Encyclopedia,
vol. 8, pp. 550-569. New York: Funk and Wagnalls, 1904.

Tischendorf, K. von. Apocalypses Apocryphae Mosis, Esdrae, Pauli, Ioannis, item Mariae dormitio: Additis Evangeliorum et actuum apocryphorum supplementis.
Leipzig: Herm. Mendelssohn, 1866.

Yovsepeanc', S. Ankanon Girk' Hin Ktakaranac' [The Uncanonical Writings of the Old Testament]. Venice: Armenian Monastery of St. Lazarus, 1896.

Appendix

THE ARMENIAN ADAM CYCLE OF FOUR WORKS, RECENSION II

In addition to the manuscript evidence presented in the edition in chapter four above, the Adam Cycle exists in a quite different form in a group of manuscripts we have designated recension II (see chapter one). The text of recension II presented below is that found in the 1730 edition of Zolovacu, in which Transgression, Expulsion, Abel and Cain, and Tidings are chapters 1, 3, 5, and 7 of an extended biblical paraphrase.¹ The even numbered chapters of the work contain homiletical materials based on the story presented in the Adam Cycle, and are similar in content to the homiletical materials placed at the end of each portion of the Adam Cycle in B and Y.

While the text of recension II is at some points virtually identical to that of recension I, at other points where II closely follows the story in I, the word order and vocabulary are markedly distinct.² There is also a tendency

¹Chapter numbers in the Adam Cycle given here correspond to those given in recension I above and not to the Zolovacu edition.

²Compare, e.g., Transgression, I 1-4 and II 1-4; I 25-30 and II 25-31; Abel and Cain I 5-7 and II 5-7.

in II to rearrange the order of events as told in I,³ to expand upon the text of I and introduce new ideas,⁴ and to make improvements upon I, especially where confusions are found in I.⁵ These modifications are all characteristic of secondary or recensional activity, and indicate that recension I is a superior text form. Furthermore, the appearance of several Turkish words⁶ in the text makes it

³In Transgression I 41-43, God curses Adam first, then Eve, then the serpent, whereas in II 40-43, the serpent is cursed first, then Eve, and then Adam. In I 31, the assertion that the fruit was good but man was evil occurs directly after Adam eats the fruit and before God appears. In II 45, however, that assertion occurs after God has delivered the curses and expelled Adam and Eve from the garden. For the transposition of verses, compare Abel and Cain I 36-37 and II 37; I and II 47; and the location of the promise that Seth will be the head of patriarchs in Tidings I 3 and II 1.

⁴In Transgression II 45-49 contains an extended explanation of the sin of Adam and Eve described in I 31. II introduces the ideas that Adam broke a fast and that he blamed God for his sin when given an opportunity to repent. See also the fuller explanation of how Christ accomplished humanity's deliverance from the promissory note of Adam in Expulsion II 23-26 (cf. I 23-26), and the explanation of the depth of the flood waters in Tidings II 44 (cf. I 44). The text of II is about 10% longer than that of I.

⁵In Transgression I 47, the angel takes Adam and Eve out of the garden and shows them fruit-bearing trees from which they can obtain sustenance. In II 51 Adam is shown how to obtain food provided he works for it, thus fulfilling the curse on him pronounced by God. While all extant manuscripts of Abel and Cain I 27 are confused at the point where Cain learns how to kill from two ravens, the text reads smoothly in II 27, and in II 35 Cain's response to God's query is brought closer to the biblical story of Cain's response (cf. I 35). Finally, Tidings II 14 makes clear that Enoch's orchard corresponds to the garden of Adam and Eve, whereas the correspondence is not explicit in I 14.

⁶E. g. Կիւլէշ, "wrestling" (Abel and Cain 18), ասմայ, "vine" (Abel and Cain 19, 2x), աղրտաղ, a name for

unlikely that recension II, at least in its present form, is much older than the early eighteenth century date of the oldest surviving manuscript. The readings in II consistently show a closer relationship to B and D than to other manuscripts of recension I.

The text and translation of II presented below is divided into paragraphs and verses corresponding to those in recension I in order to facilitate comparison.

Mt. Masis (Tidings 44), and լեշ , "corpse" (Tidings 45). Three of these words (կիւլէշ , աղբաղ , and the first appearance of աւալ) may originally have been within marginal glosses which were incorporated into the text, since in each case they appear in parenthetical remarks designed to explain the meaning of Armenian words found in the text. The two remaining examples may not be thus explained.

**ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՃԱՌ, ՎԱՍՆ ՍՏԵՂԵՄԱՆՆ ԱԴԱՄԱՅ
ԵՒ ՄԱՐԴԱՆԱԼՈՅՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԵՐՈՅ**

1. Նախ ըստեղծ Տէր Աստուած զղասս հրեշտակաց եւ հրեշտակապետաց, ի վեր եւ բարձր արար քան զամենայն հրեշտակս զԱղայէլ եւ զԲելիար եւ մեծ փառօք զարդարեաց զնոսա: 2. Իսկ ամենայն հրեշտակք եւ հրեշտակապետք օրհնէին զովէին եւ փառաւորառնէին զԱստուած:

3. Եւ պիղծն Սատանայ հիւանայր եւ զարմանայր ընդ մեծութիւն փառաց իւրոց. վասն որոյ հպարտացաւ եւ ոչ կամէր օրհնել զԱստուած. այլ կամէր եւս բարձրագոյն բազմիլ յաթոռս հաւասար աթոռոյն Աստուծոյ: 4. Եւ բարկացաւ Տէրն հրամայեաց ուռնաւոր սերովքէիցն եւ բազմաչեայ քերովքէիցն, եւ ամենայն երկնաւոր զօրացն, որք հարին զղասսն Սատանայի եւ թօթափեցին զամենայն զուռնդսն դիւաց. եւ ի վայր հարին որպէս կարկուտ ի յամպոյն:

5. Իսկ բարերարն Աստուած փոխանակ հպարտութեան Աղայէլի ըստեղծ զԱղամ, զի հողեղէն մարդօք լնուցու զտեղի նորա: 6. Եւ արկ զթմբրութիւն ի վերայ Աղամայ, եւ ճառ զմի կողիցն նորա եւ ելից ընդ այնր մարմին եւ եղեւ կինն. իբրեւ զարթեաւ Աղամ ի քնոյ, ետես զկինն եւ հաւանեցաւ: 7. Եւ ասաց, ահ սա ոսկր յոսկերաց իմոց, եւ մարմին ի մարմնոյ իմոյ. սա կոչեսցի կին:

8. Իսկ Տէր Աստուած տարեալ եղ զնոսա ի մէջ դրախտին Ադինայ որ է փառօք լի եւ միջասահման. եղ ի վերայ նոցա պատուէր

եւ ասաց, թէ ուտելով կերիցէք զամենայն պտուղ դրախտին քայց ի պտղոյ զիտութեան մի ուտիցէք. զի յորժամ ուտիցէք մահու վաղմանեսցիք: 9. Վասն այն պատուէր եղ ի վերայ նոցա. զի փորձեսցէ եւ տեսցէ թէ պահէին զպատուիրանն Տեառն. եւ թէ ոչ զվշալից աշխարհն ժառանգեսցեն:

10. Իսկ պիղծն Սատանայ, նախանձեալ վասն Ադամայ, կամէր մտանել ի դրախտն: 11. Եւ ահա բեկեալ ի հրեշտակաց եւ ոչ կարէր. ապա օձն էր թեւաւոր եւ ունէր լեզու, եւ էր գեղեցիկ եւ իմաստուն քան զամենայն կենդանի, մտանէր ի դրախտն եւ ելանէր: 12. Իսկ ամենաչարն Սատանայ ուսոյց օձին եւ խաբեաց զԱդամ: 13. Քանզի օձն ետես զԵւա զի մաշակէր յամենայն պտղոյ դրախտին. եւ ի մի ծառոյն ոչ ուտէր:

14. Իբրեւ հեռացաւ Ադամ եւ շրջէր ի դրախտն, օձն խօսեցաւ ընդ Եւայի եւ ասաց ընդէր յամենայն ծառոց մաշակես, եւ յայդ մին ծառոյն ոչ մաշակես որ գեղեցիկ է տեսլեամբ:

15. Ասէ Եւայ, զի Աստուած ասաց յորժամ ուտէք ի ծառոյդ մահու մեռանիք:

16. Իսկ օձն ասէ, Աստուած զձեզ խաբեաց. զի յառաջ Աստուած մարդ էր իբրեւ զձեզ. երբ կերաւ ի պտղոյ անտի, նա այն մեծ փառքին հասաւ: 17. Վասն այն ասաց ձեզ չուտել. զի մի կերեալ հաւասար լինիք Աստուծոյ:

18. Իբրեւ լուաւ զխրատ օձին, ցանկացաւ աստուածանալ. փութապէս կտրեաց եւ կերաւ ի պտղոյն. եւ առժամայն մերկացաւ: 19. Իսկ եկն Ադամ եւ ետես զկինն մերկացեալ, դառնացաւ եւ ասէ, այս ինչ է զոր դու գործեցեր. ընդէր կերեր ի պտղոյդ եւ մերկացար:

20. Ասէ Եւա, խիստ քաղցր է պտուղս եւ բարեհամ առ դու եւս կեր. նա կամէր խաբել զԱդամ:

ՅԱՆՑՈՒՄՆ

21. Ասէ Աղամ. ուտեմ եւ ես քեզ նման մերկանամ:

22. Եւ ասէ Եւա. ես շատ կերայ վասն այն մերկացայ. դու սակաւ կեր:

23. Ասէ Աղամ. ոչ կարեմ մաշակել եւ քեզ նման լինիլ:

24. Ասէ Եւա. թէպէտ եւ դու շատ ուտիցես ոչ մերկասցին, զի սիրէ զքեզ Աստուած:

25. Իբրեւ զայս լսեց Աղամ, էառ զպտուղն ի ձեռն քայց վախէր ուտել: 26. Իսկ Եւա լայր եւ աղաչէր զնա եւ ասէր. կեր եւ մի որոշեր զիս ի քեզանէ. թէ ապրիմք ի միասին ապրիմք. եւ թէ մեռանիմք ի միասին մեռանիմք: 27. Իսկ Աղամ բազում քննութեամբ առնէր զպտուղն ի ձեռն մինչեւ երեք ժամ. երբեմն կամէր ուտել եւ երբեմն ոչ: 28. Բայց երբ հայէր կնոջ յաղաչանքն եւ յարտասուքն, ողորմութիւն անկանէր ի սիրտն: 29. Երբ զմերկութիւն տեսանէր, վախէր ուտել. երբ զգեղեցկութիւն տեսանէր, խելքն ի գլխոյն թափէր: 30. Թէպէտ մերկացեալ էր. քայց զեղեցիկ էր զի նորաստեղծ էր եւ իբրեւ սպիտակ մարգարիտ փայլ էր: 31. Իսկ Աղամ վասն սիրոյն կնոջն ոչ կարաց պահել զինքն եւ կերաւ ի պտղոյն, եւ մերկացաւ ի լուսոյն: 32. Ապա վասն մերկութեան ամօթոյն մտեալ ի ներքս թզենւոյն ծածկեցաւ ընդ տերեւովն, զի մի տեսցէ Աստուած. քանզի հանապազ զայր Աստուած եւ խօսէր ընդ նոսա սիրով եւ հանդարտութեամբ: 33. Եւ տեսեալ Աղամայ եւ Եւայի զոտնաձայնն Տէրն զալոյն Աստուծոյ զոր իբրեւ յիսուն կանգնաչափ բարձր ի վերայ թզենւոյն ձայնեաց բարկութեամբ եւ ասէ ո՛ւր ես Աղամ:

34. Ասէ Աղամ. Տէր զքո ձայնդ լուայ եւ երկեայ մերկ էի եւ թաքեայ:

35. Ասէ Աստուած. ո՛չ ասացի քեզ թէ մի ուտեր ի պտղոյ անտի. զի յորժամ ուտես մերկանաս եւ մեռանիս. 36. Ընդէր

կերար:

37. Ասէ Աղամ. Տէր այս կինն զոր դու ստեղծէր սա խաբեաց զիս:

38. Դարձեալ Տէրն խօսեցաւ ընդ Նւայի. Թէ ընդէր կերար ի պտղոյն:

39. Ասէ Նւա. Տէր այս օժս զոր դու ստեղծէր սա խաբեաց զիս:

40. Եւ քարկացեալ Տէրն ի վերայ սոցա եւ ասէ. դու օժոյր փոխանակ զի արարեր զայդ անիծեալ լիցիս ի մէջ ամենայն զազանաց եւ ամենայն կենդանեաց. ի վերայ լանջաց քոց եւ ի վերայ որովայնի քոյ սողալով զնասցես եւ հող կերիցես զամենայն աւուրս կենաց քոց: 41. Եւ եղից զթշնամութիւն ի մէջ քո եւ ի մէջ զաւակի դորա, դու սպասեսցես դորա զարշապարին, եւ դա սպասեսցէ քու՛մ զլիսոյ: 42. Եւ դարձեալ ասաց ցկինն. փոխանակ զի արարեր զայդ. տրտմութեամբ եւ ցաւօք ծնցիս եւ ծնունդ քո ի մահ փոխանակեսցի: 43. Եւ դարձեալ առ Աղամ ասաց. փոխանակ զի թողեր զպատուէր իմ եւ լսեցեր կնոջ քոյ փոխանակ անմահ տնկոցս փուշ քուսանի քեզ. քրտամբք երեսաց քոց կերիցես զհաց քո. զի հող էիր եւ ի հող դարձցիս: 44. Եւ հրամայեաց հրեշտակաց հանել զնոսա ի դրախտէն. եւ հրեղէն զաւազանաւն պահել զմանապարհ դրախտին:

45. Զի ոչ թէ պտուղն չար էր որ կերան եւ մերկացան. զի չար պտուղն ինչ կանէր ի դրախտն. զի պտուղն բարի էր բայց Աստուած զայն պտուղն պազ եղիր Աղամայ: 46. Թէ պահեալ էր զԱստուծոյ խօսքն եւ չէր կերեալ զպազն այլ յետոյ ուտէր, բարձրանայր ի վերինն Նրուսաղէմ. զի փորձեաց զնա Աստուած: 47. Ապա ետես որ ոչ պահեաց զխրատն Աստուծոյ այլ փութապէս լսեցին զխրատ օժին եւ ցանկացան աստուածութիւն. վասն այն քարկացաւ Աստուած: 48. Դարձեալ վասն այն եկն ի վերայ

ՅԱՆՑՈՒՄՆ

թգենւոյն եւ հարցաւ թէ ո՞ւր ես Աղամ. վասն այն հարցանէր թերեւս մեղայ ասեն եւ թողութիւն գտանեն: 49. Երբ տեսաւ Տէրն որ զպատմառն ի ստեղծողն ասացին. վասն այն բարկացեալ Աստուած ի վերայ նոցա. եւ արտաքսեաց զնոսա ի դրախտէն:

50. Եւ անկան ի տեղի մթին եւ աղջամղջին քաղցած եւ ծարաւած մինչեւ վեց օր: 51. Ապա դարձեալ ողորմեցաւ Տէրն ի վերայ նոցա եւ առաքեաց զհրեշտակն հանել զԱղամ ի խաւարային տեղեաց. եւ բերել ի լոյս աշխարհ. եւ եցոյց նմա զործել զերկիր, եւ ի պտղոյ նորա կերակրիլ: 52. Իսկ նոքա իբրեւ տեսին զարեգակն եւ զլուսին, ուրախացան մինչեւ յերեկոյն եւ ոչ գիտէին թէ արեգակն մտանէ եւ ելանէ. ապա հանց որ մտաւ արեգակն եւ մթացաւ երկիր նոցա եւ խաւար կալաւ զնոսա, տրտմութեամբ լացին զգիշերն ամենայն:

53. Այսքան առ այս վասն Աղամայ: 54. Զոր Տէր Աստուած փրկեալ ազատեսցէ զձեզ ի խաբէութենէ չարին Սատանայի. եւ արժանի արասցէ արդար դատաստանին. եւ արքայութեան լուսոյն ամէն:

ՎԱՍՆ ԵԼԱՆԵԼՈՅՆ ԱՊԱՄԱՅ ԵՒ ԵԽԱՅԻ Ի ԴՐԱՊՏԷՆ

1. Յորժամ Աղամ անկաւ ի լուսոյն, սակաւ մի ուրախացաւ ի վերայ լուսոյ արեգականն թէպէտ չէր հաւասար արեգական լոյսն արքայութեան լուսոյն. քայց լոյս էր. նա ոչ գիտէր թէ ի մայրն մտանէր արեգակն: 2. Իսկ որ մթացաւ եւ երեկոյ եղեւ, այնպէս թուեցաւ նոցա թէ մութ եղեւ եւ այլ ոչ լուսանայ. քանզի դրախտն հանապազ լոյս էր. եւ նոյնպէս գիտէին թէ աշխարհս ամենայն լուսով լինի. զի ոչ գիտէին թէ ցերէկն գիշեր կու փոխի. վասն որոյ իբրեւ մտաւ արեգակն, եւ մթացաւ օրն, նա այնպէս իմացան թէ այլ չի լուսանայր. վասն որոյ լացին եւ կոծեցին մինչեւ ցառաւօտն:

3. Իսկ ի հաւախօսին եկեալ Սատանայ ի կերպս հրեշտակի եւ ասէ ցԱղամ. ընդէր տրտմիք:

4. Ասէ Աղամ. վասն այն տրտմիմք եւ լամք զի ստեղծեալ էր զմեզ Աստուած, եւ եղեալ ի մէջ դրախտին լուսեղէն. եւ պատրանօք օձին կերաք ի պողոյն. եւ արտաքսեցաք ի դրախտէն. եւ անկաք ի տեղիս այս խաւար մթին: 5. Ապա կրկին ողորմեցաւ մեզ Աստուած. եւ առաքեաց զհրեշտակ իւր հանեալ զմեզ ի խաւարէս երբ ի լոյս աշխարհ: 6. Այլ ոչ գիտեմք թէ ինչ չար գործեցաք որ քարկացաւ Աստուած ի վերայ մեր եւ խաւար կալաւ զմեզ:

7. Ասէ Սատանայ. ինչ տուիք այն հրեշտակին որ երբ զձեզ ի լոյս աշխարհ:

8. Ասէ Աղամ. ինչ ունէաք որ տայաք:

9. Ասէ Սատանայ պարտ էր ձեզ ծառայ լինիլ նմա եւ

ԵԼԱՆԵԼ

զամենայն ծնունդս ձեր խոստանալ նմա. երբ զայդ ոչ արարիք վասն այն խաւար կալաւ զձեզ:

10. Ասէ Աղամ. յափշութիւն կալաւ զմեզ եւ զայդ ոչ իմացաք:

11. Ասէ Սատանայ. զի՞նչ տայք ինձ թէ տամ ձեզ զաւետիքն լուսոյ:

12. Ասէ Աղամ. եթէ միւսանգամ լոյս տեսանիցեմք ծառայ լինիմք քեզ մեք եւ ամենայն ծնունդն մեր:

13. Իսկ Սատանայ ցոյց ետ նոցա յարեւելս եւ ասաց. անտի տեսանէք զլոյս:

14. Զայս ասաց Սատանայ եւ սակաւ մի հեռացաւ. իսկ Աղամ եւ Եւայ հայէին ընդ արեւելս եւ տեսանէին զի նշան լուսոյ երեւէր արեգականն. կատարեալ խնդացին: 15. Իբրեւ սակաւ մի քարձրացաւ, եկն առ նա Սատանայ եւ ասէ. տեսանէք զաւետիսն իմ որ ուրախացուցի զձեզ:

16. Ասէ Աղամ. ծառայ եմք քեզ եւ աւետեաց քոց. զի դու լուսաւորեցեր զմեզ. զի ծառայեմք քեզ մեք եւ ամենայն ծնունդն մեր:

17. Իսկ Սատանայ բերեալ քար մի եւ եղ առաջի Աղամայ եւ ասէ. դիր զձեռն քո ի վերայ քարիդ եւ ասա այսպէս. մինչեւ անծինն ծնանի, եւ անմահն մեռանի ամենայն ծնունդն իմ քեզ եղիցի:

18. Եւ եթէ ոչ ասէք այսպէս. դարձեալ խաւար բերեմ առ ձեզ:

19. Իսկ Աղամ զձեռն ի վերայ եղեալ ասաց թէ մինչեւ անծինն ծնանի եւ անմահն մեռանի ամենայն ծնունդն մեր ծառայ քո եղիցի:

20. Եւ մնաց նշան ձեռացն ի վերայ քարին: 21. Այն եղեւ ձեռագիր Աղամայ ի ձեռն Սատանայի. իսկ Սատանայ տարեալ զձեռագիր քարն թաղեաց ի գետն Յորդանանու:

ԵԼԱՆԵԼ

22. Դարձեալ իբրեւ երեկոյ եղեւ մտաւ արեգակն ի մայրն. զիտաց Ադամ որ խաբեցաւ, լացին եւ ողբացին մինչեւ հինգ օր անօթի եւ ծարաւ: 23. Աղաչեցին զԱստուած եւ յետ հինգ աւուրցն լուաւ Աստուած աղօթից նոցա եւ առաքեաց զհրեշտակ իւր. եւ աւետեաց Ադամայ վասն մարդանալոյն Տեառն Աստուծոյ եւ ազատիլն ի ձեռաց Սատանայի: 24. Եւ ետուր Ադամայ զձեռագիրն Աստուծոյ. եւ էր գրեալ այսպէս. մի տրտմիր Ադամ. խաբեաց զքեզ Սատանայ. վասն այն որ ասաց թէ մինչեւ անծինն ծնանի. եւ անմահն մեռանի. զի անծինն ես եմ. եւ անմահ աստուածութիւն. զոր ի վեց դարուն առաքեցից զմիածին որդին իմ ի լուսոյ աստուածութեան իմոյ: 25. Եւ մարմին առցէ ի սուրբ եւ յանարատ կուսէ. զոր ի զաւակէն քուսմէ եղիցի որդին իմ, որդի քո: 26. Զի անծինն ծնանի եւ ջնջէ զձեռագիր յանցանաց քոց. եւ դարձուցէ զքեզ յառաջին փառսն քո:

27. Իբրեւ զայս աւետիսն լուաւ ուրախ եղեւ. զի վեց դարն իբրեւ ժամ մի համարէր վասն աւետեացն հրեշտակին: 28. Որ նոյն ողորմութեամբն ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած ձեզ եւ մեզ. Ամէն:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՅԱՂԱԳՍ ԿԱՅԷՆԻ ԵՒ ԱՔԷԼԻ

1. Այս էր պատուէրն Աղամայ զոր պատուիրեաց որդւոցն իւրոց եւ ասաց, թէ յորժամ ելայ ի դրախտէն եւ անկայ յաշխարհս խաւարային, դարձեալ ողորմեցաւ ինձ Աստուած եւ առաքեաց զհրեշտակ իւր եւ երեր զիս ի լոյս. եւ որքան կենդանիք կային զամենեւեան հնազանդեցոյց ինձ: 2. Եւ զեզն լծեալ ետ ի ձեռս իմ եւ ուսոյց նովաւ վարել եւ վաստակել եւ գործել զերկիր եւ մշակել ի պտղոյ նորա եւ լիանալ եւ ապրիլ. այլ եւ հրամայեաց ինձ յամենայն պտղոյ բաժին հանել Աստուծոյ: 3. Վասն որոյ Աղամ պատուէր ետ զնոյն կատարել որդւոց իւրոց զի Աղամայ առաջին զաւակն Կայէն էր եւ յետ նորա Աբել:

4. Յորժամ եղեւ Կայէն յիսուս ամաց եւ Աբել քսան ամաց, Կայէն հողագործ էր եւ Աբել հովիւ ոչխարաց: 5. Իսկ Աղամ խրատեաց զորդիքն իւր եւ ասէ. յամենայն ընչից ձերոց տասնէն զմէկն բաժին հանել Աստուծոյ: 6. Իբրեւ եղեւ ծնունդն ոչխարաց Աբելի, նա մէկն հագար եղեւ. ապա ընտրեաց զլաւն եւ զընտիրն խաշանց զգերն եւ զպարարտն տալ Աստուծոյ բաժին. բայց ոչ մատոյց Աստուծոյ վասն եղբօրն թէ քոյն եւս հասնին հունձք. ապա ի միասին մատուցուք զբաժինն Աստուծոյ: 7. Իբրեւ հասին հունձք ցորենոյ Կայէնին. նա զատեաց զքամատարն եւ զմնացեալ ոտնակոխն եւ զփուռն հանեց բաժին Աստուծոյ. եւ ժողովեաց իբրեւ ղէզ մի:

8. Ապա երեր Աբել զընտրեալ զառիսսն եւ մեծարեաց զԿայէն վասն Աստուծոյ ասելով սիրելի եղբայր իմ, դու մեծ ես եւ ես փոքր ծառայ քոյ. յառաջ դու մատո զբաժինն Աստուծոյ. եւ ապա

ԱՐԷԼ ԵՒ ԿԱՅԷՆ

ես: 9. Իսկ Կայէն կանգնեցաւ յաղօթս առ Տէր եւ ասաց. դու Տէր ստեղծող ամենայնի. ահա քրտամբք իմովք վաստակեցի եւ վարեցի, ձեռօքս ժողովեցի եւ ի յուս բարձեալ բերի բաժին քեզ. արդ ընկաւ զզոհս իմ որպէս համոյ է քեզ այնպէս արա: 10. Եւ Տէրն բարկացեալ ի վերայ Կայէնի. վասն որոյ ամպ մի սեւացեալ եկն ի վերայ Կայէնի որոտաց եւ թնդաց. եւ ել հողմ եւ բամի ի նմանէ եւ ցրուեաց զամենայն հասկս նորա. եւ ոչ մնաց մի ցորեան. եւ Կայէնի երեսքն սեւացան որպէս գործելի:

11. Իսկ Աբէլ մատոյց զողջակէզսն անդրանիկ զառանցն առաջի Աստուծոյ. եւ զձեռսն տարածեալ աղաղակեաց եւ ասէ Տէր Աստուած ստեղծող եւ արարիչ ամենայն բարութեանց աղաչեմ զքեզ ընկալ զնուէրս իմ զոր մատուցանեմ քեզ բաժին, զի ի քո տուեալ բարի պարգեւաց քոց քեզ մատուցանեմ աղաչեմ եւ պաղատիմ ընկալ ի համոյս բարեբար կամաց քոց: 12. Նոյն ժամայն քաղցր հողմն հնչեաց եւ լոյս ծագեաց յերկնից եւ լուսաւորեաց զերեսս Աբէլի. եւ եկն բարբառ որ ասէր լսելի եղեն աղօթք քո եւ ընդունեցի զընծայս քո: 13. Եւ լուսափայլ ամպն հովանի եղեւ ի վերայ Աբէլի:

14. Իսկ Կայէն ոխացաւ ընդ Աբէլի եւ կամէր սպանանել զնա քայց ոչ զիտէր թէ որպէս սպանցէ զնա. զի դեռ չէր սպանումն եղեալ ի վերայ երկրի: 15. Եւ եւս Աբէլ ոչ զիտէր զչար խորհուրդն Կայէնի. զի հանապազ ընդ իրեար ուտէին եւ խմէին եւ շրջէին:

16. Իսկ ի միում աւուր ասէ Կայէն ցեղբայր իւր. Աբէլ զնասցուք ի դաշտ ման գալ: 17. Եւ ելեալ զնացին ի դաշտն. ապա Աբէլ ուժով էր քան զԿայէն վասն այն ոչ կարէր յայտնել զխորհուրդն իւր: 18. Ապա սկիզբն արար խաղալ ընդ եղբօրն կշտի քոնելով որ է կիւլէշ. թէ կարէ գետնով տալ եւ կապել զնա քանզի

ԱՐԷԼ ԵՒ ԿԱՅԷՆ

որչափ կուշտի բռնեցին, Կայէն ոչ կարաց յաղթել զեղբայրն:

19. Եւ ել Կայէն հայեցաւ աստ եւ անդ, եւ ետես զխաղողի մուղն որ ասմայ ասի. նա ասաց Աբէլի թէ եկ ասմայի մատիւ խաղասցուք:

20. Դու զրկէ զծառն եւ ես երեք անգամ պատեմ ուռամբս. տեսանեմ թէ կարես կտրել զնա: 21. Դարձեալ դու ինձ արա նոյնպէս երեք անգամ պատէ զիս, տեսանեմք թէ որս է զօրեղ եւ ուժով:

22. Իբրեւ զրկեաց զծառն Աբէլ, նա Կայէն առեալ զուռն պատեաց ոտիւքն եւ ձեռօքն մինչեւ ցզլուխն: 23. Ապա իմացաւ Աբէլ զչարութիւնն Կայէնի. զոր զոչեաց լալով առ եղբայրն եւ ասէր. եղբայր իմ սիրելի աղաչեմ զքեզ արձակեա զիս. եւ որքան կենդանի եմ ծառայեմ քեզ: 24. Մի սպանաներ զիս. զի ես ոչ թշնամի եմ քեզ, այլ բարեկամ եւ միշտ հնազանդ հրամանաց քոց. ես առանց քեզ ոչ կարեմ ժամ մի կենալ: 25. Դու զիա՞րդ կատես զիս եւ առանց ինձ մնալ ի վերայ երկրի. եւ զեղբայրական սէրն իմ ինչպէս մոռանաս դու:

26. Իսկ Կայէն աստ եւ անդ շրջէր եւ ոչ զիտէր թէ որով պիտի սպանանել զնա: 27. Ապա Սատանայ եղեալ ի կերպս երկու ազուաւի եւ առեալ մինն քարասուրիկ քար մի, եւ նովաւ հարեալ զմիւսն եւ սպան զնա ի կլափէն, եւ քարն սուր էր որպէս ածելի: 28. Եւ Կայէն ուսեալ ի Սատանայէ, եւ առեալ զքարն եւ վազեաց ի վերայ եղբօրն: 29. Իբրեւ շատ աղաչեաց Աբէլ զեղբայրն եւ ոչ լսեց նմա: 30. Եւ ասաց Աբէլ. եկ եղբայր մի անգամ համբուրեմ զքեզ. զի ոչ մնամ կարօտ ի քէն: 31. Այլ Կայէն ոչ ետ պատասխանի. ըմբռնեալ զքարն ի խոշակն եւ տարբերեալ խազխզէր, եւ քարն փոքր էր եւ ոչ կտրատէր: 32. Նա լալով աղաղակէր ասելով թէ ինչպէս մուղապ կու տաս ծնողացն իմոց. զի ինձէն խապար չունին նոքա որ ի նոցանէ հալալութիւն առնէի. քանզի բազում աշխատանք ունին յինձ վերայ. եւ դու որպէս կենաս ի վերայ

երկրի: 33. Եւ ամենեւին ոչ լսեց. այլ շարաշար բռնութեամբ
հազիւ մորթեց զեղբայրն. եւ եղ կապեալ այնպէս ի ծառին:

34. Եւ ինքն զնաց իբրեւ ուրախութեամբ. չպա երեւեցաւ
Աստուած ի վերայ ամպոյ յիսուն կանգնաչափ հեռի. եւ ասաց
Կայէնին ո՞ր է եղբայրն քո Աքէլ:

35. Ասէ Կայէն, երբ տուիր ինձ պահ, որ ինձանէ խնդրես.
մի թէ ես պահապան էի նմա: 36. Եւ բարկացաւ Աստուած ի վերայ
Կայէնի. թէ երբ պահապան չէիր սպանող վասն էր եղեր: 37. Վասն
որոյ եւթն պատժօք պատուհասեաց զԿայէն. զի ի հարցանելն
Աստուծոյ զնա քաղցրութեամբ յապաշխարութիւն կոչեաց. թէ
զղջացեալ մեղայ գոչէ:

38. Յորոյ մակատն կօտօշ բուսաւ. ուր եւ երթայր ծայն
կու տայր կօտօշ. առաջին պատուհասն այս է. թէ սա է
եղբայրասպանն Կայէն:

39. Երկրորդ պատուհասն այն էր, որ բոլոր մարմինն
դողդոջէր:

40. Երրորդ պատուհասն այն էր, որ քանի ուտէր, ոչ
կշտանայր:

41. Չորրորդ պատուհասն այն էր, որ ինչ որ ուզէր նա ոչ
հասանէր ուտել եւ ընդ վայր խուզէր:

42. Հինգերորդ պատուհասն այն էր, որ յաչքն ամենեւին
քուն չէր մտանէր:

43. Վեցերորդ պատուհասն այն էր, զի հանապազ լալով եւ
դողալով շրջէր:

44. Եօթներորդ պատուհասն այն էր, որ Աստուած մահ ոչ
հրամայեաց Կայէնի: 45. Այլ ասաց թէ ինչ մարդ որ զԿայէն
սպանանէ, նա ցաւն առ սպանողն դարձցի: 46. Եւ ապրեցաւ Կայէն
եօթն հարիւր յիսուն եւ երեք տարի. զի զմահն կուզէր եւ ոչ

ԱՔԷԼ ԵՒ ԿԱՅԷՆ

մեռանէր:

47. Ի ժամանակին յայնմիկ Ղամէք ձիաւորեալ հանապազ
զնայր որսանել. իսկ Կայէն անճար մնաց վասն մահուն իւրոյ ապա
հնարս իմացաւ առեալ մորթ մի վայրենի ի ծոցն, զնաց ի լեառն եւ
եղեւ ընծոյ նման եւ անկաւ ի մանապարհին:

48. Իսկ Ղամէք ելաւ զնաց յորս առնել. եւ ետես զԿայէն
եհար նետիւ եւ սպան զնա: 49. Ապա ցաւն Կայէնի անկաւ ի վերայ
Ղամէքայ. եւ բուսաւ կօտօշ ի զլուին: 50. Իսկ Ղամէքայ կինն
բարի էր. առ Տէր աղաղակեաց, եւ այնչափ ելաց որ յաչերէն արիւն
կաթեցաւ փոխանակ արտասուացն: 51. Զոր ետես Աստուած
զարտասուսն եւ զաղաչանք կնոջն, ողորմեցաւ Աստուածն ամենայնի.
եւ բժշկեաց զցաւն Ղամէքայ:

52. Դարձեալ յորժամ իմացան Ադամ եւ Եւայ զսպանումն
Աբէլի, զնացեալ բերին արեամբ շաղախեալ զմարմինն Աբէլի. որ եւ
կոծ մեծ առին լալով եւ ողբալով. եւ միշտ սուգ կենային ի
բազում ժամանակս: 53. Ապա յորժամ թաղեցին զմարմինն Աբէլի,
նա ելանէր յերես հողոյն. զի հանապազ արիւնն ոչ ցամաքէր. ոչ
հօտէր եւ ոչ որդներ. զի էր իբրեւ զքուն. ոչ փտէր, եւ ոչ հող
լինէր: 54. Զանգի Աստուած նախ Ադամայ ասաց հող լինիլ. եւ
ապա ի նմանէ ծնելոցն. վասն որոյ պիտէր յառաջ Ադամ մեռանէր եւ
ի հող դառնայր, ապա ծնունդ նորա մեռանէր եւ ի հող դառնայր:
55. Մինչեւ ի մահն Ադամայ այլ ոչ ոք մեռաւ. վասն այն ոչ ի
հող դառնայր մարմինն Աբէլի: 56. Ապա երբ Ադամ մեռաւ եւ
թաղեցաւ, նա ապա տեղ ետուր որ թաղեցին զԱբէլ ի գերեզմանի:

57. Բայց յորժամ Ադամ եւ կինն իւր տեսանէին զԱբէլ
արեամբ շաղախեալ, եւ զԿայէն պատուհասեալ, վասն կոծոյն եւ
սգոյն իւրեանց այլ ոչ մերձեցան առ միմեանս, զի մի այլ մեծ
սուգ զայ ի վերայ ինքեանց վասն զաւակացն: 58. Իսկ Աստուած

ԱՔԷԼ ԵՒ ԿԱՑԷՆ

ողորմեցաւ եւ առաքեաց աւետիք վասն ծնանելոյն Աեթայ. զոր եւ
մխիթարութիւն ետ վասն Աքէլի: 59. Որ եւ զձեզ մխիթարեսցէ
յամենայն տրտմութեանց ձերոց. Ամէն:

**ՎԱՍՆ ԱՌԵՏԵԱՑՆ ՍԷԹԱՅ ԶՈՐ ԵՏ ԱՍՏՈՒԱԾ ԱՊԱՄԱՅ ՅԱՂԱԳՍ
ԱՔԷԼԻ ԶՈՐ ՍՊԱՆ ԿԱՅԷՆ Ի ՄԽԻԹԱՐԵԼ ԶԱՊԱՄ ԵՒ ԶԵՒԱՅ**

1. Եւ Տէրն քաղցրացաւ ի վերայ Աղամայ եւ առաքեաց զհրեշտակ իւր եւ ետ զաւետիս վասն Սէթայ, եւ ասաց Աղամայ թէ մերծեցիր առ կինն քո, եւ լինի քեզ որդի. եւ անուանեսցես զանունն նորա Սէթ, որ թարգմանի մխիթարութիւն. նա եղիցի զաւակ օրհնեալ եւ զլուխ նահապետաց:

2. Ասէ Աղամ. ոչ կամիմ մերծենալ ի կինդ. զի երկու անգամ մերծեցայ եւ ինձ մեծ սուք եղեն քան զելանելն իմ ի դրախտէն. զի զԿայէն տեսանեմ որ այնպէս ցաւագնեալ դողդոջայ, սարսափի եւ մորմոքի սիրտ իմ, եւ զաւարին աղիք իմ. ապա զԱքէլ տեսանեմ արեամբ շաղախեալ, նա ցաւի սիրտ իմ եւ արտասուք իմ իբրեւ արիւն կու հեղանի. թէ դարձեալ մերծենամ ի կին եւ լինի զաւակ, վախեմ թէ այլ նոր սուգ բերէ ինձ:

3. Ասէ հրեշտակն տալոց է քեզ Աստուած բարի որդի, եւ անունն նորա Սէթ որ թարգմանի մխիթարութիւն. նա եղիցի զաւակ օրհնեալ. զի որչափ դառնացար եւ տրտմեցար վասն Կայէնի եւ Աքէլի նոյնչափ խնդաս եւ մխիթարիս Սէթաւ: 4. Եւ բազմանան զաւակ քո եւ զաւակ Սէթայ. եւ նոքօք լցվի աշխարհս. բայց մի խառնակեսցիս ընդ ազգն Կայէնի. զի ընդ անիծիւք են նոքա. երբ խառնակին ազգն Կայէնի ընդ ազգն Սէթայ եւ այլ զաւակաց քոց նա նոքա եւս կորնչին հետ նոցա:

5. Ապա Կայէնի զաւակքն բազմացան եւ եղեն քսանեւչորք արու մարդ եւ երեք հարիւր ութսուն կին: 6. Զի Կայէն երկու

ԱՌԵՏԻՔ

հարիւր երեսուն տարի էր որ ամուսնացեալ էր երբ Աէթ ծնաւ:

7. Քանզի Կայէն երեսուն տարու էր որ ամուսնացաւ. եւ Աբէլ քսան տարեկան էր: 8. Եւ էր կոյս երբ սպան զնա: 9. Իբրեւ ծնաւ Աէթ, եւ բազմացան ծնունդքն Աէթայ եւ այլ եղբարցն, ի բաց հալածէին զազգն Կայէնի եւ սրբութեամբ Կային եւ ոչ ժառանգէին ընդ ազգն Կայէնին:

10. Իսկ բարի պտուղն Ննովք, եհարց ի հօրէն թէ վասն էր լայք եւ միշտ տրտմիք եւ ոչ ուրախանայք:

11. Նա ասաց. յաղազս ճաշակման պտղոյն եւ արտաքսելոյն ի դրախտէն:

12. Վասն որոյ Ննովք երբ լսեց զայս նա ասաց ես վճարեմ զձեր պարտքն: 13. Եւ ոչ ամուսնացաւ: 14. Այլ տնկեաց այգի մի յօրինակ դրախտին. եւ ով ոք որ անցանէր, նա ի պտղոյն ճաշակէր. եւ ինքն ոչ ամենեւին ուտէր ի պտղոյն: 15. Այլ յերկաթէ զտակ մի եղ ի գլուխն. զի մի տեսցէ զպտուղ ծառոյն. քանզի վաթսուն տարի ի մեջ այգւոյն կեցաւ եւ ոչ կերաւ ի պտղոյ անտի:

16. Վասն այն քաղցրացաւ Աստուած եւ հրամայեաց հրեշտակաց որ բարձեալ զՆնովք տարան ի դրախտն. եւ է մինչեւ ցայսօր: 17. Իսկ այլ որդիքն Աէթայ եւ Ադամայ երբ տեսին որ Ննովք վերացաւ մարմնով յերկինս, եւ վասն կուսութեան եւ պահուց հասաւ այնպիսի փառացն. ըստ որում բազումք յօժարեցան հրաժարիլ յաշխարհէս եւ կուսութեամբ մզնիլ ի լերինս. եւ եղեն թիւք աւելի քան զհինգ հարիւր եւ քսան ոգի:

18. Բայց ազգին Կայէնի յոյժ բազմացան աղջկունք եւ կանայք. զի զմէկ մարդն ի մէջ հարիւր կնոջ շրջեցուցանէին. զորեւ կոուէին վասն մարդոյ, եւ յափշտակէին ի միմեանց:

19. Այլ եւ զնացին խառնակիլ յազգն Աէթայ: 20. Եւ նոքա ոչ տային թոյլ այլ ծեծէին եւ վարէին զնոսա:

ԱԽԵՏԻՔ

21. Իսկ նոքա անժար մնացին. նա սկսան պժնիլ եւ զարդարիլ եւ շինեցին ծարուրս եւ դեղեցին գերեսս իւրեանց եւ զձեռսն հինաւեցին: 22. Եւ սահմանեցին գերզս եւ զքնարս ազգի ազգի տաղերօք, խաղօք եւ պարուք ծափս հարկանելով զնացին ի լերինս, եւ խաբեցին զժգնաւորսն եւ խառնակեցան ընդ նոսա: 23. Միայն զնոյ ոչ կարացին խաբել. եւ այլք ամենեքեան խառնակեցան եւ պղծեցան ընդ նոսա, իբրեւ զշուն լիկեցին զամենեսին. ոչ հայելով զքոյր եւ զղուստր:

24. Որեւ Աստուած քարկացաւ վասն մեղաց նոցա. եւ հրամայեաց հրեշտակին որ ասաց նոյի զի ամուսնասցի:

25. Ասէ նոյ. ոչ կամիմ ամուսնանալ վասն անցաւոր աշխարհիս:

26. Ասէ հրեշտակն քարկացեալ է Աստուած վասն մեղաց մարդկան, եւ կամի կորուսանել զնոսա ջրով: 27. Վասն այն հրամայեաց Աստուած քեզ կին առնուլ. զի դու եղիցիս նոր Ադամ. զի սոքա ամենեքեան ջրով խեղդին: 28. Եւ դու միայն ապրիս որդւովքդ եւ կանամքքդ. եւ դու լինիս սերմ եւ հայր աշխարհի:

29. Ասէ նոյ. քանի տարի դեռեւս պիտի ապրիմ:

30. Ասէ հրեշտակն. վեց հարիւր տարեկան ես. այլ եւս երեքհարիւր եւ յիսուն տարի ապրիս:

31. Ասէ նոյ. վերջն մահ է եւ աշխարհս անցաւոր. զի երեքհարիւր եւ յիսուն տարին իբրեւ երազ զիշերոյ անցնի:

32. Զի՜մարդ խառնիմ ի մեղս աշխարհի:

33. Ասէ հրեշտակն. հրամանք Աստուծոյ է, կատարել պարտիս. զի աղջիկ մի կայ կոյս եւ մաքուր ի մեղաց ի դստերացն Սէթայ եւ անունն նորա նեմզար. առ զնա ի քեզ կնուծիւն: 34. Եւ շինեսցես տապան երեքհարիւր կանգուն երկայնութիւն, յիսուն կանգուն լայնութիւն, եւ երեսուն կանգուն քարձրութիւն. եւ

ԱԽԵՏԻՔ

շինեա երեք տուն. վերնատուն, միջնատուն, եւ ներքնատուն:

35. Զայս ասաց իրեշտակն եւ գնաց ի նմանէ: 36. Իսկ նա առեալ զնեմզար եւ ամուսնացաւ ընդ նմա: 37. Եւ սկիզբն արաւ տապան շինել ի վերայ բարձր բլրի միոյ. եւ որքան շինէին նա ծայն տայր ուրաքն եւ սղոցն եւ փայտն թէ պիտի ջրհեղեղ գայ յերկիրս: 38ա. Իսկ մարդիկն երբ լսէին, նա ծաղր առնէին ասելով. թէ յայս քան բարձր տեղիս ջուր պիտի հասնի. կամ դու որ գտապանդ շինես դու պիտի ապրիս եւ մեք խեղդուիմք. ապա դու ո՞ր պիտի ցան ցանես եւ այգի տնկես թէ երկիրս ջրասոյգ լինի: 38բ. Եւ ի կատարել ութսուն տարւոյն ապա աւարտ եղեւ տապանն: 38գ. Իսկ նոյի եղեւ երեք որդի. Սեմ, Զամ, Աբեթ. եւ երեւեցաւ իրեշտակն նոյի եւ ասաց թէ առ երեք որդւոց քոց կին ի գարմէն Սէթայ կոյս աղջկունս. որ են անուանքն Զանազան, Զարմանազան, Արագնազան: 38դ. Բայց կոյս պահեա գորդիքն քո մինչեւ որ ելանես ի տապանէն, եւ արար այնպէս. եւ դարձեալ երեւեցաւ իրեշտակն եւ ասաց. մուտ ի տապան քո. գի լինի ջրհեղեղ:

38ե. Իսկ նա աղաղակեաց առ Տէր եւ ասէ. Տէր տուր համբերութիւն զի քարոզեցից, թերեւս դարձցին ի մեղաց: 38զ. Եւ Աստուած ներեաց ամս քսան զոր քարոզէր նոյ ասելով, թէ դարձիք ի մեղաց զի դարձուցէ Տէր զջրհեղեղ պատուհասն:

38է. Դարձեալ ծաղր առնէին զնոյ եւ ասէին. զիտեմք զի ընդ վայր տանջեցար եւ փոշիմանեալ ես եւ վասն անժարութեան քոյ քարոզես. եւ զինչ տամք քեզ զզին տապանիդ եւ քակեմք եւ տուն շինեմք զփայտն նորա. եւ այլ բազում քանիւ տնազ առնէին զնոյ: 38ը. Եւ յետ քսան տարւոյն հրամայեաց Աստուած նոյի առնուլ զորդիսն եւ մտանել ի տապանն. իսկ նոյ խնդրեաց համբերել ի Տեառնէ մինչեւ եւթն օր յառնուլ զորդիսն իւր ի տապանն: 38թ. Յոր եմուտ ինքն եւ կին իւր. ապա որդիքն եւ որդւոց

ԱՌԵՏԻՔ

կանայքն:

39. Եւ երկու տախտակ էառ ի ծառքն եւ եհար գտախտակսն նա ծայն արծակեցաւ ի տախտակէն թէ, փախերուք եւ մտէք ի տապան. զի էհաս ջրհեղեղն: 40. Իսկ զազանք եւ անասունք լսեցին եւ հաւատացին. եւ եկին ինքեանք եւ աղաղակէին: 41. Եւ հրամայեաց Աստուած առնուլ զնոսա երկու երկու ի սրբոց թռչնոց. եւ յանասնոցն եւթն եւթն. եւ եղ զթռչունսն ի վերնատունն. ի միջնատունն նոյ եւ որդիքն. իսկ ի ներքնատունն զազանքն եւ անասունքն: 42. Եւ յետ եւթն աւուր իբրեւ ժողովեաց զամենայն ի ներքս տապանին, ապա ծեփեաց զդրունսն ներքուստ եւ արտաքուստ. եւ ապա բացան սահմանք երկնից, եւ պատռեցաւ երկիր եւ բլխեաց աղբերակունս եւ ջուրք գետերաց արտահոսեալ. եւ յերկնից անձրեւն իբրեւ գետօրէն իջանէր: 43. Եւ ապա մարդիկք կամեցան փախչիլ ի տապանն, եւ ի նոյն խեղդեցան: 44. Մինչեւ քառասուն օր այնպէս առատանայր որ մինչեւ ծածկեցան ամենայն զլուխ լերանցն եւ ի սարերէն էանց յիսուն մարդուչափ աւելի. եւ մինչ ի մէկ տարի շուրջ եկեալ տապանն, եւ զնացեալ հանգեաւ ի լեռոն Մասիսոյ որ այժմ ասեն աղրտաղ:

45. Յորում բացաւ նոյ զպատուհասն եւ առաքեաց զազուան զի բերցէ նշան ցամաքի. եւ նա զնացեալ անկաւ ի լեշն այլ ոչ դարձաւ: 46. Եւ յետ երեք աւուրն արծակեաց զաղաւնին եւ զնացեալ եզիտ ցամաք եւ եբեր զմուղ ժիթենւոյ: 47. Եւ բացեալ նոյի զտապանն եւ ետես զզլուխ լերանցն եւ արծակեաց զամենայն թռչունսն:

48. Եւ յետ երեք ամսոյն ելաւ ինքն ի տապանէն եւ որդիքն իւր: 49. Եւ զամենայն կենդանիսն արծակեաց: 50. Ապա ի սուրբ կենդանեացն էառ յեւթնէն զմէկն եւ պատարագ մատոյց Աստուծոյ. եւ խնդրեաց յԱստուծոյ այլ ոչ պատուհասել ջրով

զորդիս նորա: 51. Եւ ծայն եղեւ առ նա թէ ոչ կորուսանեմ
 այսպիսի պատուհասիւ: 52. Թէ մեղանչեն ինձ այլ ուրիշ խրատով
 խրատեցից զնոսա: 53. Եւ երեւեցոյց նոյի զաղեղն ընդ ամպս
 կանանչ եւ կարմիր ընդ արեւելս եւ ասէ. այս է նշան ուխտին
 իմոյ: 54. Զի յորժամ ցուցանեմ զայն նշանն իմասցին ամենայն
 որդիքն քո. զի հասեալ է ողորմութիւն իմ ի վերայ նոցա:

55. Եւ անտի իջին յարկուոի եւ անդ քնակեցան դեռեւս
 դաշտն նա լի էր ջրով: 56. Իբրեւ բազմացան որդիք նորա, զնաց
 էջ ի նախջրւան, եւ անդ քնակեցաւ: 57. Եւ յետ ջրհեղեղին
 ապրեցաւ նոյ երեքհարիւր եւ յիսուն տարի. եւ անդ է զերեզմանն
 նոյի: 58. Եւ կնոջ զերեզմանն ի Մարանդ է. որ մայր ասի անուն
 նորա: 59. Որոց աղօթիւք փրկեսցէ Տէր Աստուած զամենայն
 հաւատացեալս ի ջրհեղեղէ ցանկութեան աշխարհիս. Ամէն:

History and Sermon: Concerning the Creation of Adam
and the Incarnation of Christ Our God

1. First the Lord God created the divisions of the angels and archangels; he made Sadael and Beliar above and higher than all the angels, and he adorned them with great glory. 2. Now all the angels and the archangels blessed, exalted, and glorified God.

3. But the detestable Satan was amazed and enraptured by the greatness of his own glory. Because of this he became arrogant and he did not want to bless God. Rather he wanted to sit on this very high throne, equal to God's throne.

4. But the Lord became angry <and> commanded the hammer-man of the Seraphim and of the many-eyed Cherubim and all the heavenly hosts, who smote the divisions of Satan and drove away all the legions of demons and beat them down like hail from a cloud.

5. And God the beneficent created Adam in place of arrogant Sadael, so that He might fill his place with earthen man. 6. And He brought a deep sleep upon Adam, and He took one of his ribs, and he filled in flesh in place of it, and it became woman. When Adam awoke from sleep, he saw the woman and approved. 7. And he said, "Behold, this is bone of my bones and flesh of my flesh. She shall be called woman."

8. And the Lord God brought <them and> put them in the midst of the Garden of Eden, which is full of splendor,

TRANSGRESSION 8-18

indeed <at> the center. He gave them a command and said, "You may eat every fruit of the garden, but from the fruit of knowledge you may not eat. For when you eat <it>, you shall die." 9. Because of this he gave them a command, so that he might test <them> and see if they would keep the Lord's commandment. And if not they would inherit the earth full of thorns.

10. Now the detestable Satan, being envious of Adam, wanted to enter the garden. 11. But behold he was discouraged by the angels and could not. Then the serpent had wings and a tongue; he was more handsome and wiser than all beasts, <and> he used to go in and out of the garden.

12. Now the abominable Satan taught the serpent, and he deceived Adam. 13. For the serpent saw that Eve would taste of every fruit of the garden, but from one tree she would not eat.

14. When Adam departed and was walking around in the garden, the serpent spoke to Eve and said, "Why do you taste of all the trees, but from this one tree which is beautiful in appearance you do not taste?"

15. Eve said, "Because God said, 'When you eat of that tree, you shall die.'"

16. But the serpent said, "God has deceived you, for formerly God was man like you. When he ate of that fruit, he attained this great glory. 17. That is why he told you not to eat, lest eating <it> you would become equal to God."

18. When she heard the advice of the serpent, she

TRANSGRESSION 18-31

wanted to become divine. She promptly picked and ate of the fruit. And immediately she became stripped. 19. Now Adam came and saw his wife stripped, <and> he turned and said, "What is this you have done? Why did you eat of that fruit and become stripped?"

20. Eve said, "This fruit is extremely sweet and tasty; you take also <and> eat." She wanted to deceive Adam.

21. Adam said, "Shall I eat and be stripped like you?"

22. And Eve said, "I ate too much and was stripped because of that. You eat just a little."

23. Adam said, "I cannot taste it and become like you."

24. Eve said, "Even if you eat too much, you will not become stripped, because God loves you."

25. When Adam heard this he took the fruit into his hand, but he was afraid to eat. 26. But Eve cried and begged him and said, "Eat and do not separate me from you. If we live, let us live together, and if we die, let us die together." 27. Now Adam thoroughly examined the fruit in his hand for three hours. Now he would want to eat it, and then he would not. 28. But when he looked at the woman's begging and <her> tears, he felt pity in his heart. 29. When he saw her nakedness, he was afraid to eat. When he saw her beauty, he became foolish. 30. Even though she was stripped, she was nevertheless beautiful because she was newly created and she glistened like a white pearl. 31. But Adam, because of his

TRANSGRESSION 31-42

love for the woman, could not restrain himself and he ate of the fruit and stripped himself of the light.

32. Then because he was ashamed of his nakedness, he went to the fig tree <and> hid himself under a leaf, lest God see him. For God used to come continually and spoke with them lovingly and gently. 33. And the Lord saw Adam and Eve's footprints, <and> God, who was about fifty cubits above the fig tree, came <and> cried out angrily and said, "Where are you, Adam?"

34. Adam said, "Lord, I heard your voice and I was afraid; I was naked and I hid."

35. God said, "Did I not say to you, 'Do not eat of that fruit, because when you eat it, you will be stripped and die?' 36. Why have you eaten it?"

37. Adam said, "Lord, this woman whom you created deceived me."

38. The Lord turned and said to Eve, "Why have you eaten of the fruit?"

39. Eve said, "Lord, this serpent whom you created deceived me."

40. And the Lord became angry at them. And he said, "Serpent, because you have done this, cursed are you among all wild beasts and all animals. Upon your breast and upon your belly you shall go crawling, and you shall eat dust all the days of your life. 41. And I shall put enmity between you and her seed; you shall watch for her heel and she shall watch for your head." 42. And he turned <and> said to the woman, "Because you have done this, in sorrow and in pain

TRANSGRESSION 42-51

shall you give birth, and your giving birth will be changed into death." 43. And turning to Adam, he said, "Because you forsook my command and listened to your wife, thorns will spring forth to you in place of these immortal plants. By the sweat of your brow shall you eat your bread, for you were dust, and you shall return to dust." 44. And he commanded his angels to take them away from the garden, and to guard the path to the garden with a fiery rod.

45. For it was not that the fruit was evil which they ate and <on account of which> they were stripped. For what was evil fruit doing in the garden? For the fruit was good, but God set aside the fruit <as> Adam's fast. 46. If he had kept God's word and had not eaten during the fast, but rather had eaten afterwards, he would have ascended to the heavenly Jerusalem. For God tested him. 47. Then he saw that he did not follow God's advice, but immediately they listened to the serpent's advice and longed for divinity. Because of this God became angry. 48. Again because of that he came over the fig tree and asked, "Where are you, Adam?" Because of this he asked it; perhaps they might repent and find forgiveness. 49. When the Lord saw that they said the fault was in the creator, that is why God became angry at them. And he drove them out of the garden.

50. And they fell into a dark and gloomy place, hungry and thirsty for six days. 51. Then the Lord again took pity on them, and he sent his angel to take Adam away from the gloomy place. And he brought <him> into the light of

TRANSGRESSION 51-54

the world, and he showed him how to till the soil and to eat of its fruit. 52. Now when they saw the sun and the moon, they rejoiced until the evening. But they did not know that the sun sets and rises. Then as the sun set, the earth became gloomy for them and darkness seized them, and they wept sorrowfully all night.

53. So much concerning Adam. 54. Whom the Lord God saved, <and> may he redeem you from the wicked Satan's deception and make <you> worthy of the just judgment and of the kingdom of light. Amen.

Concerning the Expulsion of Adam and Eve from the Garden

1. When Adam fell from the light, he rejoiced a little over the light of the sun. Even though the light of the sun was not equal to the light of the kingdom, nevertheless it was light. He did not know that the sun sets in the west. 2. Now when it became dark and evening arrived, likewise it seemed to them that darkness had come and there would not be light again. Since there was always light in the garden, they thought all this world would be with light. For they did not know that day follows night. Hence when the sun set and the day became dark, they thus thought there would not be light again. Therefore they wept and lamented till morning.

3. Now at daybreak Satan came in the form of an angel and he said to Adam, "Why are you sad?"

4. Adam said, "We are sad and we weep because God created us and put us in the midst of the bright garden, but by the serpent's deception we ate of the fruit and we were driven out of the garden, and we fell into this place of dark gloom. 5. Then God had double pity on us and sent his angel, <and> he took us out of the darkness and brought us into the light of the world. 6. But we do not know that we have done any evil such that God became angry at us and darkness seized us."

EXPULSION 7-18

7. Satan said, "Did you give something to that angel who brought you into the bright world?"

8. Adam said, "Did we have something which we could give?"

9. Satan said, "You should have become his servant and promised all your offspring to him. When you did not do this, consequently darkness seized you."

10. Adam said, "Greed seized us and we did not understand that."

11. Satan said, "What will you give to me if I give you the good news of light?"

12. Adam said, "If we could see light again, we would become your servants, we and all our offspring."

13. Then Satan showed them the east and said, "You (will) see light there."

14. Satan said this and withdrew a little. Then Adam and Eve looked to the east and saw that the sign of the sun's light had appeared. They rejoiced completely. 15. When it had risen a little, Satan came to him and said, "Do you see my good news, that I made you rejoice?"

16. Adam said, "We are servants to you and your good news, for you gave us light. For we shall serve you, we and all our offspring."

17. Then Satan brought a stone and set it before Adam, and he said, "Put your hand upon this stone and say thus, 'Until the unbegotten is born and the immortal dies, all my offspring will be yours.' 18. And if you do not say so, I

EXPULSION 18-28

will bring darkness to you again."

19. Then Adam put his hand upon <the stone and> said, "Until the unbegotten is born and the immortal dies, all our offspring will be your servants."

20. And the sign of the hands upon the stone remained.

21. This was Adam's promissory note in Satan's hand. Now Satan brought the stone promissory note <and> buried it in the river Jordan.

22. Again when the evening came the sun set in the west. Adam knew that he had been deceived; they wept and groaned for five days, fasting and thirsty. 23. They beseeched God, and after five days God heard their prayers and sent his angel. And he announced to Adam about the incarnation of the Lord God and the deliverance from the hands of Satan.

24. And he gave Adam a promissory note from God, and it was written thus: "Do not be sad, Adam; Satan has deceived you. He said, 'Until the unbegotten is born and the immortal dies' because I am the unbegotten and immortal divinity, who in six eons will send my only begotten son from the light of my divinity. 25. And he will take on flesh from a pure and perfect virgin who <is> from your seed; he will be my son <and> your son. 26. For the unbegotten will be born and he will annul the promissory note of your transgressions. And he will return you to your former glory."

27. When he heard this good news, he rejoiced. For he considered the six eons <to be> like one hour because of the angel's good news. 28. May Christ God pity you and us with the same pity. Amen.

The History of Cain and Abel

1. This was the instruction of Adam which he taught his sons and said, "When I went out of the garden and fell into this dark world, God had pity on me again and sent his angel, and he brought me to light. And as many beasts as there were, he made them all obedient to me. 2. And he gave me a yoked ox and showed me how to plow and cultivate and work the soil with it, and to taste of its produce and be satisfied and live. Then he commanded me to set aside a portion of all the produce for God." 3. Because of this Adam gave that same command to his sons to fulfill, for Adam's first child was Cain, and after him, Abel.

4. When Cain was fifty years old and Abel twenty years old, Cain was a tiller of the soil, but Abel a herdsman of sheep. 5. Now Adam instructed his sons and said, "From everything that is yours set aside one portion out of ten for God." 6. When Abel's sheep had offspring, there were one thousand. Then he picked the best and choicest of the flock, the fat and succulent one, to give to God as a portion. But he did not offer it to God because of his brother. <He said,> "Perhaps your harvest will yet become ripe, then together we will offer the portion to God." 7. When Cain's grain harvest became ripe, he separated out what was windblown and what was left trampled under foot and he set aside that bunch as God's

portion and gathered it as one pile.

8. Then Abel brought the choice lambs, and he welcomed Cain on account of God, saying, "My beloved brother, you are older and I, your servant, am younger. You offer your portion to God first, and then I will." 9. Now Cain prayed to the Lord and said, "You, O Lord, <are> creator of everything. Behold, by my sweat have I worked and plowed, with my hands I have gathered, and carrying it on my shoulders I have brought a portion to you. Now accept this my offering. As it is pleasing to you, so do." 10. But the Lord became angry at Cain. Because of this a black cloud came over Cain, <and> it thundered and roared. And wind and a breeze went out from it and scattered every ear of grain he had, and not one ear was left. And Cain's face was blackened like coal.

11. Now Abel offered his sacrifices, the first-born of the lambs, before God. And with his hands outstretched, he cried out and said, "O Lord God, creator and author of all good things, I pray you, accept this my sacrifice which I am offering to you as a portion, for from your good gifts which you have given I am offering to you. I pray and implore, accept it at the pleasure of your beneficent will." 12. At that very moment a gentle breeze blew, and a light shone from heaven and illuminated the face of Abel. And a voice came which said, "Your prayers are heard, and I have accepted your offering." 13. And a shining cloud became a protection over Abel.

14. Now Cain was bitter toward Abel and he wanted to

kill him, but he did not know how he could kill him, for a murder had not yet been committed on the earth. 15. And Abel still did not know Cain's evil plan, for they always used to eat and drink and walk with one another.

16. But one day Cain said to his brother, "Abel, let us go strolling in the field." 17. So they arose and went into the field. Then Abel was stronger than Cain; because of this he could not reveal his plan. 18. Then he began to play with his brother by wrestling, which is kiwlesh; perhaps he could throw him to the ground and bind him. However much he wrestled, Cain could not overcome his brother. 19. And Cain went away and looked here and there, and he saw a grapevine, which is called asmay. He said to Abel, "Come, let us play with a vine. 20. You embrace the tree and I will bind you three times around with this vine, and I will see if you can break it. 21. Then you do the same thing to me; bind me three times around, and we will see who is powerful and strong." 22. When Abel embraced the tree, Cain took the vine and bound him by his feet and hands up to his head. 23. Then Abel perceived Cain's wickedness. So he cried out to his brother weeping and said, "My beloved brother, I pray you, untie me, and as long as I am alive I will serve you. 24. Do not kill me, for I am not your enemy, but your friend, and I am always obedient to your commands. I cannot live one hour without you. 25. How can you hate me and remain on the earth without me? How can you forget my brotherly love?"

26. Now Cain was walking here and there, but he did

ABEL AND CAIN 26-37

not know with what he must kill him. 27. Then Satan took on the form of two ravens, and the one took a sharp stone, and he struck the other with it in the throat and killed him, and the stone was sharp as a razor. 28. And Cain learned from Satan, and he took the stone and leaped upon his brother. 29. When Abel begged his brother much, he did not listen to him. 30. And Abel said, "Come, brother, let me kiss you one time, lest I remain in need of you." 31. But Cain did not answer. He grabbed the stone, and driving it back and forth he was cutting at his wind-pipe, but the stone was small and he could not cut it. 32. He cried out weeping and said, "How will you explain <this> to my parents? For they have no news from me. I used to do what <I received> as just from them, because they labor much for my sake. And how will you live upon the earth?" 33. But he did not listen at all. Even with unmerciful violence he killed his brother with difficulty. And he put him thus bound to the tree.

34. And he went away cheerfully. Then God appeared above a cloud fifty cubits away, and he said to Cain, "Where is your brother Abel?"

35. Cain said, "When did you make me his guardian, that you should ask it of me? Was I his keeper?" 36. God became angry at Cain. <He said,> "When you were not his keeper, why did you become his murderer?" 37. Because of this he punished Cain with seven penalties. For when God asked him sweetly he called for repentance; perhaps he would cry out acknowledging his sin.

38. A horn sprouted from his forehead. Wherever he went, the horn cried out (this was the first punishment), "This is Cain the brother-murderer."

39. The second punishment was this; that his entire body shuddered.

40. The third punishment was this; that however much he ate, he was not satisfied.

41. The fourth punishment was this; that whatever he desired he could not acquire to eat, and he sought it in vain.

42. The fifth punishment was this; that sleep never came upon his eyes.

43. The sixth punishment was this; that he walked around weeping and shuddering continually.

44. The seventh punishment was this; that God did not allow Cain to die. 45. Rather he said, "As for any man who kills Cain, the pain will pass on to the murderer." 46. And Cain lived 753 years. For he wished for death, but he did not die.

47. At that time Lamech was a horseman; he always used to go out to hunt. Now Cain remained incurable as regards his death. Then he had an idea; he took a skin from a wild animal for his lap, and he went to the mountain and became like a goat, and he fell on the road.

48. Now Lamech went forth, <and> he went hunting. And he saw Cain, <and> he struck him with an arrow and killed him. 49. Then Cain's pain fell upon Lamech, and a horn sprouted on his head. 50. But Lamech's wife was a good woman. She cried out to the Lord, and she wept in such a way that blood dropped

from her eyes instead of tears. 51. God saw the woman's weeping and supplications; God took pity on everyone and he cured Lamech's pain.

52. Moreover, when Adam and Eve learned of Abel's murder, they went and brought Abel's blood-smeared corpse, <over> which they mourned exceedingly, weeping and lamenting. They were continually in mourning for a long time. 53. But when they buried Abel's body, it came out on the face of the ground. For his blood never dried, and he did not stink or become worm-eaten. For he was as though asleep; he did not rot and he did not become dust. 54. For God said first Adam should become dust, and then his offspring. Therefore it was necessary that Adam should die first and return to dust; then his offspring died and returned to dust. 55. Until Adam's death, no one else had died, and because of this Abel's body did not return to dust. 56. Then when Adam died and was buried, he gave room so that they could bury Abel in his tomb.

57. But when Adam and his wife saw Abel smeared with blood and Cain punished, because of their mourning and lamentation they did not again draw near to one another, lest another great lamentation <be> upon them because of their children. 58. But God had compassion and sent good news concerning Seth's birth, who indeed gave consolation for Abel. 59. May he console you in all your mourning. Amen.

Concerning the Good Tidings of Seth Which God Gave
to Adam on account of Abel, Whom Cain Killed,
in order to Console Adam and Eve

1. Now the Lord relented toward Adam and sent his angel, and he gave good tidings concerning Seth, and he said to Adam, "Know your wife and you will have a son. And you shall call his name Seth, which is translated 'consolation.' He shall be a blessed seed and the head of patriarchs."

2. Adam said, "I do not want to know my wife, for I knew her twice, and they were a greater affliction to me than my expulsion from the garden. For I see Cain who shudders thus in pain, <and> my heart is horror-struck and grieves, and my bowels writhe. Then I see Abel smeared with blood, <and> my heart is in pain and my tears flow like blood. If I know my wife again and there is a child, I fear that it might bring to me yet another affliction."

3. The angel said, "God will give you a good son, and his name <will be> Seth, which is translated 'consolation.' He will be a blessed seed, for in the same measure that you were embittered and grieved on account of Cain and Abel, you will rejoice and be consoled by Seth. 4. And your seed and Seth's seed will multiply, and this world will be filled with them. But do not mix with Cain's generation, for they are accursed. When Cain's generation mixes with Seth's

TIDINGS 4-17

generation and your other offspring, they also will perish with them.

5. Now Cain's offspring multiplied, and there were twenty-four men and three hundred eighty women. 6. For Cain had been married two hundred and thirty years when Seth was born. 7. Because Cain was thirty years old when he got married, and Abel was twenty years old. 8. And he [Abel] was a virgin when he killed him. 9. When Seth was born and the offspring of Seth and the other brothers multiplied, they drove away the generation of Cain and lived in purity and they did not take inheritance with the generation of Cain.

10. And Enoch, the good fruit, asked his father, "Why do you weep and mourn continually and not rejoice?"

11. He said, "Because of tasting the fruit and being driven out of the garden."

12. Hence when Enoch heard this, he said, "I will pay your debts," 13. and he did not marry. 14. But he planted an orchard in imitation of the garden. And whoever passed by would taste of the fruit, but he himself did not eat of the fruit at all. 15. Rather he put an iron cap on his head so that he would not see the fruit of the tree. Although he lived in the midst of the orchard for sixty-four years, he did not eat of the fruit. 16. Because of this God relented and commanded the angels, who lifted up Enoch <and> brought him to Paradise, and he is there until today. 17. Now when the other sons of Seth and Adam saw that Enoch had ascended bodily into heaven and attained such glory

through virginity and fasting, many wanted to renounce this world and through virginity to subdue their passions in the mountains. And they numbered more than five hundred and twenty souls.

18. But the maidens and women from Cain's generation multiplied exceedingly, such that they made one man to walk among a hundred women. They also quarreled over the man, and they snatched him from one another. 19. Moreover, they went to mix with Seth's generation. 20. But they did not permit them, rather they beat them back and drove them away.

21. Now they remained incurable. They began to beautify themselves and to adorn themselves, and they made antimony and painted their faces and put henna on their hands. 22. And they invented songs and harps, <and> with various poems, games, and with dancing and clapping of hands they went to the mountains and seduced the anchorites and intermingled and were profaned by them; they ravished them all like a dog, not regarding sister or daughter.

24. Now God became angry because of their sins, and he commanded his angel who told Noah that he should marry.

25. Noah said, "I do not want to marry on account of this transient world."

26. The angel said, "God is angry because of the sins of mankind, and he wants to destroy them with water.

27. Therefore God has commanded you to take a wife, for you will be a new Adam, because all of them will be drowned.

28. But you alone will be saved, together with your sons and

TIDINGS 28-38c

your wives, and you will be the ancestor and father of the world.

29. Noah said, "How many more years must I live?"

30. The angel said, "You are six hundred years old. You will live another three hundred and fifty years."

31. Noah said, "Death is the end and this world is transient, for three hundred and fifty years pass like a dream in the night. 32. Why should I join in the sins of the world?"

33. The angel said, "It is the command of God; you must fulfill it. For there is one maiden from the daughters of Seth, chaste and unstained by sin, and her name is Nemzar; marry her. 34. And you shall build an ark; three hundred cubits is its length, fifty cubits is its width, and thirty cubits is its height. And build three stories; an upper story, a middle story, and a lower story."

35. The angel said this and went away from him. 36. Now he took Nemzar and married her. 37. And he began to build an ark upon a high hill. And whenever they would build, the hatchet and the saw, and the wood would cry out, "A flood will come upon the earth!" 38a. Now when men heard it, they sneered saying, "Will the water reach such a high place as this? Will you who are building this ark live and we drown? Then where will you sow seed and plant a vineyard if the earth will be immersed?" 38b. And after eighty years had passed, the ark was completed. 38c. Now Noah had three sons; Shem, Ham, and Japhet. And the angel appeared to Noah and said, "Take women for your three sons, chaste maidens from

Seth's line, whose names are Zanazan, Zarmanazan, <and> Araknazan. 38d. But keep your sons chaste until you go out from the ark," and he did so. And again the angel appeared and said, "Enter your ark, for there will be a flood."

38e. Now he [Noah] cried out to the Lord and said, "Lord, give me time so that I might proclaim it; perhaps they will turn from their sins." 38f. And God permitted twenty years, during which Noah proclaimed saying, "Turn aside from your sins so that the Lord will turn back the flood as punishment."

38g. Again they sneered at Noah and said, "We know that you suffer and grieve in vain and you proclaim <this> because of your incapacity, and we will give you whatever is the value of the ark and we will dismantle it and build a house with its wood." And they derided Noah with many other words.

38h. And after twenty years God commanded Noah to take his sons and enter the ark. But Noah asked the Lord to wait seven days to take his sons into the ark. 38i. Then he and his wife entered, then his sons and his sons' wives.

39. And he took two planks in his hands, and he struck the planks, <and> a cry went forth from the one plank, "Escape and enter the ark, because the flood has arrived." 40. Now the beasts and the animals heard and believed, and they came and cried out. 41. And God commanded <him> to take them in, from the clean birds two by two, but from the animals seven by seven. And he put the birds in the upper

story; in the middle story were Noah and the children. Now the beasts and animals were in the lower story. 42. And after seven days when he had gathered them all inside the ark, he then plastered the doors inside and out. And then the cataracts of the heavens were opened, and the earth split and its foundations poured forth, and the waters overflowed from the rivers, and the rain came down from heaven like a river. 43. Then men wanted to escape into the ark, but they were drowned together. 44. For forty days it increased until every peak of the mountains was covered and it passed over the peaks by fifty times a man's height. For one year the ark went around, and it came <and> rested on Mt. Masis, which now they say is Alrdal.

45. When Noah opened the window and sent forth the raven so that it might bring a sign of dry land, he went and fell upon the corpses but did not return. 46. And after three days he sent forth the dove, and it went and found dry land, and brought back a branch from an olive tree. 47. And Noah opened the ark and saw the peaks of the mountains, and he sent forth all the birds.

48. And after three months he himself and his sons went out of the ark, 49. and he sent forth all the beasts. 50. Then from the clean animals he took one from <each> seven and he offered a sacrifice to God. And he asked God not again to punish his children with water. 51. And He cried out to him, "I will not <again> destroy with such a punishment. 52. If they sin against me, I will reprove them with another

TIDINGS 52-59

punishment." 53. And He made a green and red bow appear to Noah against the cloud towards the east, and He said, "This is the sign of my covenant. 54. For when I show this sign, all your sons will understand that my compassion has come to them."

55. And they went down from there to Arguri, and they dwelt there, and the region was still full of water. 56. When his sons multiplied, he went down to Nax^yjewan and dwelt there. 57. And after the flood Noah lived three hundred and fifty years, and Noah's tomb is there. 58. And the tomb of his wife is at Marant; which is called "mother" <after> her name. 59. Through their prayers the Lord God will deliver all those who believe from the flood of lust for this world. Amen.